

Милисав Миленковић
ИСТИМ РУКОПИСОМ
3

Миљисав Миљенковић

ИСТИМ РУКОПИСОМ

3

Издавачи:

Браничевско-стишка књижевна заједница
Удружење књижевника Србије
Библиотека „Србољуб Митић“ Мало Црниће

Едиција

Стишки књижевни круг

Књига 30

Уредник:

Драган Т. Јовић

2016.

Милицав Миленковић

ИСТИМ
РУКОПИСОМ
3

2016.

ДИЛЕМЕ

(НЕ)МОЋ РЕЛИГИЈЕ

Личне импресије

Појам „бог“ измишљен као противни појам за живот, - у њему све штетно, отровно, отпадничко, све смртно непријатељство против живота сведено у једно ужасно јединство!...

Појам „грех“ измишљен заједно са његовим оруђем.

Фридрих Ниче: ESSE, НОМО

„Преклињем вас, браћо моја, останите верни земљи и не верујте онима који вам говоре о надземаљским надама! Тровачи су то свесно или несвесно.“

Фридрих Ниче: ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

„Живот је бесомучна, окрутна, злобна, реална борба. У том животу умро је одавно бог...“

Воља за живот је критериј етичности и њен врховни појам.“

Данко Грлић: поговор у књизи ТАКО ЈЕ ГОВОРИО
ЗАРАТУСТРА

„Ах, браћо моја, овај бог, што сам га створио био је људско дело и људска лудост, као и сви богови.“

Фридрих Ниче: ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

„Бог кога су смртници направили према свом лику постоји једино зато да би учинио могућним свакодневни живот упркос томе што свачији пут води у ништавило.“

Док год људи буду морали да умиру, један део међу њима неће моћи да поднесе ту мисао и смишљаће изговоре. Изговор се не може погубити, он се не убија. Чак ће пре бити да он убија нас, јер Бог усмрћује све што му се опире...

Последњи Бог ће нестати са последњим човеком...

Ђаво и Бог делују као лице и наличје једне те исте медаље: као теизам и атеизам...“

Мишел Онфре: АТЕОЛОШКА РАСПРАВА

МОГУЋИ УВОД

Небо над овом цивилизајом, и над многим ранијим, застрто је лажима, обманама и – догмама свих врста. Дело је то удружених снага религија и власти, увек истих претензија. Јер владати појединцем значи владати и колективном скупином, не класом или кастом него целином популације свих националности. Та неутажива жеља и опсесија свих који владају и који томе хрле је једини светски процес који не познаје ни државне, ни националне ни верске границе. Протеже се од оног тренутка када је усправљени двоножац, предак данашњег човека, узео камен у руку и хитнуо га на животињу коју је хтео да улови и усмрти, а потом се сагнуо, узео други камен и хитнуо га ка свом саплеменику да би га отерао од плена, дакле све од тог момента који се и не назире у тами протеклог времена до данашњих дана. То: владати другима ради своје глади, односно њеног утољења, а касније због задовољења својих егоистичких прохтева од сексуалних до имовинских; остаје битна ознака ове цивилизације и овог људског рода.

Трагајући за коренима тог агресивног егоизма, можда би се могло наслутити да они леже у борењу за опстанак ове врсте коју смо тек касније назрели као *Homo sapiens*. Можда је он и опстао захваљујући тим каменовима који су хитнути, најпре ка плену, а потом ради најуривања свог ривала и очувања плена за задовољење своје глади. Тај агресивни егоизам је у том тренутку био услов опстанка врсте и њеног устоличавања као владајуће и доминантне у целокупном живом свету ове планете. Међутим, онако како се све у животном трајању извргне

у своју супротност, чак до негирања првобитног смисла, тако се и оно што је било једини резон l'etre у почетку и зачетку, протеком времена претворило у, не само потребу, већ у незајаживу жељу за владањем, отимањем и подјармљивањем, не само других живих створова, већ и оних унутар сопствене човеколике врсте.

Ововремени човек не хули, нити вапије над насиљем које се врши према природи и животињским врстама, не само ради улова месних obroка, он, нажалост, постаје имун и слеп пред насиљем које се врши и над појединцима и над класама или чак народима. А све се то чини у име неке правде, успостављања „новог светског поретка”, глобализације, мондијализације до, о ироније и цинизма, заштите људских права.

Али све то није од јуче или данас. Све то траје од памтивека, свакако од зачетка ове цивилизације. Без много мудрости и елаборирања сетимо се крсташких ратова који су се у име ослобађања Христовог гроба од “неверника” претварали у кржаве пљачкашке походе у којима су сејане смрт; проливана крв, паљени градови и пљачком гомилано благо „крсташа”. Или освајања односно откривања нових предела и континената тобож у име науке и цивилизовања тамошњих становника, а претворили су се опет, не само у пљачке злата и подвала локалном становништва, до геноцидних истребљења Индијанаца, Маја, Ацтека широм оба новооткривена Америчка континента и уништења њихових цивилизација. На тим пљачкама почива успон европских колонијалних сила од Шпаније, Португала, Холандије до Енглеске и Француске.

Уверен сам да и данашња истраживања космоса и летови на друге планете у свом основном циљу имају освајачко-агресивне намере са жељом да се колонијални поседи прошире и на космос, на друге планете. Јер

уместо да се новац, памет и наука усмере ка решавању проблема опстанка људске врсте на земљи, пре свега развоју медицине и очувања људског здравља, грамзиви, а финансијски и војно моћни народи хрле ка удовољавању својих имовинских апетита у космосу. Ипак човеков мозак који све то смишља и јесте праоснова успеха и те науке, још увек тајна за медицину и неодгонетна замка многих људских подухвата, па и саме сопствене физиологије и бољки којима је подложен. Бољки само њему знаним, али дубоко запретаним у његовим режњевима.

Је ли то свесни или несвесни однос диктиран, опет, из самог тог мозга, жаришта човековог опстанка, а слеђен од стране ове цивилизације? Али, да о томе и ја, као пуки незналица и роб свога незнања, ћутим. Можда ће неки некад и проговорити. Ја не верујем само да би они могли да буду изабрани и одређени тзв. „божјом вољом” како би ми, вероватно, заклети верници одговорили.

Уосталом оно на земљи, са часним изузецима, намерно измиче пажњи науке, а грамзиви и посесивни погледи су упрти ка васиони и очекиваним богатствима која ће оданде потећи. Та користољубивост иде тако далеко да се већ машта о постојећим цивилизацијама на другим планетама или небеским телима, а ради њиховог покоравана и потчињавања. Ја спадам у оне који уопште не сумњају да ли постоје и друга жива бића у том васионском бескрају удаљеним хиљадама светлосних година. Чак сам у то, у њихово постојање уверен. Наравно никаквим доказима не располажем, сем свог танког и крхког наслућивања.

И док су тако очи ове цивилизације упрте у космичке бескраје, на небу, оном измишљеном и замишљеном нашем видном омотачу царују, да опет поновим лажи, обмане и догме.

Наравно да на почетку сваке лажи, па и ове, свакако, најкрупније, и јесте емитовано, па усађено веровање да је то небо престо и завичај вечног и јединог Бога. Сав оплетен ореолом свемоћног ствараоца овог света и делилац свих судбина нас живих на овој, некад равној, а поодавно лоптастој земљи. Тако је он за шест, може бити, мукотрпних дана и напора створио све живо на земљи, од Адама и Еве до свег животињског и биљног света. И тако се у недоглед ланчано ређају измишљотине о моћи „божје воље“ укључујући и ону крунску глупост о зачећу и рођењу богочовека Исуса Христа. Уствари то је могла бити и реалност, само је питање да ли је у то време постојао процес вантелесне оплодње.

И како то бива кад се лаж и измишљотина лансира, одмах су се нашли јеврејски сведоци, они јеванђелисти који су исписали бројна јеванђеља у којима се подробно ређају догађаји и личности, читави родослови светаца и других богоугодника, величају њихова дела, описују чуда коју су својом и божјом вољом чинила на исцељењу, претварању воде у вино и све друге једне од друге веће и бесмисленије наводне чињенице. И да све буде истинитије догађало се као у оној комедији нашег Стерије у којој један лаже, а други полагаје, е да би се етаблирао један потпуно ирационални систем и свет који је и у најлуђим бајкама незамислив, апсурдан. Зато је и непотребно улагати труд и ангажовати здрав разум, чак не ни науку, да се та лаж прозре.

И кад је како-тако склепана та кула лажи звана религија, истина на плитким темељима и од трошног материјала, захваљујући плитко-умним конструкторима, настало је њено малтерисање зидова и постављање оплата и подупирача од разног материјала: од уметности, ритуала и обичаја.

А унутрашњост те мрачне куле била је легло страха који је као какав биохемијски отров испуштан међу те становнике земљине планете. Тај посејани страх је заплашио људе мамећи их у лагуме и тамнице куле и одатле их враћао још преплашеније, али и дубље уверене у све оно што нису ни видели, нити могли да виде, а што их је чинило послушним и мирним, покорним поданицима сваког режима, сваке власти, сваког тиранина од робовласника и феудалца до фараона, императора, цара или било како именованог тлачитеља људских душа. Јер један је Бог на небу, један је владар на земљи. И тако су у спреси лажи и измишљотина са дубоко засејаним страхом у људима, земљом завладали Бог, као председник републике и његов син богочовек Исус Христос као председник владе, покоривши сав онај дивљи живаљ људског порекла.

Међутим, цео људски род није живео у миру и спокојству и пре него што се десио тај безгрешни чин: зачеће и рођење Исуса Христа. Изложен ђудима и хировима природе, њеним опет манифестацијама у леденим зимама, врелим летима, олујама и громовним ударима, сушама и поплавама које су народ остављале гладним, а да и не говоримо о болестима које су харале и ти преплашени људи, гоњени невољама сваке врсте од глади, болести и смрти тражили су утеху, помоћ и чак исцељење од непознатих сила у тој истој природи. Међу собом нису имали коме да се обрате и да му своју молитву упуте. Онда су зашли у заумно и потражили неке моћне силе којима ће поверити своје невоље и молећи их за помоћи. Молили су се и приносили жртве, раније, макар по предању, у лепим девојкама и младићима, а касније су проливали крв закланих јагњади или других животиња. А ти њихови богови, било их је безброј, становали су по шумама или на високим планинама. Грци су их

чак населили на Олимп, а неке богиње су препустили морским таласима. Настала су света места, записи, стара дрвећа, као што су липе, храстови. Мудри старци су неговали и давали савете.

ЈЕДАН БОГ

Било је то златно доба демократије када је реч о веровању, бујању божанства за сва годишња доба, за радост и тугу, за родна поља и против сушних година, за сваку кућу, за плодност жена и стоке, било је то наивно словенско многобоштво или паганизам, паганско вишевлашће добрих и умилних богова. Словени су неговали своја стада, јурили дивљач по шумама, понешто сејали, а брзо заузимали и још брже напуштали родне њиве и у потрази за још плоднијим, неиспошћенијим.

А онда је и тој идили дошао крај. На место словенских богова: Перуна и Весне, грчких Зевса, Хере, Атине и Афродите, римских Јупитера и још много других дошао је један врховни, неименовани, једини и свемогући, вајни творац света и свега живог на земљи, дошао је он, што је ни из чега створио све што дише, живи, сања и пати, створио је гоњене и гониче и једноставно је назван Бог код хришћана. Код осталих је он био и Мојсије и Алах и Јехова и да даље не ређам, јер су танка моја знања, више сам ослоњен на своје слутње и предпоставке.

У великој римској империји био је потребан неки снажан кохезиони повез, везивни материјал који је требало да хомогенизује ту огромну територију и мноштво народа од Римљана до староседелаца на Балканском полуострву, до свих оних насељених по обалама Средоземног мора, до Африке и малоазијских пустара. Тада су мудри владари, онолико мудри колико и жељни моћне власти и покорних народа као својих поданика, војника и даваоца

разних услуга, видевши моћ хришћанске вере те далеке 1313. године усвојили и прогласили тај тзв. Милански едикт који је дотле прогоњене хришћане признао за равноправне грађане, заборављајући донедавне прогоне и убиства њихова. Тиме је хришћанство постало водећа, уједињујућа религија. Учење, тзв. учење Исуса Христа које су исписали они јеванђелисти или паралажови је постало водеће. Оног Исуса Христа кога је Пилат осудио на ону мученичку смрт, наравно по предходно прибављеном мишљенију самих Јевреја који су Исуса Христа огласили за виновника и главног кривца у побуни против Римљана. То је свакако један од најгорчијих цинизама који су Римљани прогутали и сажваканог га испљунили Европи и целом свету. Јер један Јеврејски мученик, а мученик је постао по њиховој, Јеврејској, одлуци, је постао творац религије која је освојила ту моћну Римску империју. Наравно да су се овде поклопили интереси и Римљана и Јевреја. То је наук који ми Срби никад нисмо научили: једном противници нису увек противници. Често постају и најбољи сарадници и савезници, када је то у обостраном интересу.

Тек хришћанство је завладало империјом, али само у једном делу, односно Милански едикт је био примењен само у односу на признавање хришћана и дозвољено им право да се том веровању посвете. А шта је са духом, па и изричитим одредбама његовим о толеранцији свих вера и религија и њиховој међусобној равноправности, шта са изједначавањем уверења оних који у Бога и Исуса Христа верују и оних који уопште ни у шта не верују? Јер по том духу и слову изједначени су и они који верују у Бога јединога и оних који верују у ђавола. Па откуда они инквизиторски прогони, осуде и спаљивања, претежно, вештица-жена, а то ипак нису били баш ретки случајеви. А тек Стеван Немања и син му светитељ Сава који

прогањаше богумиле као јеретике и онако непослушне и непокорне сурово их кажњаваше, беше ли одсецањем неких делова тела или чак још немилосрднијим казнама, укључујући и убиства. А све зарад чистоте православља, односно оне отцепљене гране хришћанства, које се беше као стабло располутило на римокатоличку и православну, једну на западу, другу на истоку. А да није, можда, ради очувања државе и сопствене власти у њој, јер Стеван Немања двапут крштен, једанпут као католик, а потом као православлац као да и то чинише зарад сопствене државе, а богомаи и свога престола ради.

Е сад, седамнаест векова од проглашења Миланског едикта, а не Нишког, сети се неко политикантски прагматичан да је тај Константин по рођењу као из Ниша, у функцији Римског императора прогласио и инаугурисао тај Милански едикт, те му ми у његовом родном граду учинисмо ону већ заборављену свечаност. Нешто се не сећам да је тај Константин имао неке веће указиване почести код Срба, сем што се неодговорни глумци одлучише да своју награду на Нишком фестивалу назову његовим именом.

А тај Константин, бог те пита ком ли је народу припадао, али га ми Срби прихватисмо за свога и с њим се збротисмо, успостављајући лук од више векова између његовог времена и времена доласка Словена, не Срба, баш и у те пределе око Ниша. Из историје се присећам да они се станише око оног градића Раса, што после нестале, али можда је неко племе и око Ниша залутало.

Ако ово напред нисам баш разумевао, знам само да том дичном Константину с правом наденувши име Константинопољ граду који је основао, учинише заслужено уздарје. А ми, хајде да се и Срби уденемо у те лажљиве и подмитљиве токове и дејства религије и политике, те да се као ови из Старе Србије, касније

наречене Македоније, дакле тзв. Македонци, ородимо са Константином, као што су се они ородили са Александром Македонским.

А онако како су и са каквом жестином нехришћани прогонили хришћане, сад кад ови тј. хришћани овладаше они се дадоше у прогоне нехришћана. То већ поменуемо, али да не заборавимо да су поред вештица и јеретика - богумила страдали током векова и сви они које су исусовци или језуите дакле они припадници реда који је основао Лојола, које су они прозрели као отпаднике од чисте Христове вере и упућивали их својим инквизиторским одлукама на ломачу. А страдали су и врли и мудри филозофи и учени људи различитих професија. Да напоменемо само да су међу њима били и Сократ, због „кварења омладине“ испио је отровну кукуту, као и онај који је тврдио да се земља окреће око сунца, нешто пре Коперника, а имао је име које с поносом изговарамо Ђордано Бруно, спаљен на ломачи, а Галилео Галилеј принуђен од инквизитора да се одрекне свога учења и уверења и прихвати оно што му се налаже.

Све се то догађало у тами далеких времена и векова, али је интересно, а можда и тачно, да је матрица прогона и кажњавања неистомишљеника остала до данас применљива, истина мало модификована. Фатва коју је Хомеини бацио или изрекао на име Салмана Руждија није повучена, а претња садржана у њој није нимало безазлена.

У овом времену, а и нешто раније опасније су и поразније казне неистомишљеницима у области политике и идеологије од оних због скрнављења вере. Није nestало из сећања зверство почињено над Јеврејима у фашистичким логорима, а памте се и Гулази у време Стаљинове владавине, Голи оток у време владавине Јосипа Броза, као и онај у Гвантаману који су основали

амерички демократски изабрани председници. Ово је само површан и летимичан поглед на прогон и жртве због политичке и идеолошке превласти. И да не заборавимо почетак „демократске“ власти у Србији после пето-октобарског пуча када је поднето 40.000 кривичних пријава, искључиво, против чланова Социјалистичке партије Србије.

А шта тек рећи за жртвовано српско државно, војно и политичко руководство, жртвовано да би се оним петооктобарским пучистистима раскрио пут ка успостављању њихове власти.

Суд у Нирнбергу је судио фашистичким зликовцима, али у Немачкој и мање их је било на оптуженичкој клупи, него што је Срба у тамницама Шевенингена. Ван Србије! Ни то, као ни други инквизиторски злочини, се неће било кад ни разјаснити, а још мање оправдати.

Верујем да после ових примера постаје очигледно колика је похлепа за влашћу и какви се све савези и комплоти не успостављају да би се до ње дошло, као и да би она очувала. Наставићу само са оном линијом спајања власти и религије, јер је религија и успостављена, измишљена или преузета да би се лакше владало покорним поданицима које је религија и васпитала и препарила да то буду.

Уверен сам да је то са свим религијама у свету почев од ове хришћанске до оних далеких будистичких, а не занемарујући и све друге побочне секте које су настајале или ницале као пратеће. А настанак Англиканске цркве је скоро баналан пример инструментализације вере у крајње прагматичне циљеве и потребе: краљевски развод и венчање!

ЛЕКТИРА: МИШЕЛ ОНФРЕ

А да! Док смо још код ових лакрдија о вери и манипулисању религијом и њеним светим ореолима да бацим поглед на књигу која ми је ових дана дошла до руку. Можда, јер је тако „Бог хтео“! Ругам се ја.

Француски филозоф Мишел Онфре у својој књизи АТЕОЛОШКА РАСПРАВА доста детаљно пише о императору Константину, оном из Ниша, који се прославио проглашавањем Миланског едикта те далеке 313. године, а Срби, одједном сетивши се његовог нишког порекла заглавињаше к њему и у Нишу се здесе оно ново проглашење тог истог Миланског едикта. Е у тој својој књизи Мишел Онфре пише ко је био и шта је радио император Константин. Године 312. у напредовању ка Риму ради освајања и поковања, он на небу открива знак који му најављује да ће с њим победити. И за дивно чудо „његове чете с њим присуствују том догађају: сви констатују исто свето знамење“ (стр. 182.).

Потом ступа на сцену Еузебије из Цезареје, „интелектуалац подређен владару, поврх тога бискуп, фалсификатор коме нема равна, стручњак за хришћанску апологетику без премца, наводи појединости: тај знак је био победнички знак светлосног крста изнад Сунца.“ А онда да би све било уверљивије, следеће ноћи јавља се у сну Константину сам Исус и учи свога штићеника како ће уз помоћ те амајлије да однесе победу против Максенција. И тиме је све заковано у истину. А на нашој телевизији и то оној државној, која проповеда да је наше право да знамо све, ту се врти спот са тим крстом и поруком „под тим знаком ћеш победити!“ О колико ли само немерљивих глупости све то садржи.

Али Мишел Онфре иде даље. Јер, десетог октобра 312. осамнаест дана пре чувене Константинове победе над

Максенцијем, планете Марс, Јупитер и Венера су били у таквој конфигурацији на римском небу и тај положај је омогућио читање славног предказања. „Лудило је довољно...“ пише Мишел Онфре. Тако невероватни Исус „постаје симболично оруђе са фанфарама новог царства.“ После низа мера и прописа којима учвршћује своју власт коју је освојио, Константин издаје наредбу да се сагради базилика Светог Петра, као и низ других мањих богомоља. Све то уз мучења и прогањања противника новоуспостављене религије.

И тај превртљиви Константин у освајању власти, у спрези са религијом хришћанства, није чеднији ни у свом личном и породичном животу. Фауста његова друга супруга потказује његовог сина из првог брака да је покушао да је заведе. Не проверавајући, моћни владар и новопечени хришћанин шаље плаћене убице да муче, а потом и одрубe главу његовом рођеном детету, као и нећаку који је у ту заверу био уплетен. А кад сазна да га је царица Фауста обманула, он шаље те исте крвнике и они пуштају узаврелу воду за време њеног купања. И тако „чедоморство, убиство, женоубиство, цар, велики хришћанин, купује новим поклонима своје спасење и ћутање Цркве“ пише Мишел Онфре.

За то време, бринући за спасење свог сина, Јелена одлази у Палестину, где наводно проналази три крста дрвена, и то баш на месту Голготе која се налази испод Афродитиног храма, који наравно треба срушити ради нових цркава. Тако издашни Константин одобрава велике суме ради градње цркава: Светог гроба, Маслинове горе и Христовог рођења. Богато исплаћена црква од мајке Јелене ствара јунакињу своје митологије.

На дан Духова 337., на самртној постељи Константина крштава један аријански бискуп, јеретик и тим чином уједињује православце и јеретике. Његова

смрт се не прима тако лако, јер и „после Константина Константин“, о како нам је позната та парола, пошто дуже од три месеца цивилни, војни и верски службеници њему, тј. његовом лешу подносе свакодневне извештаје.

Лаж се на лаж слаже, обмане бујају као несезани коров и преплављује народе, земљу и чини их послушним и покорним. Све у име божје и воље његове. Ништа не смета што су донедавни прогоњени постали прогонитељи. Преко лажи и обмана слеже се сад догма и све се закива у вечне и непроменљиве истине.

А оно што се догодило на првом Ватиканском концилу 1869.-1870. је „озакоњење“ непогрешивости Цркве, јер папа и говори и одлучује као представник Бога на земљи, стално надахнут Светим духом чувеном милошћу Божијом помоћи. И ту је крај свих сумњи и дилема. Једна истина је само она прокламована и од цркве верификована.

Наравно није ово само творевина Католичке цркве. Свака религија је на свој начин ту догму, заувек дату истину инкорпорирала у биће свога учења и деловања, не дозвољавајући да је наука или политика помути. Тиме се религија ставила изнад свих снага земаљских, јер је себе довела у непосредну везу са Богом и да она једина емитује његове заповести, морал и све друге и људске вредности и живљења и понашања. А ради очувања те догме мобилисане су све снаге од инквизиције до власти, која у свему испомаже Цркви и од ње црпе непогрешивост, снагу и вољу за владањем.

И највећи злочинац на земљи Адолф Хитлер је нашао начин и прикључак са Црквом односно Ватиканом, јер никада из ње није изопштен, нити је његова књига „Моја борба“ икад стављена на списак забрањених књига. А стављани су и Андре Жид, Симона де Бовоар, Жан пол Сартр. Хитлер је наложио да се на опасач бораца из трупа

Рајха упише: „Бог је са нама“. Милиони жртава, гасне коморе и концентрациони логори су му опроштени. На мети Ватикана били су Јевреји и комунисти.

И закључујући ова уводна бележења сопствених мисли и дилема о кореновима религије, мислећи човек овог двадесет првог века мора да остане запањен. Као што сам и ја! Јер како је могуће да упркос толиком напретку науке и свих технологија у претходном веку и сазнањима која су прекорачила човекова здраворазумска поимања ствари и појава, небо остаје премрежено лажима и обманама верског света, односно цркве и оне армије лажова и лезилебовића који нас поучавају догми религије. Бог остаје недирнут на свом престолу, а његов син Исус има извршну власт.

Ја, без озбиљнијих знања могу само да наслутим: и данашњи човек роб је страха у који је давно бачен, а незнањем је крштен!

ИНСТИТУЦИЈА ЦРКВЕ

Манипулишући тим застрашеним створом: човеком, мало је било да се вероучитељи и веротворци ослоне на писане прокламације у виду јеванђеља. Било је потребно устројити структуру, организацију и институције које ће небеску власт спустити на земљу и завладати тим заплашеним човеком. А поред тога требало је и збринути те „божје изасланике“, збринути их материјално. Кућа, кров над главом, постеља и сто са јелом и пићем, све је то требало њима приуштити, а биће најбоље да то учини та армија верника, односно преплашених људи. Не, не треба им отимати! Богоугодно је да они то добровољно дају у виду поклона. А давно пре тих поклона биле су жртве приношене у покланим младим потомцима оваца, свиња, говеда. То су биле паганске жртве, а њих је

требало да замени дародавна воља верника. А дарови су могли бити у поседима земље, злату и другим мање или више вредним стварима. Све је то требало чинити за спас душе дародавца.

Усађена кривица или грех су били разлог и залога поклона, е да би се оно згрешено, од Бога и опростило. Бог је милостив: он увреде прашта, наравно ако се грешник жртвује било у даровима било у излагању телесним патњама. Вероватно је највулгарнији и најпрозирнији начин пљачке залуђених верника био откуп „индулгенција“.

Међутим све је то било недовољно да би се народ и људи појединци држали у страху од Бога и учили верности и послушности, јер су фазе људског клонућа смењивале фазе животне радости и заборављања страха од свевишњег. Могуће је да су у време паганске оданости веровању и њиховом обраћању бројним божанствима било немогуће успоставити један и једини начин њиховог сврставања у редове поданика, па је настала неопходност њихове уједначености, неопходност једнобоштва.

Пагански богови су на истој матрици страха, сада још увећаног, јер је долазио и од других племена односно народа, су замењени једним и јединим Господом, који је и врховни господар тела и душе, но и његов творац.

Зар дарови српских владара у виду манастира, земљишних поседа-метоха, нису доказ поверења власти у моћ цркве?

ДОГМА: ВОЉА И МИЛОСТ БОЖЈА И МОНОПОЛ ЦРКВЕ

Ако су паганска „света места“ настајала спонтано, зависно од неке природне појаве, места где је једно племе однело победу над другим, предела у које залазе

радо ловци због очекиваног доброг лова или једноставно због нечег што се пријатно догодило моћном члану неког племена и у жељи да се мноштву богова умиле онда су и та „света места“ била многобројна. Од „записа“ у виду дрвета: липе, храста, дуда или било ког другог до извора питке воде која је жедне крепила, до обележавања подизањем неких објеката који ће касније постати манастири. Дароваће их владари златом и благом опљачканим у ратним походима или отетом од својих поданика. Настаниће их монаси, они јадници којима су зидине и храна постали једино уточиште и начин да се исхране.

Но све је то било недовољно и неефикасно да се народ држи у покорности према неком кнезу, односно владару било како се он звао и коликим пределом владао. Народ згранут и заплашен окупљао се око тих места у нади да ће га преданост и верност том и том богу ослободити тих земаљских тегоба. Доносио је дарове, палио ватре, а вероватно касније, воштанице и падао у неки занос, после су неки измисли и неку врсту верске несвестице, као код Влаха што су „РУСАЉЕ“, које су успостављале везу и разговарале са мртвима или неким божанствима. Али све то није уједињавало тај растуриени народ. Сваки његов део је веровао својим боговима и њима се молио и поковао. Требало га је ујединити, требало га је претворити у послушно стадо којим ће владати на небу Бог, а на земљи његов изасланик.

Немогуће је овде изоставити асоцијацију на изјаву: „На небу је један бог, а на земљи је један краљ”.

Све ми се чини да је први међу владарима био Константин, онај „нишлија“ када је признао хришћанство као религију, која је већ добро, као каква епидемија, захватила империју, проглашавајући Милански едикт који је успоставио равноправност и толеранцију религија,

а то је било 313., он је практично успоставио владавину хришћанства. То, можда је био цивилизацијски потез, али сам уверен да је Константин у том чину видео његову прагматичну вредност. Једна тако моћна религија, какво је било хришћанство у настајању, је била значајан кохезиони фактор велике империје и таква хришћанска религија је могла да буде ефикасан начин очувања и њене величине и њене територијалне обједињености, али и држања поданика, а било их безброј по националности, ако су се уопште као такви препознавали, у покорности. Јер тај један Бог на небу, сада је био оваплоћен у једном Богу на земљи: Константину, а и потоњим владарима.

А што се тиче толеранције религија и различитих веровања, сво лицемерје такве прокламације, показао је Стеван Немања српски владар и његов син Растко Немањић, односно српски Свети Сава, добротвор и исцелитељ народни, када су почели да прогањају тзв. „богумиле“, а то су они који нису хтели да приме хришћанство и остајали су верни својим божанствима. Није то био само прогон мишљења, него физички прогом тих „богумила“ уз примену стравичних казни од телесних повреда, одсецања појединих органа до спаљивања домова у којима су живели. Може бити да су сличне методе примењиване и у римској империји, не ради верске толеранције, већ ради владавине једне религије: хришћанства. Нисам обавештен да бих узимао примере из других религија, али будући да су увек биле подела на „вернике“ и „невернике“, скоро да сам сигуран да су те поделе биле заливане и крвљу и продубљиване борбом „верника“ против „неверника“.

Јер шта су били крсташки ратови замаскирани плаштом борбе за чистоту хришћанске вере и ослобађање Христовог гроба од „неверника“, ако не пљачкашки походи од којих је страдао и сам Константинопољ.

Лицемерје и цинизам су биле честе братске и сестринске везе, бракови, увек у слози за обезбеђивање богатства у злату и поседима или у власти једних над другима.

А да би се поништили верски плурализми и неутралисали локални и породични богови успоставља се једна чврста и монолитна структура оличена у цркви. Црква постаје једини тумач божје воље, творац морала и судија-проценитељ људских грехова, место коме се сви верници враћају ради молитве, причести, покајања. То је она врхунска власт на земљи у чију се непогрешивост не може и не сме сумњати. Црква и прашта и кажњава. Прашта после исповести и молитве, кажњава на више начина, а врховна казна која се изрицала је била моћ, односно прогон и спаљивање вештица. Сумњам да је међу таквима било највише оних који су се отимали цркви и њеним заповестима и подривали монолитност цркве, будили наду и сумњу. Наду да овај свет није најбољи од свих могућих и да се може мењати, сумњу у оно што религија оличена у цркви проповеда.

Оног тренутка када је црква озваничена као врховни земаљски непогрешиви владар завладала је светом догма-једном дата и заувек непроменљива истина. Тај постулат одговарао је владавини цркве на основу дотадашњих и учења, али и укупног научног и цивилизацијског нивоа знања. Не признати право и способност науке да напредује и да открива нове вредности, појаве и односе, значило је утемељити право цркве да затре сваку слободоумност, уметнички, научни и технолошки развој. То петрифицирање знања и његово замрзавање на једном тада достигнутом нивоу значило је да се црква против свега другачијег може и сме да бори, да га неутралише, суспендује, чак кажњава за највеће грехе. Уосталом сетимо се како је прошао Ђордано Бруно, шта се десило са Галилео Галилејем и мноштвом других умних и

талентованих људи, који се нису одрицали својих уверења или су због тога трпели различите тортуре.

Свој ауторитет је црква изградила на догми о непогрешивости и заувек датим истинама и вредностима, али и уз јавну или тајну подршку власти. Њена моћ је почивала и на значајној финансијској моћи и богатству које се стицало из целог света. Само изабранима су доступни подаци о банковним рачунима цркве и њених великодостојника.

Наравно да је „љубав“ коју су власти и политика указивале цркви, пре свега Ватиканској, морала да буде узвраћена одговарајућим услугама. Сам Папа је био личност који је био некрунисани владар католичанства и да је доста био утицајна личност на глобалну политику. Чак је и сам избор најчешће био диктиран потребама и пројектованим циљевима глобалне политике. Избор папе из реда католика Пољске био је диктиран циљем рушења комунизма у Совјетском савезу и источној Европи. Наравно да је он то успешно спровео, битно доприносећи и рушењу комунизма, али и распаду Совјетског савеза, Чехословачке и Југославије. Није ту било у питању само антагонизми између народа који су били у склопу тих држава, већ и о њиховом слабљењу и уклањању са светске сцене, као и затирању семена комунизма кроз прогон комунистичких кадрова. Јер шта је било са Тодором Живковим, Улбрихтом и другима, а Чаушеску је под срамним оптужбама и сатанизацијама стрељан.

О његовом, Чаушесковом стрељању, се говори, малте не као о херојском чину ликвидирања диктатора, упркос томе што је његова владавина окончана без и једног долара страног дуга. Насупрот, стрељање царске породице у Јекатеринбургу, цара Николаја и свих његових, се непрекидно оцењује као злочин. Свакако да је злочин и једно и друго убиство, али се оно пред савременицима

оцењује како то изискују тренутни политички интереси. Ватиканска црква све те злочине, укључујући и онај над Јеврејима у концентрационим логорима, као и онај у Јасеновцу, па и сам фашизам Адолфа Хитлера или Павелића никад није осудила. Ћутњом је све то обавијено, а тиме и као да је опроштено злочинцима.

Избор Немца Бенедикта био је краткотрајни уступак и афирмација немачког економског успона, али и аболитирање фашизма који је починио толике злочине над народима Европе. Али изгледа да је у њему прорадила нека грижа савести и он се повукао са тог положаја, мада се и у то може сумњати, односно да један припадник оној структури која наставља традиције инквизиторства, може имати и осећати грижу савести.

А сад долази на дневни ред светске политике, односно водећих Сједињених америчких држава, та немирна и непослушна Јужна Америка. Одатле је кренуо светски бум у литератури у коме су највиђенији Габријел Гарсија Маркес, Хулио Кортасар, Марио Варгас Љоса и други, са неутрнулим митом о једином аутентичном револуционару Че Гевари, одатле је поруку отпора капитализму, а пре свега америчком империјализму послао Уго Чавес, несрећно и рано преминули председник једне богате државе. Све је то изазвало потребу да се врховни поглавар Ватикана потражи међу становницима тог бунтовног јужноамеричког континента. И избор је пао на Аргентинца сад већ познатог као Фрања. Видеће се колико ће он бити успешан у сламању тог бунта против империјалне Америке.

Не треба имати илузија: у светској политици се ништа не дешава случајно и неочекивано. Кад им што измакне из руку и отме се контроли моћних војних и финасијских врхова онда ће то бити њихов крај. Тај крај ће несумњиво доћи, али свакако не скоро и не тако лако и

брзо. Али прорицање и предвиђање није препоручљиво ни у дневним временским прогнозама, а камоли у ломовима и гибањима светске политике.

У сваком случају католичка црква остаје владар света, истина понекад у сенци, а ређе на светској јавној сцени. Њено гвоздено устројство и строга хијерархијска одговорност са аскетском оданошћу њиховим догмама, упркос повременим кризама које и данас избијају у јавност као педофилни или финансијски скандали, обезбеђује њену неприкосновеност и чврсту сраслост скоро нераскидивост са властима и политиком светских моћника: САД, Немачке и њихових сателита оличених у оном хетерогеном скупу, коме прети распад, а зове се Европска унија. Папа је и даље неоспорени суверен католичког света.

Насупрот тој строгој и челичној организационој структури католичке цркве стоји дифузна, разједињена она православна. Свака држава има своју аутокефалну цркву са патријархом, а васељенски патријарх седи у Истанбулу, дакле у неправославној земљи и сем неког апстрактног угледа нема никаквог утицаја ни на цркве, а камоли власт и политику у коју спроводе ти православни народи.

Међутим и тако нејединствена Православна црква није без утицаја на националне политике земаља у којима делује. Чак се као део, саставни део националног суверенитета, ако он уопште као категорија у стварности и постоји, сматра и постојање аутокефалне цркве. Чак и те бана државе као Македонија, а од недавно и Црна Гора теже да њихове цркве добију статус аутокефалних, чему се Српска православна црква противи. Утицај цркве се огледа у неким церемонијалним благословима које попови деле како ко затражи до протоколарних прибављања мишљења о крупним националним

питањима. Али сав јад тог комплота између цркве и државе се види у Србији када је Косово у питању. Узалуд се црква и српска власт противе и отимају од захтева да признају Косово као државу, оно је држава и Косово више никад неће бити у саставу Србије. Комична су заклињања српских челника да никад неће признати независност Косова. Па то се више никога и не тиче. Косово је већ независно и сврстано у ред држава, истина ситних и неугледних, али погодно за манипулисање сваке врсте. Од економског до војнополитичког.

Маколико црква међу православним народима не представља институционалну творевину, религија у овим земљама је мање више чудесно моћна и утицајна. Почев од увођења веронауке у државне школе, што је у Србији творевина петооктобарског пуча, до изградње и финансирања црквених објеката: храмова и објеката за становање свештеника. Све је то удварање државе цркви, али и нада да ће народ више веровати оној власти која православље подржава. Нисам сигуран у укореењеност религиозних осећања у Срба, јер су они лаковерни и подложни помодним кретањима, али сам уверен да верски занос у Русији има дубоке корене и да је скоро неуништив. Није чудо што је изграђен велелепни храм Христа спаситеља у Москви у рекордном року, а Срби Храм Светог Саве граде деценијама. Скоро и да ће се заборавити да је на том месту Турчин спалио мошти Светог Саве у жељи и да их разувери у моћ њиховог светитеља, али и да уништи, да затре мисао да је он постојао и да Србима значи. Православље, а нарочито у Србији живи као својеврсни романтичарски вео.

А као својеврсни парадокс стоји чињеница да је довршење Храма Светог Саве подстакао комуниста Душан Чкребић, као својевремени председник Председништва Србије!

Не треба бити ни претерано уман, а још мање мудар па се присетити чињенице да је религиозност настала у страху и да ће трајати док буде страха на земљи. А он ће бити заувек. На том темељу се зидају велелепна здања храмова, гомила богатства, а армија свештеника, фратара, кардинала, ђакона и архијереја ће се стално ширити и распростирати државама и пленити људске душе зарад свога добра и опстанка.

Време је владавина разних мафија од финансијских до фармацеутских, а никако да се народ досети да постоји и нека непозната, најбројнија и најмоћнија и најефикаснија. Сејући страх они су као они који најпре сеју коров, а потом га за добру надницу плеве, тако и они посејани страх лече својим верским догмама и лажним исцељењима.

Не треба сметнути с ума и један чисто помодно-декоративни детаљ који се огледа у одавању, поштовању и упражњавању религијских обреда. Славе и заветине у Срба, па празници Христовог рођења, ускрснућа, а из претходне смрти, до данас булументе светаца, преобраћених курви и оних који су се за грехе покајали и мученичким животима све то окајали, све се то слегло у православне и католичке календаре и све тражи и узима свој данак у нераду, у јелу и пићу, у постовима и очишћењима. Гомила се лаж до лажи, а народ склон олаком предавању веровању, пре него мишљењу све то прихвата и слави, велича, пали свеће за мртве и живе. А попови све то наплаћују и рођење и крштење и венчање и смрт. И тако у круг и у недоглед. Онај ко то избегне, није православлац, није Србин.

Нажалост све се то исто догађало, али у обрнутом правцу у време тзв. комунизма. Ко је веровао није био добар комуниста, није био у првим редовима изградње и обнове, његов друштвени положај је био угрожен. И сви,

бар јавно, су били комунисти и атеисти, као што су опет сад и српске патриоте. О тужна, о јадна судбино српска кад те тако лако сламају и преобраћају! До јуче верни краљу и отаџбини, после Титу и Партији!

Све то лакрдијски делује и да није трагично било би комично. Но свеједно религија је јачала у комунизму забранама, а у овом времену тзв. демократском, великом државном подршком. Остаје једина утеха да ће религију српском народу огадити попови, као што су секретари комитета, комунизам и атеизам.

СНАГА: СТРАХ

У почетку беше страх!

Уверен сам да савремено сагледавање човековог настанка и опстанка би у новом религијском или боље рећи антрополошком сагледавању морало да почне управо овом реченицом и оваквом констатацијом, Јер? страх беше на почетку, владаше све време човеком, његовом вољом и стварањем и остаће до судњег дана трајања ове цивилизације. Страх и као алармирајући и као одбрамбени начин укореењен је у људском бићу, посисан са мајчиним млеком. То није само песничка фигура, јер како објаснити плач гладног детета, него криком за млеком, храном, мајчином дојком. То исто важи и ако се уместо дојке нуди флашица са дудом. Дакле, страх од глади изазива плач код бебе, који је опомена небрижној мајци да га нахрани, подоји. Одатле ваљда и она народна да мајка неће дати сису док се дете не заплаче.

Тај страх од глади се са растом појединачног човека и раста укупне цивилизације трансформисао у страх од хладноће, временских непогода, суша и грома, свега онога што је долазило из природе, из њему непознатих предела. Касније су уследили страхови од злих људи, сопствених

грешака и свега онога што прати човека-појединца који ступа у све сложеније комуникације друштва и средине у којој живи. Будући да не постоје савршени услови ни у природи ни у досадашњим политичким системима, у којима се може наћи пуно спокојство за човека, увек ће постојати све нови и нови генератори страха. Са напретком науке и технологије, са побољшањем животног стандарда и услова живота умножаваће се ризици, фактори и изазивачи страха. Неисцрпан је извор одакле ће све страх кретати на човека. Скоро да су непредвидиви његови узроци. Једанпут је то жеља за стицањем нечега, што прати стрепња да ли ће се то остварити. Други пут је то страх да ће то што је остварено бити изгубљено и у неповрат се изгубило. То је оно: имао, немао, страх ће те јести. Страх је незајажљивих апетита и он расте обрнутом прогресијом од оних услова и фактора који га покушавају да неутралишу и удовоље човековим прохтевима.

Сублимација те врсте страха као да је садржана у оној јеврејској клетви: имао па немао, могао па не могао! Јер увек после обиља, горчина немаштине је тежа и болнија. После моћи сваке врсте, више погађа немоћ. Постоји податак, негде у свету, да је највећи број самоубистава старијих људи управо у првим година по пензионисању. Слично је и са урушавањем политичких каријера, а и да не говоримо о самоубиствима богатих у часу банкротирања. Та неприлагођеност на измењена стања на горе су шокантна и убиствена, јер страх како ће се даље опстати, лако потеже руку ка оружју и окидачу или било ком другом тоталном потонућу. Дакле не немаштина, него страх од ње је тај убиствени фактор.

А тек страх од губитка способности за уметничким стваралаштвом, страх од импотенције, губитка гласа код певача. Све ми се чини да велики број самоубистава међу

уметницима има за узрок управо тај страх да више неће имати онај углед који је стекао, да га неће имати чим бранити. Или једноставно га убија претећа пустош која му прети без моћи и способности да се отисне бескрајем уметничко-стваралачке авантуре. Све ми се чини да се није нико од Хемингвеја до Мајковског супроставио.

Ово су само скице узрока и манифестација страха, навођење његовог последичног дејства, а тек страхови данашњег човека како су умножени и како психоканцерогено делују. Страх од биолошког опстанка коме прете знане и незнане болести, страх од будућности деце, страх и брига од извора прихода за живот, до глобалних страхова као што су претећа загађења атмосфере, воде и хране, ратова, дивљања природе у виду земљотреса или отимања савремених научних достигнућа од контроле. У живом сећању је страх од атомских бомби, експлозија и радијација, као и од комунизма у САД половином прошлог века.

Страх је, скоро бих рекао, саставни део психоструктуре човека, а чини ми се да има и своје физиолошке основе, будући да се сузбија узимањем хемијских препарата. Алкохол, цигарете, па и дрога, нарочито популарни, „доинт“ делује против страха односно анксиозности како се то у медицини означава. Страх, утолико кориснији у временима зачетка ове цивилизације, данас све више постаје смртни непријатељ савременог човека.

ДВЕ СЕСТРЕ: РЕЛИГИЈА И УМЕТНОСТ

Остаје тајна, заувек недокучивог у њој: да ли се онај ловац који је застао у пећини Алтамира у Шпанији најпре помолио па нацртао ону газелу или антилопу, урезавши у камен линије њеног витког тела, или је прво исцртао

њену силуету, а потом се помолио. Свакако да се није прекрстио, нити је клекнуо и челом додиривао земљу, али негде у свести мора да је имао представу о ономе коме се пре или после помолио. И то мора да је био онај или оно коме је он више, но себи, веровао и кад се храбрио и кад се надао. Храбрио се ради прецизнијег ока и руке која је хитнула камен или стрелу према тој газели или антилопи да би је уловио и утолио глад и своју и својих: деце или жене. А можда је и пожелео у тој својој молитви да је у своја ловишта домами, а потом је и цртежом фиксира, као каменом или стрелом.

Бавим се том тајном, јер сам уверен да у њој лежи зачетак и религије и уметности, тих рођених сестара, која су чеда тог несигурног и уплашеног човека. А он је подједнако уплашен свим оним што га окружује, од грома и олује, суше и циче зиме, до онога што је у њему: болести и смрти, глади и жеђи. Чак и сам опстанак пред разјапљеним чељустима дивље природе, крволочних звери и понора који се ненадано јесу отварали у њему самом. И у души и у телу!

Тај зачетак и религије и уметности, означен оном дилемом да ли се прво помолио, па нацртао или обрнуто, јесте корен из кога су изникла та два моћна стабла: веровања и уметничког изражавања. Скоро да смем да тврдим да су она била иста потпора опстанку човека и човечанства, као што су били живот и здравље. Биолошка структура човека је била дата са свим физиолошким карактеристикама и менама, што опет противречи религијском учењу о непроменљивости човекове структуре, али је за моје размишљање то учење неважно, али и тако дата и стварана биолошка структура не би могла да опстане у том крволочном свету да, поред ума, човек није развијао, богатио и непрекидно се њима бавио.

Обе гране истог стабла, можда је то боље рећи, него два стабла, упркос непроменљивости једне, а непрекидним менама друге су у сфери нематеријалној, дакле ирационалној или како би се сада рекло виртуелној. С том разликом што је религија допала у канце цркве која је њу умртвила и тако је балсамовану чува упркос смраду распадања који се око ње шири, а другу су узели у загрљај маштовити уметници, стварајући од ње разуђену делту човековог трајања, делту којом се људска душа улива у човеково биће, али и извирујући из њега и прешавши дуг пут подземних и заумних токова, обогаћена минералима и златоносним жицама сна, опет ка том бићу враћа. Понекад доносећи таласе наде и озарености, понекад плавећи га тугом и болом. Међутим, увек остаје оно прочишћење, она катарза коју је мудро наслутио и означио велики Аристотел.

И док је религија добила у наслеђе огромно и златно богатство сложено у записима, јеванђељима и Старом и новом завету и тиме била лимитирана, но препуштена само применама задатог, скоро идеолошког задатка, дотле је уметност ницала на плодним и нераскрченим пољима ума и заумља, градећи и непрекидно дограђујући свој дворац. Уметност се непрекидно обнављала захваљујући креацији, стваралаштву које је увек налазило неисцрпне мајдане људског бића. Можда је управо уметност, од сликарства и литературе до филма, најпоузданији доказ колико су несагледиви простори људског интелекта. Ништа мање него што је то наука својим открићима и проналасцима потврдила.

Ако космос нема почетак нити крај онда се то исто може рећи за људски ум, машту и мисао. Све је ту не само неочекивано, него и несагледиво у својој могућој коначности. И онако како су непредвидљиви космички предели и тајне, толико исто су непрегледни

и непредвидиви простори, тајне и моћи поменутих ума, маште и мисли.

И ту сад настаје она гранична црта која раздваја религију и уметност. Несумњиво да је физиолошка основа свега овога што краси човека материјалне природе оличене у мозгу и свим чулима, дотле религија тапка у месту са својом стерилном тврдњом да је све од Бога дато и да је сво људско чињење по вољи Божјој.

Откуд идеја о „царству небеском“? Откуд мисао да загробни живот се наставља на небу, у плавим недохватним висинама? Откуда, уопште, та омамљујућа мисао да се живот наставља и после земаљске смрти, али на небу, где се окупљају душе, без обзира да ли ће се наћи у рају или у паклу?

Један спонтани разговор са мојим сином Гораном и унуком Марком, који су ми говорили да су гледали неку ТВ емисију у којој је изнета теза да је утицај на нашу цивилизацију, можда и на сам зачетак живота на земљи, дошао из космоса, са неког другог далеког небеског тела, дакле тај спонтани разговор ме је подстакао да поставим себи она предходна питања.

Скоро без размишљања ми се учинило да су те тезе, те најаве о пореклу живота на земљи или о утицају тих ванземаљских бића на ову, земаљску цивилизацију, све ми се учинило и могућим и у неким деловима чак и доказивим.

Јер откуда та идеја о животу који настаје после овоземаљске смрти, ако то није већ било виђено али у обрнутом смислу. Није ли то наслућена метафора или спонтано откривена могућност да је живот дошавши из космоса, управо интуитивно се утиснуо у неко колективно памћење, записано у неком нашем можданом коду и да значи човекову тежњу да се врати свом прапочетку, а он је тамо у васиони. Онако као што сваки живи створ негује

неку свесну или несвесну носталгију за својим завичајем, данима и месту свог безбрижног детињства, тако су и творци идеје о царству на небу, управо интуитивно, наслутили да смо одатле и стигли, да је порекло и завичај нашег живота на небу и да му ми свесно или несвесно тежимо да се вратимо.

Нису само недохватне висине и ирационални простори били изазов за проглашење „царства небеског“, простора ван наше моћи да стварно додирнемо и уочимо, већ и та слутња, утиснута у код несвесног памћења, били изазов да повратак после смрти буде означен тамо одакле смо као жива бића и добили импулс живота, чак саму живу материју.

Тајна је, а камо среће да је једина, како и на који начин, којим поводом и изазовом су мудри јеванђелисти дошли на идеју да душе земаљских створова после телесне смрти настављају свој живот не небу. Склон сам да верујем да их на то није подстакло никакво провиђење, већ она имагинативна снага која подстиче и чини видовитим писце, подједнако песнике и романописце, који могу да наслуते или да предосете прошлост и да је реактивирају у свом значењском смислу. Једноставно речено тај податак о доласку живота из космоса се биолошки утиснуо у колективно биће, и у траговима, у поједина људска бића и онда се то бљеснуло и одразило у тим „светим књигама“. Није реч о „милости божјој“ да су они били изабраници који ће то сећање на будућност, одсликавањем прошлости, и изразити. Била је са једне стране њихова духовна интелектуална и имагинацијска инспиративност, а са друге стране реалност и нанос сазнања о пореклу живота из космоса.

Ниједан рудник злата није откривен само зато што је то неко упорно желео и на томе радио, већ је било потребно и да то злато у недрима земље постоји. Према

томе није била само измишљотина или верски мотивисана инспирација, да створи се теорија о „царству небеском“. Неки опредмећени црв живота мора да је сврдлао у главама јеванђелиста, док су стварали своје списе у којима су промовисали живот на небу. А онда се преображавао у ларву током њиховог стваралачког процеса, да би у њиховим рукописима излетали лептирови који су опет били асоцијација да душе овоземаљских створова, које су носиле смрти, залепршале у звездане просторе рајских насеља или паклених тогоба. Зависно од живота и грехова које су у њему створили људи. Мудрост јеванђелиста се огледала у моћи да појме тај повратни пут човека ка свом пореклу.

И овде се опет стичу нити сродства религије и уметности. Религија јесте својеврсна уметничка творевина у којој се више но у осталим наслућује наша опредмећена прошлост, а уметност је она снага умишљене и материјализоване сугестивности. Уметност и религија тако ослоњене једна на другу, јесу једна другој доказ снаге и дејства на сва чула.

КОМУНИЗАМ: ЕКСПЕРИМЕНТ, ЗАМКА ИЛИ КОМПРОМИТАЦИЈА

Комунизам, на Западу проказани један хуманистички подухват, је највише сродан оживотворењу хришћанске идеологије, односно хришћанске религије. Мање више бројни постулати који су красили и красе хришћанство су примењени, или бар у теорији замишљени, у самом настанку социјализма као предворја комунистичког друштва.

И док је хришћанство живо и примамљиво већ два миленијума, социјализам компромитован у свом бићу и реализацији, али и беспоштедно нападан, компромитован

и извргаван руглу у западној пропагандистичкој офанзиви, која је трајала онолико колико је социјализам од Октобарске револуције до деведесетих година прошлог века давао знаке живота. Међутим, остаје чињеница да је социјализам срушен од стране свог војно и економски моћнијег ривала-капитализма. Рат који је имао назив „хладни рат,“ између капитализма и социјализма имао је врелину и оштрину правог ратног сукоба, вођеног идеолошком пропагандом, деловањем шпијунских организација и појединаца, а изнад свега примамљивим условима школовања кадрова из социјалистичких земаља на западу, који су касније постајали битни интерпретатори, али и креатори акција на нагрizaњу, а потом и рушењу социјалистичког система у тим земљама. Све Нобелове награде за књижевност су додељиване тзв. дисидентима који су пребегавали из својих домовина на Запад. Од Јосифа Бродског до Солжењицина, од Чеслава Милоша до Бориса Пастернака, који је мамљен да постане дисидент и пребегне са истока на Запад. Па и оне две „политичке“ Нобелове награде додељене Леху Валенси и Михајлу Горбачову носе арому својеврсног корумпирања, односно признања за рушење социјализма у Пољској и бетонског зида који је делио Немачку и који је водио њиховом уједињењу.

Добро оркестриран је био напад и непрекидна борба са западних на источне фронтове. Лансиране су и пароле о „гвозденој завеси“ која дели и заклања Исток од зрачења са запада. А тек непрекидна паљба по социјалистичком сиромаштву и квалитету живота грађана у тим земљама њиховом стандарду и наравно на мети су била и-људска права.

А зар суверенитет друштва, као круцијално право народа, није најбитније људско право. Данас је он, не само угрожен, него и уништен: у Ираку, Сирији, Авганистану.

А опет није само капитализам уништавао суверена права. Совјетски савез је војним интервенцијама у Мађарској, Пољској, Чехословачкој се такође огласио као рушилац суверених права.

У социјализму се пак успостављала пракса која је ишла на руку западним критичарима. Власт је у име радничке класе преузимала једна бирократизована структура државног апарата која је спутавала и појединачне иницијативе, али и објективно својом неспретношћу кочила и компромитовала племените идеје и замисли о томе да процесом рада треба да овлада радничка класа. Међутим, то овладавање је довођено до карикатуралних практичних решења. Раднички савети, а посебно радничке контроле су биле претворене у органе нестручног, лаичког деловања и који су се бавили споредним, периферним начинима организовања привредног живота, па и саме економије. Најпре хваљени петогодишњи планови, потом су се извргли у чисте прокламације, а наводно остварени резултати производштимованих процена.

Социјализам је вулгаризовао појам радничке класе, а посебно њених интереса и хуманистичких циљева. И то се више догађало у микро деловима друштва, док су у глобалним захватима ишло у правцу који је највише рањавао капиталистички систем. Индустријализација и електрификација су биле основне полуге економског напретка и оне су битно доприносиле осамостаљивању и јачању суверенитета социјалистичких земаља. А то наравно није ишло у прилог капитализму.

Није ни спореден ни неважан доказ чињенице да су управо у временима транзиције, а то су она у којима је извршено рушење социјализма и приватизације и путем распродаје и крчмљења друштвене имовине ове области, а посебно индустрија од металопрерађивачке

до производње машина, па и пољопривредних биле на удару. Оне су и ликвидиране и затваране и никад нису обнављане. Није ли Србија са својом уништеном електро и машинском индустријом очит пример таквих циљева. Јер то уништење и престанак производње је директно угрожавао пољопривреду, као једну од највиталнијих производних дисциплина и неисцрпни резервоар и популације и оне вековне енергије, која је са митовима, предањима и православљем била и творац и чувар националног бића и идентитета.

Једна од магистралних творевина социјализма је друштвена својина која је и економска и правна основа ослобођења човека и од ропства духовног и физичког и суштине експлоатације. Друштвена својина је негирала постојање профита као грамзивог стимуланса. Неуспео је само покушај да заменом назива ће бити промењена и њихова суштина. Категорија вишка вредности није била довољно подруштвљена, односно препуштена лаичким органима који су је опет на свој егоистички начин компромитовали.

Упркос декларативним залагањима, улога науке и интелигенције је била трећеразредна у социјализму, јер се сводила на слушкињу текуће политике и наивног прагматизма. Уместо да буде креатор политике, она је постала тумач и интерпретатор ефемерних политичких потреба и циљева. Теза о овладавању целином производног процеса морала је да добије научну, дакле могућу и реалну примену у самој пракси, а не у вулгаризацији и глорификовању непосредних произвођача, што је била типична текућа политичка реторика од које није било никакве вајде.

Самим тим што је у транзицији била на удару тешка и машинска индустрија, која је онеспособљена, односно уништена, говори о њеном виталном значењу за

економски и политички систем који је руше. Истоветан је однос са друштвеном, својином. Познат је онај фарсичан начин изгласавања новог устава у Србији који је имао главни циљ укидање друштвене својине, значи елиминисање социјализма из теорије и праксе и увођење приватне својине, као врху наравне категорије економије и морала. Наравно све је било амбалажирано подвалом о очувању Србије у јединственом значењу и онемогућавање Косова да се прогласи за државу, што је само коју годину касније и учињено. А та копча јединства Србије је требало да буде она прокламација из преамбуле устава, која се никад и нигде није и не примењује се.

А религија-православље у социјализму? Е то је велика непознаница шта је теоретичаре и тумаче марксизма као науке определило да изврше радикалан раскид са православљем, односно црквом. Да ли је то била добро смишљена подвала да у самом старту одбије народ од новог система или је била нека неразумна освета. Она девиза о религији као „опијуму народа“ показује да је њен творац Лењин био свестан дубине и укороњености њене у народне масе. Знао је ту „опијумску“ ирационалну снагу њену. Па како је могуће да су бољшевици поверовали да ће забрањивањем православља и рушењем православних цркава успети да правоверни руски народ одроде од Исуса Христа.

Читава социјална политика у време социјализма почива на православним поставкама од хуманизма до широке лепезе права у заштити људског здравља, до школовања и уместо да се тражи и успоставља континуитет социјализма и православља, дошло је до његовог насилног прекида и у теорији и у пракси.

Остао је празан простор у народу и у људској души када је одатле протерана та ирационална снага, мистика и подстицај човеку да буде свој и по вери препознатљив.

Можда је једног Бога требало заменити другим земаљским или небеским. Све ми се чини да је Запад, на грамзивом профиту заснованом, успоставио нову религију долара и њен продукт њено височанство потрошњу.

Аскеза који је само један правац деловања религије као свеопшти критериј и циљ живљења није могао да буде замена за разуђену делту људских потреба.

А да не говоримо о отпору и мржњи коју је црква с разлогом сејала по народу због њеног омаловажавања и забрињивања. Касније ће се наравно на то ускраћивање права човека на веру накалемити брижни чувари људских права и жестоко се оборити на социјализам и његово рушилачко деловање према вери самој и цркви. Уосталом, можда је време да се и на другим местима разграниче односи између вере и институције звана црква.

Перфидност борбе капитализма са социјализмом изродио је још једну сумњу. Није ли та теорија и пракса подметнута Русији и неким словенским народима, како би била копромитована у пракси, а да се не би применила на том Западу?

Свеједно питање остаје: да ли је то била пропуштена прилика, замка или само неуспели експеримент који би својим поразом опоменуо друге?

РЕЛИГИЈА ДОЛАРА

Методe и средства држања народа у покорности су се током векова мењала и усавршавала, добијала нове облике, али циљ је увек остајао исти: доћи и остати на власти уз помоћ покорног народа. Време тортуре и застрашивања су бивала замењена перфиднијим поступцима, да би опет терор васкрсао у препознатљивим матрицама. Феудалац и кмет су били замењени у лику газде-власника, фабрике

или земље и плаћеног радника, а односи робовласника и роба су само делимично преображени и замењени лукавијим прикривањем циља.

Када се исцрпла снага догме и њене непогрешивости и непроменљивости, кад су постали провидни интереси и циљеви подјармљивања држањем народа у страху и претећим казнама због непослушности према Богу, они незајажљиви у гомилању моћи владања над народом проналазили су нова средства. Идеологије су ступале на сцену са свима искривљеним значењима, али подложне и податне онима на власти.

Кад су се показале неефикасним претње и батине, бич и тамнице моћници су посегнули за подјаривљивањем подмитљивим средствима од разних опијата, до пића и музике. Већ су познате кока-кола империје, зачињене дрогом и делиричним звуцима музике. А да би се једни, непослушни према светским моћницима свргли са власти уследила је безочна подвала под паролом заштите људских права. Ти који наводно штите људска права уствари подбуњују појединце, а потом и масе и усмеравају их ка довођењу на власт послушних и оданијих према господарима света.

Та, засад ефикасна лаж је успевала у рушењу тзв. комунистичких режима у источној Европи: Пољској, Чехословачкој, Мађарској, Румунији, Бугарској, а на тој матрици су растуране државе Совјетског савеза, па и Југославије. А кад та заштита није ишла баш ефикасно народи су завађени и дојучерашњи сложни Срби и Хрвати, Муслимани и остли су гурнути у кржаве братоубилачке ратове.

А кад су Југославију растурили, војно и економски унаказили, народ довели до сиромаштва и глади лицемерни и цинични моћници су поново посегли за заштитом људских права и почели да постављају

марионетске режиме и власти по свом нахођењу. Амбасадори тих земаља ведре и облаче у тим земљама. Можда је држава Босна и Херцеговина, ако је то држава у међународно-правном смислу, најеклатантнији пример манипулисања и народима и установама власти.

Посебно је лицемерје међународних монетарних фондова који дају финансијску помоћ и финансирају текуће буџетске потребе. Лицемерје лежи у чињеници да су исте структуре ојадиле економије тих земаља и онеспобиле их да финансирају сопственом производњом роба и извоза, потребе сваке државе, а сада их презадужују. Уосталом зар није очигледно да све те банама државе грцају у дуговима тим истим који су тзв. приватизацијом и распродајом сумњивим купцима онеспобили за производњу, индустријске гиганте, да их не набрајамо само у Србији.

А оно што се десило са Југославијом је као проверени рецепт примењено широм света. У Африци је то неко њихово пролеће како су га крстили пропагандисти са запада, а прикривено су извршени злочини и врше се и данас над народом. Не треба бити ни мудар, ни способан аналитичар па закључити да цифра од око пет милиона људи који се данас налазе у покрету, у бекству из сопствених држава и домова у потрази за заштитом голог живота, да та цифра говори о размерама злочина који су у тим државама почињени над народом под плаштом свргавања неподобних владара и власти. Зар народ Либије, Сирије, Ирака и још неких земаља треба, да буде кажњен због исконструисане оптужнице против Гадафија или Садама Хусеина или било ког у Египту или Авганистану.

Ко ће заштитити људска права те непрегледне колоне од пет милиона изгнаника и зар су они цена да би се свргли поменути неподобни владари тих земаља?

Својеврстан је и скоро до апсурда доведен парадокс да они и снаге које су били стегоноше и барјактари тих сила које господаре светом, сад се отимају контроли својих твораца и успостављају своје ратне циљеве, постају и председници влада и министри посебно је лицемерје међународних монетарних фондова који подржавају те циљеве, чак до претензија да успоставе и своје државне границе, рушећи границе и државе као што су Ирак, Сирија, Либија. Зар је могуће да се све пројектовано у Пентагону или било где другде на земаљској планети отима од контроле оних који су их створили? Па то је случај са Бин Ладеном и ево сад се понавља са неком исламском државом.

Успостављају се нека друга правила или се стара само пресвлаче у ново рухо. Монтезумино жуто злато, као и оно исто жуто и златно код Ацтека или Маја сад се замењује црним златом – нафтоносним изворима и тежњом да се њима загосподари. И нису апетити само уперени према арапским и афричким нафтоносним пољима, лансира се и теза о потреби да се сибирска минерална добра учине доступна новим - старим господарима.

Религијске догме су заиста мртво слово на папиру, јер не успевају да обуздају империјалистичке апетите и да свет моћних држе зауздане божјим заповестима. Све религије од католичке, православне, до ислама остају глуве, неме и слепе пред оним што је у светској цивилизацији изругивање њиховом смислу и значењу. Зауздане су нечим што је моћније од Божје воље. Погажене су норме хуманости, људског права на слободно и достојанствено живљење, а народима се управо у име тога и мунипулише са једним циљем: владати, економским и људским ресурсима.

Јер како оправдати и пред којим Богом изаћи чистог образа за све оне злочине који су почињени од инквизиције до Гвантанама, од истребљивачких похода на америчке пределе до масовних злочина свих ратова. А на челу тога као круна победе стоја атомске катаклизме и жртве атомских бомбардовања.

Моћни се својом снагом и бесмислом својих владачких прохтева; ругају том Богу који је измишљен да буде не творац него морална категорија устројства света.

Овој цивилизацији која срља у своју економску, еколошку и економску катастрофу је потребно ново божје устројство. Враћање и припитомљавање кућних и личних богова као надзиратеља сваког појединца и његовог чувара од зла. Јер то зло које се роди најпре у једном човеку, а потом пукне као епидемија и захвати народе, па и планету, може укротити сам тај човек, тај новооткривени, новопронађени односно она божанска снага која је у памтивека у њему тињала, али је бивала запретана грамзивошћу, пакошћу, мржњом и дугом ниском свесно усвојених порочних хтења.

А за „утеху и заклетву“ су они натписи и на опасачима Хитлерових војника, али и на новчаници долара. И један и другу пледирају за веру у Бога и за оданост њему. А шта је све човек учинио опасан тим Хитлеровим опасачем и која зла је просуо купљеним и продатим за тај долар остаје недокучива реалност, која превазилази могуће људске умне способности.

Ма колико камуфлирана разним перфидним измишљотинама од пића и музике, дроге и еротизираних садржаја сваке врсте, данас у свету влада једна, јединствена и непоткупљива империја и религија долара. Она брише границе између држава, расних и идеолошких подела. Она не мири, али успоставља однос толеранције кад су у питању доларски интереси између свих видљивих и

невидљивих религиозних уверења, чак и догми. Она је довољно савитљива и довољно свеобухватна да успева да покори свет. Тешко онима који то не схвате! Не чека их бојје проклетство, нити ексхумација из било које цркве или вере, чека их неумољива казна без права на жалбу и помиловање.

Религија долара не зна за милост, ни милосрђе, не зна за хуманост, ни за љубав, ни за поштовање човека као најсавршеније живе и свесне јединке. Она је безочна и слепа за емоције и љубав према ближњем. Она има само један циљ: зарада! Профит! Комунисти су то звали вишак вредности и имали су илузију да ће га уразумити, да ће га оплеменити!

Слободан сам да верујем да је социјализам због тога и нестао, наравно под беспоштедном и убојитом паљбом капитализма. Али то је још један доказ свемоћи долара или измишљеног евра.

Религија долара је бесконачна и свеобухватна. Долара има данас толико наштампаних да се ни у ком омеру не могу упоредити са светским богатством роба и материјалних добара. Али можда баш у томе и лежи нада да ће и ова религија и империја склизнути у бездан!

БЕРОВАТИ

Верујем, ето и нехотично изјашњавање, у неопходност једне компоненте човекове личности, која му својим ирационалним зрачењем и дејством додаје и црту урођене способности да комуницира са само себи знаним и познатим пределима сопствене личности. А у тим пределима се скривају снови и предосећања, страхови и надања, осећања блиске и далеке опасности, дакле могућност предвиђања. Е, у тим обележјима

уплашене јединке, као последње уточиште и упориште јесте веровање. Веровање као категорија људских емоција која надилази свако рационално објашњење и образложење.

Веровање као својство дато свакој људској јединки, које њој додаје ону унутрашњу снагу, која јој омогућава да одоли животним искушењима и кризама, да смогне снагу да и саму себе надвлада кад то поруче, захтевају неки рационални разлози. Веровати је унутрашњи налог и потреба која ничему не пркоси, али јесте једна флуидна опна која човека штити од очаја и безнађа.

Веровање није ни у каквој вези са знањем и образовањем, са степеном интелигенције или обавештености о тековинама и достигнућима ни научним, ни технолошким. Оно почива на оној размеђи свесног и несвесног и неочекивано се изјашњава ни питано, ни оспорено. Али увек потајно и латентно будно да човека подупре или уздрма у његовим науцима.

Може бити да та нагонска потреба за веровањем јесте клица, заматак уметничке имагинације, материјализовање његових снова и стрепњи, оживљавање слике и ликова који у њему и из њега проговарају и блистају на његовим ликовним остварењима, јецају у драмским монолозима или се расцветавају у стиховима. Све ми се чини да без тог човековог својства: да поверује, да дозове тајне знаке и трагове свог свесног и несвесног, делујућег у сопственом бићу, не би ни било могуће да се назре и оствари уметничко дело. Оно што настане је преведено из сфере ирационалног у сферу јавног и комуникационог.

Веровање је и моћ уметника да реинкарнира свој унутрашњи свет: стрепње и замисли, да оживи ликовне и пределе, сукобе и изливе радовања. Све ми се чини да без веровања, без те аутосугестивне аскезе не би ни

настало ишта од Достојевског и Толстоја до Кафке и Кнута Хамсуна. То је онај тајни и скривени поглед који је Да Винчи или Микеланђело до нашег Милића од Мачве упућивао у неко само себи достојно уточиште и одатле на светло дана износио то наслућено, то верујуће и остварено. Веровање је, дакле, основа слутње и интуиције и не пева узалуд песник: „Слутим, а слутити још једино знам...“

Веровање се може разлистати у низ парапсихолошких појава од телепатије до неких других манифестација, што само говори о безграничности имагинације оног који верује. Имагинација која предходи стваралашком чину такође је последица вере у нешто неодређено, али уметнику препознатљиво.

И свакако људска потреба за веровањем је нашла најплодније тло у понуђеним религијским варијантама од хришћанства преко ислама и до оних многобројних источњачких манифестација. Јер веровање згуснуто у одређене религијске симболе и ознаке је такође животна потреба сваког смртног, мислећег и осећајућег створа на кугли земаљској. Свакако да су томе допринеле едукација и ангажман поклоника и барјактара одређених религијских учења.

У олако изреченој констатацији да су уметност и религије две рођене сестре, два изданка једног стабла које се зове веровање и чија је магична моћ изражена кроз мистику, опет се уверавам сагледавајући тајни смисао веровања. Вратимо ли поглед уназад и угледамо ли уплашеног људског створа који стрепи и одмах стреми некој заштити, несумњиво је да ће ту заштиту наслутити или у чаролији уметничке игре и истине или у понуђеној чаролији религиозних јеванђеља и сажетих мудрости записаних и запамћених од глиненних плочица, преко папируса до Гутембергове галаксије.

Веровати је непатворена људска потреба. Каналише се зависно од политичког прагматизма и утилитаризма. Међутим ипак остаје: Верујем, дакле постојим!

МОЈА ТРИДЕСЕТТРИ (НЕ)СПОРНА НАЧЕЛА

1. Бог је метафора.
2. Бог не обитава на небу.
3. Бог је у човеку - његова унутрашња снага.
4. У почетку беше страх.
5. У почетку истовремено беше и сан.
6. Реч је дошла после: да буде крик бола или усклик радости.
7. Уплашен човек је роб стрепње и заблуда.
8. Мистика и тајанство је спона религије и уметности.
9. Покорност једном богу је покорност једној власти и владару.
10. Спрега између религије и власти је од памтивека.
11. Није довољан само монопол физичке принуде.
12. Власт се гради и разграђује деловањем религије и свих њени пратиља: уметности, идеологије, пропаганде, разоноде и потрошње.
13. Човек је створио Бога по свом обличју.
14. Власт на земљи је пројектована и у небеском устројству: Бог је председник републике, Исус Христ председник владе, апостоли су министри, а јеванђелисти су дириговани, квази слободни аналитичари.
15. Религијско ропство се замењује доларским или евро-ропством.
16. Сврха свих система је владавина људима.
17. Сврха религије је покорност пред црквом као божјем посланству.
18. Религија покорава, не ослобађа човека.
19. Сва овоземаљска уживања подривају сваку религију.
20. Божје заповести су измишљене ради покорности људи.

21. Воља Божја је измишљотина и алиби за неспособност религије да се одупре науци, технологијама, сваком напретку.
22. Илузија је да народ бира своју власт.
23. Неостварени комунизам и пројектовани социјализам су пропуштене прилике да се човек истински ослободи.
24. Комунисти су на примитиван начин оспорили религију и цркву.
25. Комунизам је, можда, неостварено царство небеско.
26. Свака власт обележава своја света места и датуме за празнике.
27. Уметност је материјалне и духовне природе, религија само духовне.
28. Фреске и манастири су, пре свега, уметничка дела.
29. И религија долара је ограничена - само се не зна докле ће трајати.
30. Кад све нестане и прође, човеку остају верни страст и снови.
31. Секс је најпотпунија и најцеловитија човекова сензација.
32. Секс је истовремено и врхунска божја наслада и ђаволска игра.
33. Уосталом, Бог је неуништив - бесмртан је колико и човек. - Веровање је личне природе! Саставна је компонента људског бића.

БАУК ТАБЛОИДИОТИЗМА

Не треба бити нарочито виспрен па увидети да се догађа процес који прераста у стање, назвао бих га таблоидиотизација, уколико та кованица може да изрази свеобухватност онога што се овим поднебљем и над његовим живљем раширило. Уколико речи нису прецизне довољно је отворити бројне канале наше тв садашњице, нарочито оне на које ја мислим, а и ви се досећате, прелистати странице већине штампаних медија, послушнути или погледати видео-рекламе и бићете инспирисани, озлојеђени или тронути глупошћу, идиотлуцима и простаклуцима сваке врсте. Мало је оних који уживају у гласовима и мелодијама певачица, више оних љубитеља обнажених грудију, прекрштених ногу и силиконских облина, свеједно спреда или „од позади“. И наравно није никакво зло у томе, а да сав тај еротизовани кичерај није праћен крађама и лоповлуцима на јавној сцени, дволичношћу партијских првака и тзв. народних посланика, урушавањем морала на свим видним местима целог друштва додељивању тзв. националних пензија. Да не говоримо о образовању и дипломама, докторским и мастер - титулама. Шта беше она афера „индекс“, у шта и куда она потону? Чим је запретила да угрози положаје и структуре „естаблишмента“ она је угушена!

Е, сад додајмо томе и осиромашени народ, без патетике често и гладан! И склопљена је слика која највише погодује оној кованици: ТАБЛОИДИОТИЗАЦИЈА као процес, стање или дијагноза. Узалуд покушаји да она буде и терапија. То су покушали новокомпоновани историчари да фолк – музику, као начину залуђивања

народних маса, припишу оном кога су са прљавом водом својом успели и да изруче суду и правди, далеко одавде.

Сад ти исти квазиисторичари ћуте, скривајући главе под скуте демократије и европејства. Не смета им оно што се зове заглупљивање народа, урушавање моралних норми и безобразлуди сваке врсте: од политике до економије. Они су закупљени, као и дневни колумнисти и „аналитичари“ светских тема, омаловажавањем предања и прошлости и презривим погледом према свему што је српско и ћирилично. Од назива и натписа над фирмама и производима до рекламних слогана. Чуди ме да се наше улице и сокаци нису праметнули у стритове, штрасе и гасе.

Коров, као пратећа појава свих поплава, не само природних и изазваних, и у буквалном смислу, него поплава кича, неукуса, духовног смрада, тај коров није само букнуо. Он увелико буја на „нашим просторима“, како је то омиљена фраза наших јавних говорника. Кад би се сељаци питали, они би рекли да се коров уништава мотиком, дакле сасецањем у корену. Е пошто њих нико ни за шта више и не пита и не „ферма“, а и нема их више, сваким даном их је све мање, као да изумиру, онда смо сами себи препуштени да се рвемо са тим нашим новосортним коровом духовне, интелектуалне, моралне природе! А коров цикља! Докле? Не знамо!

Умало да заборавим: А КУЛТУРА? И већ чујем приговоре, да не кажем спрдњу: па зар та биљка и постоји у нас. Истина је да је реч култура изведена из гајења и неговања, плевљења и окопавања, али ко то још тако схвата. Ово је време тржишне привреде, вреди само оно што можеш да продаш или купиш. Продаја онога што нема није само имагинација, него и подла стварност, а купуј оно што стигнеш. Ти знаш зашто је то добро. Овако бедни, осиромашени и оголели шта ми у култури

можемо да створимо, свету препоручимо, народу под нос туримо?

„Царство небеско“ смо презрели и извргли руглу „слатким православљем“ само још песници броде, а све од Карађорђа до Добрице смо „откачили“ и презрели. Родољубље и патриотизам смо прогнали из историје и уџбеника, јунаке и хероје, од Гаврила Принципа до Лоле Рибара прогласили за терористе или неразумне занесењаке. Тло под ногама се српском народу узгубало и он, немајући где и на шта да стане, лебди облужен фразамa и плиткоумним политичким порукама о европској будућности.

Склон сам да неконтролисано врљам по ирационалним просторима, па ми одједном пада на памет како је то светски углед и универзално значење успео да обезбеди Габријел Гарсија Маркес са оним блаштишима и комарцима у забитом Маконду или исто то Вилијем Фокнер у својој Јокнапатофни, а ми пљујемо по нашим, аутентичним и Добричиним КОРЕНОВИМА, бауљајући кроз несведена времена, па и ВРЕМЕ СМРТИ. Зар светски признате наше и Милоша Црњанског СЕОБЕ не узвисише Србе у пространства вечности, упркос баруштинама и врбацама, земуницама и оборима у којима живљаху. И да не дужим: на светску игранку се излази са сопственом музиком. Њу играчи најбоље знају, она им је најјачи изазов за игру којој се остали диве!

Останимо још мало код корифеја културе и уметности: литературе, сценских творевина, издаваштва, масовне културе. Није проблем што романе пишу и објављују тв водитељке, неуспеле новинарке, поружнеле лепотице и певачице. Ово су општи појмови и важе за оба рода. Проблем је што данас имамо уништене издаваче: БИГЗ, НОЛИТ, са неизвесном судбином „Просвете“ у којој су прве своје књиге објавили Милош Црњански СЕОБЕ и

Иво Андрић НА ДРИНИ ЋУПРИЈА. Српска књижевна задруга има такође неизвесну судбину. Проблем је што данас нико не објављује те класике српске литературе, а питање је да ли ће се појавити дела Стевана Раичковића, Слободана Марковића, Миодрaга Булатовића, Душана Матића и других. Како се није нашао издавач да у јеку усташке „олује“ изнесе пред читаоце ЈАМУ Горана Ковачића?

У позориштима, и то оним на државном буџету, се играју даме с камелијама, цеди се зној и сперма, а на телевизији опет оној која припада нама и народу врте се мирјаме, сладуњаве шећерлемасте тзв. комедије. А масовна култура и забава, па то је тек туга, јад и чемер! На свим каналима тв и радијским је она врста музике која се народу „допада“. На телевизији постоји само један канал озбиљне музике РТС Дигитал, а на радиу једна стереорама суботом и недељом и један часни изузетак Радио Београд 2. Други кабловски оператери тачније IPTV је понудио, па преко ноћи, без објашњења, укинуо канал озбиљне музике MEZZO.

И опет да поновимо: није проблем што има кича, неукуса и шунда, проблем је што је у запећку, у дефанзиви оно што по својим естетским квалитетима значи аутентичну културу и уметност. Гледалац, слушалац или било који намерник, нема шта да бира, него му се непрекидно нуди онај јефтин, квазикултурни продукт, који својом испразношћу делује на оне који га размењују за своју уметничку или интелектуалну глад. Такви неуметнички производи осиромашују, да не кажем заглупљују ум, снижавају естетске критерије, руше аутентичне вредности и тиме чине народ, масе подложнијим свакаким манипулацијама, лажима и обманама. Најлакше је потчинити, па и владати обезличеним пуком, него интелектуално и емотивно зрелим појединцима који

граде и имају свој интелектуални, морални, па и естетски профил. То су знали сви властодршци и диктатори и демократе, фашисти и комунисти. Ако је демократија „квалитет живота“ онда они који је распростиру и њом располажу носе одговорност да тај квалитет обезбеде подједнако у економији у култури. И да се не лажемо: појединац располаже оном количином људских права колико му „режим“ било које врсте дозволи. Застанимо у повикама на социјализам и његовим ограничењима „хуманистичког смисла културе“! Осмотримо данас који „квалитет живота“ имамо у наведеним областима.

Притиснути еуфоријом потрошње и сном о томе да можемо да купујемо, да трошимо постали смо робови неумитне трке, која је истовремено и бесконачна и бесмислена. Наши прохтеви ће увек ићи испред наших могућности. Можели се учинити нека врста компензације, па да уместо глади за рушљивим материјалним добрима имамо глад за доживљавањем уметничких вредности. Таква личност ће се супротставити потрошачкој заслепљености и ослободиће се ропства, које наметнуто и увежено, са оних простора којима је потрошња, дакле зарада, дакле профит превасходна тежња.

Зашто је битније имати већи волумен косе, бријати се са три уместо једног ножића, лечити стрес дезодорансом или се успављивати ерваматинима, залуђивати очекиваном моћи афричке шљиве или било ког афродизијака. Па одувек је мушкарац чезнуо за густом и бујном косом своје младости или сексуалном моћи прохујалих дана. Оваквог интелектуално нерадозналост, емотивно незрелог, естетски необразованог лако ће се покорити све сласти ТАБЛОИДИОТИЗИРАНОГ лажног живота.

Никако није реч о позиву на аскезу и монаштво. Ово је позив на трагање по себи и свету око себе у циљу

проналажења аутентичних нематеријалних вредности. Оних вредности које почивају у духу, интелекту – култури и уметности. Тај циљ и путеви ка њему се граде у немасовном удивљавању моди, шлагерско - рокерском умећу и омами колективних заблуда.

Остаје ми нејасно зашто је битно, чак битније имати спорт и спортске светске ас-вредности, а превиђамо потребу, смисао и значај врхунских уметничких дела. Па сваке недеље њих четворица или шесторица играју неко финале и надмећу се да лоптица својим луком падне у дозвољену, односно недозвољену зону. Стално се играју неке лиге и првенства у којима се петорица или једанаесторица надмећу ко ће више пута забити лопту кроз стативе гола или коша.

Не, није реч о оспоравању играча и актера тих спортских игара. Нека они то чине у име свог задовољства и задовољевања својих физичких потреба, само без државних пара и без потпаљивања пожара навијачких страсти. Свима је јасно да се спортисти тзв. врхунског спорта тим послом баве не због својих спортеко-витешких потреба, већ због долара и других високих зарада. У крајњем случају ради се о манипулисању масама и парама, а тиме и до њиховог залуђивања, потчињавања. Као да постоји спрега између свих тих обезличујућих ТАБЛОИДИОТИЗИРАЈУЋИХ фактора. Увек у интересу власти, не демократије као „квалитета живота“.

Ма колико изгледало несувислим склапати овако структуру савремене српске државе, друштва, па и власти, много је аргумената да се цео свет, скоро све државе устројавају према овом моделу. Нисам склон анархичним идејама, али сам још горчи противник перфидних чињења власти да би била што безбеднија, што стабилнија. У време социјалистичких самоуправних

односа цео делегатски систем је био заснован на компликованом и тешко схватљивом систему по које се долазило до изабраних делегата. Примера ради за сва делегатска места у републици или Федерацији било је и онолико кандидата колико се делегата бира. Насупрот томе за избор чланова бројних делегацији у месној заједници или основној организацији удруженог рада, морало је да буде више кандидата него што се бира чланова делегације.

Није ово узалудна критика давно прошлог система, него илустрација како се сваки режим различитих политичких устројстава и идеолошких опредељења довијао и довија да себе одржи на власти, критикујући претходни због поступака који овај нови понавља само у другом руху. Уверен сам да перфидности делегатског система јесу у сродству са оовременим политичким манипулацијама рецимо: пропорционално изборном систему. На први поглед се то не уочава. Експанзија тв медија као да пружа обиље таквих могућности. Зар разне турско-јужноамеричке серије, нису успављивање народа, одвлачење његове пажње од битних и виталних интереса голицајући масовну знатижељу шта ће се догодити са овим и овим.

Слично опијатско дејство и привлачност изазивају ријалити-шоу програми патетично и глупавом заплетеношћу односа и сукоба појединих учесника. Тај, само онима који у томе уживају, драматуршки галиматијас одликују подједнако инфантилност и неподношљива количина примитиве, позирања и лоше режираних крајева са сумњивим количинама пара које се као награда додељују.

Све су ово примери спреге које квазикултура и власт успостављају у медијској трпељивости и одношењу. Далеко сам од помисли да власт треба да интервенише

забрамама таквих програма. Али све се то систематски припрема кроз претходне топло-хладне емисије кича и неукуса, зачињеног голицавошћу и еротизираношћу. Данас нема програма без перика и силикона, сем уколико не залута у Трезору нека научна емисија на телевизији.

Чињеница је да су данас политичко културни системи подешени за производњу типова и карактера подобних за манипулацију, плитко-умно завођење и прилагођавање циљевима оних који владају. Може ли култура и уметност да се у оном свом изворном значењу, зрачењу и дејству одупре? Других путева, до ослобађања личности од стега неукуса и сиромаштва духа, нема. Остају изворне уметничке дисциплине и културне тековине. У том склопу јесте и морал и кодекси живљења, који се не прилагођавају. Треба их само ослободити!

Прачовек је ушао у пећину у Алтамири и у доколоци или док се спремао да предахне у камени зид урезао је силуете бизона, верујући у магично дејство цртежа да ће домамити животињу у њему блиско ловиште. Та вера у чаробно дејство онога што је он из своје маште створио је основа уметничког деловања. Без обзира да ли је реч о чину или гесту, гласној поруци или само трептају.

Слична дејства су приписивана и очекивана код обредних игара и свиркама око успламтелих ватри, или у време убирања плодова у пољу или у шуми. Иако је и цртеж на каменом зиду пећине и обредна игра и свирка у природи манифестација духа сједињена са физичким радњама, ту се управо крије веза између делања као манифестације живота и настајања уметничког дела. Јер уметност је друго име и друго лице живота, увек лепше, без обзира да ли је трагичније или болније.

Држава има монопол физичке принуде ради сопственог одржавања, власт има организован апарат за успон и сопствено одржавање, а култура и уметност

својим дифузним деловањем чувају, бране и развијају индентитет бића човековог. И уколико је то биће, то стваралачко деловање уметничких творевина снажније, ослобођено притиска, дириговања и идеолошког потчињавања, утолико ће се стварати слободна и неспутана личност која у садејству са себи сродним може да се одупре потчињавању.

Магнет ТАБЛОИДИОТИЗМА је свемогућ. Он привлачи, урања и усмерава. Није омеђен ни верским, ни националним, ни државним границама. Он делује целом земљином куглом и зато као онај комунистички баук кружи над овом цивилизацијом. Снага и моћ цивилизације ће расти уколико та ТАБЛОИДИОТИЗАЦИЈА буде сведена на слабије, евентуално незнатне утицаје. Само се култура са целином својих умних и материјалних тековина и уметност упућена ка свим чулима човеку, делујући на његову машту и снове може препознати као аутентични противник испразном, заглупљујућем и обезвређујућем ТАБЛОИДИОТИЗМУ.

Знам, без опомене са стране, да у овим ставовима има утопијског. Али зар би Сервантесов Дон Кихот био толико вечан да га не озарује утопијски занос, страст и сан? Будимо му бар мало слични и верни.

Часопис ДРАМА

КУЛТУРА И ПОТРОШЊА

Два, по основном значењу, неблиска појма заслужују, ипак, извесну пажњу сада и међу нама. Образлажући извесност те пажње наводим, уз остале комплементарне појаве, узрочности које доноси научно-техничка револуција “као универзална и перманентна промена производних снага људског живота”.¹ Налазећи се на својеврсном и технолошком и друштвеном „раскршћу” савремена цивилизација дијалектичким преокретима доводи „до апсурдности традиционалне оквира живота”.² Наравно да иза таквог сагледавања места човека и његовог активног деловања мора да резултира отпор према неким традиционалним вредностима живота и напор да се сагледа сутрашњица човековог живљења и његово овладавање укупностима живота.

Познато је да научно-техничка револуција ствара неслућене погодности за развој и размах човекове личности. Гомилање роба, нове технологије, изуми, продуктивност и све што је резултат деловања техничког прогреса, обиљем материјалних добара и вредности несумњиво да ствара материјално благостање које се све више претвара у своју супротност. Ношен сталном тежњом за куповином нових ствари и стицањем материјалних задовољстава човек запада у ломове захуктале машинерије „потрошачке еуфорије” обилато подстицане рекламом, позивом на лагодни и безбрижни живот, на латаргију духа и замор свих стваралачких

---

1 Радован Рихта и сарадници: Цивилизација на раскршћу - трећи програм - лето 1969. год.

2 Оп. цит.

порива човековог бића. Налазећи се у таквом процепу, шкрипцу, разапет између материјалног благостања и духовног сиромаштва тетура се чаплиновска фигура човека нашег времена.

Гањан хипертрофираним нереалним потребама, жељан озонираног ваздуха и дехидриране забаве, роб производње и талац потрошње, одједном се на нашим путевима релативног одбија. Неслућене слободе и избореног достојанства запућује се и наш човек неспреман и неприпремљен да увек препозна и да се определи за праве и аутентичне моралне вредности. Свестан да неће оно што га је вековима терорисало, онеспокојавало, обесправљивало, он није увек у стању да хоће оно што може сублимирани укус и кристализација ума тј. мудрост. Опредељен за стандард, брзину и страсно подмиривање глади свих чула он у све то улази скоро босоног или из воловских кола, излази на ветрометине аутострада, сламајући, не само даљине, већ и многе традиционалне вредности, патријархалне забране и идилични мир добростојећих породица.

Сетан и у души рањен посеже за неким упориштем, емотивним поднебљем, ембрионалном заштитом од сулудости и невремена која витлају над његовом главом. Тугује и радује се новокомпонованом музиком, њом вида емотивне ране, испољава дерт и занос. Сиромашно „европезиран“, запловио гастарбајтерском бујицом, ево га како по ободима градова зида куће и дворце. Себи не да угоди, већ свету да пркоси.

Следећи ту примењену варијанту материјалног благостања у нас као успутну последицу научно-техничког напретка тек сада отварамо упитнике функције оног првоименованог појма у наслову: култура.

Будимо још мало у социолошким разгледањима. Аутомобил, кућа, струја, вода, асвалт, колор ТВ и

кабловска са стотину канала, сва грејна и расхладна техника на домаку руке. Све тековине науке и технике у служби тела, благоутробија, задовољства и задовољења сујете су ту. Продукти духа као да прете да умртве дух. До села и периферије градова, да не говоримо о центрима и метрополама, је стигло сво савршенство за човеков миран, лагодан безбрижан живот. Само још споровозно, са неверицом и бројним дилемама заостаје култура.

И ето разлога што су у наслову сукобљена ова два неблиска, чак међусобно благо завађена појма. Култура и потрошња, по изазову и могућностима постају карактеристичне одреднице овог времена. Одреднице, често дијаметрално супротне једна другој.

Позабавимо се терминолошком збрком која дуже траје. Годинама се говорило о „потрошњи културних вредности”, а човек, коме је као људском бићу стваралаштво иманентно, бесрамно проглашен за „потрошача културе”. Бесмисленост ових синтагми не треба нападати са позиција песника - „поезију ће сви писати”, већ оспоравати и порицати разложним речима.

Уверен сам да дилема није само терминолошке природе. Помешана је и доза својеврсног цинизма и лицемерја. Говоримо, априорно, о задовољавању апстрактних потреба за културом, а да те потребе нисмо ни сагледали, ни снимили, ни подстакли, ни усмерили, ни створили, ни изазвали.

„Културна политика је - пише Марко Ристић - у својој крајњој сврсисходности, одбрана културе, која је непрестана револуција, а методе и оруђа те одбране не смеју да не буду адекватни ономе што бране.” И као што је „културна политика - одбрана културе”, тако је и задовољавање културних потреба део сврсисходне друштвене активности која се зове културна политика, дакле одбрана културе кроз неговање вредности културе.

Подсетимо да култура иде из речи *cultis*, а то значи гајење, неговање. Део културне политике је, према томе, и гајење и неговање и развијање потреба у радном човеку за правом и аутентичном културом. Није ли сувишно рећи да је то поље дејства и културних и других друштвених организација које своје самоуправно биће могу да у томе докажују.

Рајнер Марија Рилке је у „Писмима младом песнику” поручио: „Удубите се у себе. Истражите разлог који вас гони на писање; испитајте да ли је он раширио своје корење по најскривенијој дубини вашег срца, признајте самом себи да ли бисте морали умрети кад би вам писање било ускраћено. Ово пре свега: питајте самог себе у најприснијем часу својих ноћи: морам ли да пишем? Ријте до дна душе тражећи дубок одговор. Па ако би тај одговор гласио потврдно, ако ово озбиљно питање можете да предусретнете снажним и простим м о р а м, онда изграђујте свој живот према тој неминовности; ваш живот, и у својим најравнодушнијим и најбезначајнијим часовима, мора да буде знак и сведочанство овог неодољивог нагона.”

Поштен је и разложен, мада помало патетичан и старомодан савет младом песнику. Но овде је разлог његовог цитирања у питању које би неадресовано било упућено: „Да ли бисте патили, ако би вам ускратили културу?”

Враћајући мисао на почетну претпоставку: у каквој међусобној узрочности јесу култура и потрошња односно у којој мери обиље и благостање угрожава културу, као укупност трајних вредности или култура осмишљава и оплемењава нашу свакодневну глад за робама, нужно је повући линију прецизног разликовања друштвено-економских формација. Свакако да су те разлике уочљиве уколико их снимамо језиком поезике.

Марко Ристић у чувеном есеју „Морални и социјални смисао поезије” говорећи о детерминантама и ограничениостима поетике буржоаског друштва пише: „Модерни песник је условљен буржоаским друштвом, он је на периферији буржоаске културе, али му сама поезија помаже да разуме смисао те своје условљености, тог свог положаја. Модерна поезија је историјски продукт антипоетске буржоаске културе, али она је и једно страховито сведочанство, речити доказни материјал против те културе, и један експерименталан и примеран, позитиван допринос за изградњу једне нове културе “...

Луцидно уочавајући ограниченост и детерминисаност поетике класног друштва Марко Ристић као да је у трагању за „моралним и социјалним смислом поезије” наслутио дубину и ширину њене иманентне револуционарности и релативно коначан циљ: ослобађање човека од свега дехуманизирајућег. Усмеравајући поглед ка таквој извесној будућности хуманистичког профила поетике - као универзалног облика манифестације људског духа, нужно је и у данашњим условима супротстављати такво поимање што негирајуће противречи.

Несумњиво је да су - потрошња и култура - две карактеристичне антиподне манифестације човека, а нарочито су по свом интензитету задовољавања веома карактеристичне управо за период „цивилизације на раскршћу”.

Фаустовска глад за сазнањем од Кристофера Марлоа до Гетеа, од ранесансне разузданости до хуманизма самоуправног друштва тек добија реалну шансу да буде задовољена.

Сагледајмо ово доследно развијање ове линије стваралачког ангажовања.

Дакле, управо интензивирањем потрошње, њеним подстицањем и развијањем до апсурдних граница, тек се уочава празнина духа, нужност уметничког и стваралачког испољавања, којим се штити и развија хуманистичка страна човековог бића. Истовремено се у обиљу и благостању треба опоменути неких суштинских вредности човековог бића, које се исказују кроз многобројне облике стварања културе и задовољавања потреба за културом.

Култура, у најопштијем смислу збир духовних и материјалних вредности, у оовременом смислу као стил и начин живљења, међуљудског комуницирања, основно животно испољавање, тиме постаје, не замена, већ сврха и циљ обиља роба, резултат и нужност укупног техничког и технолошког прогреса.

Пледирајући за културу, пре свега као стваралачку компоненту човекове личности насупрот потрошачке, залажемо се за плодносну дисциплину људског живљења. Свакако да у тако проширеним просторима културе значајан и незаменљив удео имају сви облици културног и уметничког стваралаштва, а пре свега оно што настаје као аматерско у свим сферама. Наравно, уколико под аматеризмом подразумевамо праве односе демократизације културе. Исувише је познато да оживотворење права на културу подразумева оживотворење права на сан, на визију, на стваралаштво. Но, тиме већ залазимо у друго подручје. Останимо у закључним реченицама на основном односу култура - потрошња.

Понегде изражена бојазан о пропуштању „могућности да искористи људску димензију која се нуди у савременој цивилизацији” је неоснована, јер управо социјалистички друштвени односи поред простора науци, ширином својих хуманистичких циљева отварају

просторе култури као јединственом скупу духовних и материјалних вредности односно подстицању стваралаштва. Свакако да уметност и креативно биће ослобођеног и ослобађајућег човека, постају шанса и простор за развој нових социјалистичких односа. Супротстављајући културу потрошњи, супротстављамо слободу и човекољубље неслободи и потчињености. Слобода је увек стваралачка - поручио је песник. Треба рећи стваралачка у оној мери у којој је стваралачка и узвишена сама борба за стварање самог самоуправног друштва и самоуправног бића ововременог социјалистичког човека. У тим релацијама и култура постаје својеврстан самоуправни чин стваралаштва.

Часопис БРАНИЧЕВО

КРАЈ ЉУБАВИ

Варијације

I

Пола века је трајала илузија о могућој љубави између уметности и политике, културе и идеологије. Илузија да хуманистички карактер културе може деловати, не само на људе, него и на саму власт. Та илузија је обострано потхрањивана. Уметници и ствараоци су уживали благодети материјалних примања: откупи слика и књига, финансирање филмске производње, пристојни књижевни хонорари од државних издавачких предузећа, доста успешно решена питања социјалног осигурања слободних уметника, финансирање часописа, значајни подухвати тзв. „деметрополизације културе“ кроз финансирање позоришних гостовања, снажна финансијска подршка изградњи домова културе по унутрашњости. Наравно ово је само делимична слика тих погодности.

Држава, власт и укупна политика је у пружању материјалног стимуланса прибављала себи алиби за представљање уметничких остварења као сопствених продуката, односно да тих и таквих уметничких дела не би било да није такве политике. Све је било „упаковано“ у уживаној слободи стваралаштва, која се и освајала од стране уметника, али и држала под контролом од стране власти.

Релативна љубавна идила између власти и уметности је повремено бивала помрачена по неким „случајем“, али то би био изузетак који потврђује правило које траје. Комитети од најнижих до највиших би узимали ствар

у своје руке и решавали би „случај“. Аутори, уметници би добијали статус дисидената и значајно повољнији третман у финансирању њихових остварења. Остаје и остаће неразјашњено зашто су дисиденти увек били „профитабилнији“ за свој цеп, од оних других, лојалних! Овај (не)фолклорни миље односа политике и културе, власти и уметности употпуњаван је очитим фаворизовањем „модерниста“, а на штету „реалиста“, посебно повлашћивањем „надреалиста“. Са разлогом ми пада на памет да је могући узрок њиховог етаблирања управо у сродности њихових, „надреалистичких“ естетичких уверења и начела, са тада актуелном политиком у којој је била уочљива превага, чак апсолутна одредница да је битније „класно него национално“ одређење.

Сада је тој љубави између власти и уметности, између уметника и државе, дакле тој љубави сада је дошао крај.

Треба ли да споменем да је та „љубавна идила“ или илузија о њој постојала у социјалистичком самоуправном друштву?

Измуђена алтернатива тој љубави је: тржиште, профит!

Па добро, питам се, зашто је тржиште љубави, оне која је златна жица човековог трајања и опстанка, проглашена и названа проституцијом?

II

Све власти и сви режими настоје да држе под сопственом влашћу у покорности уметнике. Јер делатност уметника и природа уметности је јеретичка и подложна лаком склизнућу у опозиционост. Неке власти и режими ту покорност успевају да обезбеде

повлашћивањем уметника и давањем положаја и материјалних бенефиција, а неки режими се одлучују за политички притисак, чак терор према политичким неистомишљеницима међу уметницима. Не знам који је систем дуговечнији? Повлашћивање замени презир, а терор протест, побуна, преврат. Оба пута подјармљивања уметника се завршавају неуспешно. За власт, свакако!

Чинећи уступке уметницима власт прибавља алиби за захтев за послушношћу, а „подмићивањем“ у виду давања материјалних или других, положајних привилегија режим изнуђава релативну послушност.

А уметници? Једини њихов алиби је уметничко дело и његова вредност без обзира на политичке критеријуме и ефемерност идеолошких вредновања. А таквих уметника и уметничких дела било је и у демократским и у тоталитарним системима, чак и под инквизиторским скутом. Упркос свему и сваком режиму и његовим лукаво смишљеним подвалама.

То није самообмана или јалова утеха. Једноставно: констатација која признаје и валоризује личност и структуру уметника и уметничког дела; изван сваке власти и времена, омеђеног идеолошким одређењима и доступног само онима који су посвећени сопственим талентом. И снагом његове убедљивости.

Усуђујем се да поверујем да би можда, могући склад између режима и уметности могао да се успостави уколико би режим применио речи Розе Луксембург: „Слобода само за присталице режима, само за чланове партије није никаква слобода. Слобода је увек слобода за оне који другачије мисле“. Дакле, кључно питање: има ли слободе за оне који другачије мисле?

Вероватно се тако запитала и Роза Луксембург, када је у немачком затвору написала ове речи.

Не пада ми на памет ни време ни држава у којој је било обиља слободе за оне који другачије мисле.

Знам, поуздано знам да није упутно, да није у моди данас помињати Розу Луксембург и њене мисли, али, ето, отело ми се. Можда и (не)свесно. Међутим остајем у дилеми како данас читати „принца“ песника неумрлог Бранка Миљковића и његове стихове о сужњима и слободи, о њиховом међусобном натпевавању. Посебно, можда ме и збуњује онај Робеспјер са оном претњом за које непријатеље нема слободе. Али нека све ово буду (не)узалудне тлапње и о сужњима и о слободи и о, увек присутним, непријатељима. Наравно, у нашим редовима.

III

Тек, кад је о књигама, и ономе што је у њима, реч, није на одмет једну благу паралелу или параболу начинити. Памтећи време када је књига била приоритетна у културној политици Србије, када су издавачима из државне касе одобравани дугорочни, бенефицирани кредити, који верујем никад нису ни били отплаћивани, него отписивани и када су и писци имали пристојне ауторске хонораре, не само они водећи и „режимски“, него и остали што су у литерарно поднебље з брда з дола, из велеграда и провинцијалних паланки нагрнули, дакле памтећи све то, ево где стигосмо.

Шта су данас приоритети у културној политици, ако тако нешто и постоји? Добро рећи ће теоретичари тзв. транзиције, али планирање са државног нивоа подсећа на време социјализма, поменуло се не повратило се! Време самоуправних односа је прошло, али цивилизацијске тековине, ако их буде, остају. Ја не знам да ли је неко и да ли је уопште ико планирао процват античке културе, а у њој и филозофије и литературе и вајарства, али је неки

подстицај постојао. Не верујем да је чиста инспирација нагнала Есхила и Софокла, Платона и Аристотела, да не претерујем у помињању имена, не верујем да је њихово дело настајало само подстицано њиховом личном инспирацијом или љубављу према мудростима. Има и данас умних људи који то знају и њих би требало послушати, па то утувити у главу властима и политичарима да им буде и мисао и делотворна активност. И нека се не боје на које време ће их то подсећати. Владари, а поготову они нижи се мало памте. Памте се уметници ствараоци, они креативни духови који су за трајно у свим системима присутни.

А да! Запитао сам се где смо ми данас?

Укратко, нема више државних предузећа за објављивање књига. Нема их: НОЛИТ, ПРОСВЕТА, БИГЗ. Ваљда је требало да пропадну да не би подсећали на тај гнусни социјализам! Сад имамо приватне издаваче, али питање је имамо ли домаћу литературу? Где данас могу да објаве они који су прва постава наше, српске литературе? Не могу сви да допру до СЛУЖБЕНОГ ГЛАСНИКА, који је најмоћнији издавач, није приватни. Бар колико је мени познато. ПОЛИТИКА, поводом својих јубилеја или ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ, кад се сете, објаве заклетве ради понеког савременог домаћег писца, увек добро етаблираног у политичком врху. Остали живе од своје неуништиве инспирације и наравно на хлебу и води. Јер ни чувене КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ нису изузетак, јер једва састављају крај једног броја са почетком другог због штампарских дугова, а о хонорарима сарадницима се већ деценијама и не размишља.

Зар је заиста књига и литература морала да буде толико презрена. Шта је она скривила? Па данас нема ни дисидената ни дисидентских књига! Да ли се неко

књижевности плаши или је само толико омаловажава са жељом да се она угаси?

IV

А о дисидентима и удворицама, када је о литератури реч, ево само два подсећања. Шекспир у свом комаду ХЕНРИХ 8 у завршним сценама пише похвалу краљици, већ давно сишлој са престола, и „прориче“ јој судбину:

„Ово краљевско чедо...
Већ сада овој земљи обећава
Тисућ, тисућа благодети...
Узор свих владара који у њено
Време живеће...“

Тако велики Вилијам Шекспир слави владавину краљице Елизабете десет година после њене смрти.

А тек Александар Сергејевич Пушкин у роману „Капетанова кћи“ каже: „Кад се сетим да се то догодило за мога живота, а да сам сада доживео БЛАГУ ВЛАДАВИНУ ЦАРА АЛЕКСАНДРА, (подвукао М.М.) морам да се дивим брзим успесима просвећивања и ширења човекољубивих начела. Млади човече! Ако ти моји записи дођу под руку, сети се да су најбоље и најсталније оне измене које потичу од побољшања обичаја, без икаквих насилних потреса.“

Тако је писао Александар Сергејевич Пушкин, одушевљени присталица декабриста и „вечити“ противник царских режима у Русији.

Ни једном, ни другом нико за живота, нити икада после тога не „прилепи“ удвориштво или „режимско“ певање, а несрећни Бранко Миљковић ни мртав не може

да се оправда за ону песму о Титу, као ни онај што скова стих „То мајка више не рађа“.

Несклон да било једне или друге оспоравам или хвалим, остајем при уверењу да велика литература остаје у трајној својини народа и служи му на част. Тако мислим и о „дисидентима“ и о „режимлијама“. То кад је уметност, књижевна уметност у питању.

При том не мислим на политичаре, нарочито на оне који данас, ових дана августа 2011. откривају да је у Србији највећи проблем незапосленост!

Зар то није глад, мислим се. Глад је кад се нема посао, нема зарада, нема пара?!

А били су у предходној власти чланови највиших државних органа у Србији, а сада су саветници аналитичари... Осете ли они бар понекад, сопствену грижу савести?

Ни „успешне“ преко ноћи обogaћене бизнисмене не могу да прећутим!

Ето, увек је тако са писањем и речима. О једном се почне, о другом заврши. Али увек о оном што боли!

V

Зар заиста сваки крај љубави мора да буде обележен међусобним вређањем и омаловажавањем? Како премостити тај нагли јаз који настаје, кад свака спона попусти? Па добро зар свака љубав није својеврсни егоизам? Свако говори да воли оно и онога што му доноси радост, задовољство, пуноћу чула. А онда нагло замени, као у каквој иррационалној комедији карактера, замени себе са другим лицем, најчешће једнине и почне да му говори како све то што у себи воли, почне да то обожавање преваљује на другога, најчешће објекта, а не субјекта те своје љубави.

Ова дигресија се односи на љубав између два бића, најчешће људска, а ево ја се усуђујем да је пројектујем и на односе у држави, друштву, односе између уметности и политике и на још понешто.

Могуће да су моје године појачале моју зловољу, сумњичавост и закерања сваке врсте. Међутим, све ми се чини да толико лажи, мржње и кича никад у мом, не баш кратком веку, није било у толикој мери и тако бестидно истицано, хваљено, а потом и прихватано. Да ли је то поремећај вредности или осека која увек настане после плиме одушевљења и заноса.

Тек, збуњен сам и обесхрабрен, кад чујем како се хвале реформе и мере које ће нас извући из кризе, а ја сам се наслушао бар десетак најави очекивања реформи од Тита и Кардеља до Милошевића и ових после, а ми смо и квалитетом и стандардом, па и самом државом тонули све ниже. Како ја после двадесет година да нађем упориште својој вери да ће ове реформе, а ја не схватам ни шта ни како ћемо нешто реформисати, да ће оне нешто променити, успоставити нормалан ред вредности и квалитета.

Поређења ради, не могу да останем глув на ону громогласну халабуку на ТВ рекламама о силним појевтињењима, ефикасним средствима за мршављење, помадама које подмлађују и пићима које ми мушкарци само знамо зашто га пијемо. А сви мислимо да га пијемо јер се надамо у његову узалудну добротворност, мушке нарави. Или ти који рекламирају сматрају овај српски пук за гомилу глупака или је то лицемерје, цинизам настао у спрези са властима да нас, тако финансијски грогиране, увере у бескрајне јефтиноће и ефикасност утољавања наших глади у стомаку, духу или за лепотом или, дај боже, за мушком снагом. На ту дилему немам одговора. Мала је моја памет да схватим и разумем „мудрост“

обећаних реформи и сладострасно удовољавање мојих жеља за лепотом и сексуалном моћи.

Да ли се то тај који се умиљава, а зове се кич, усељава у наше животе или ми сами постајемо кич друштво?

А чини ми се и да смо се грдно замрзли и поделили. Од оних из политичко-идеолошких разлога, фудбалско-клубских, што је и раније била најава, мада анестезијом спортског духа ублажена вишепартијског система, до оних између „гастарбајтера“ и оних који су у земљи остали, до комшијских нетрпељивости, злобе, зависти и још које чега. А тек о партијским поделема, да и не говорим!

Откуд толико мржње и нетрпељивости међу нама? Сигурно не од „масних колача“ ововременог живота, како би сељаци рекли. Кажу да смо на неком другом месту на свету по одливу младих и паметних глава, које напуштају ову земљу, не од јуче.

Јесу ли заиста све наде изневерене, да смо посустали у очекивању, сталном очекивању бољих дана и живота? А те боље дане смо неговали у својим социјалистичким данима жудећи комунизам, а сада смо, ево, у транзицијском времену, у самом предворју ишчекивања капитализма. И опет смо подједнако фрустрирани! Јесмо ли ми „незахвалан“ народ српски или је заиста негде нешто труло, како рече давно онај гневни младић у неком комаду великог Шекспира.

Можда бих, бар привремено, могао да заћутим и да зауставим ово своје ковање над крајем неке љубави, можда и непостојеће. Међутим, не да ми мира један наслов оног сјајног филма „Ко то тамо пева“, који се мени случајно преображава у ко то тамо незнађе сеје и негује?

Умало да заборавим. Повремено ми падне на ум доста нејасна дилема о краљу и чувеном комедиографу

Браниславу Нушићу. Не зна се ко се коме више улагивао. Да ли склон шали Нушић кад се у аудијенцији кајао због оне песмице ради које је доспео у пожаревачки затвор, где му сад и споменик подигоше или краљ који га после апса у дипломатску службу уведе. Свеједно!

Наравно, није ми познато да ли је тај споменик у Забели Браниславу Нушићу подигнут као чувеном српском писцу или само робијашу? Да није неко закаснило извињење или улагивање, опет!

А и није узгред: Бранислав Нушић никад није робијао у Забели јер она тада и не беше изграђена. Био је заточен у Пожаревцу, у затвору, згради садашњег „женског“ затвора.

Али ето брижни поштовалац дела Бранислава Нушића, није нашао за сходно, да се чак и о томе обавести!

VI

Смем ли, а да не претерујем, да на крају ових варијација о љубави и њеном крају закључим: „Судбина српске културе слична је судбини српског народа. Дакле, трагична је! Кад није комична!“

Часопис ДРАМА

МИЛОСТ ИЛИ ЛАПОТ?

Нема дана, а да се у медијима не огласе брижни чувари српске економије у ликовима свезнајућих аналитичара, истраживачких новинара, трећеразредних политичара, (не)контроверзних бизнисмена који анализирају „рактану“ српске привреде тј. пензије и пензионере. Та хајка, тај „топли зец“ кроз кога се претерује тај остарели део становништва Србије, са жељом и циљем да се они прогласе главним кривцима и генераторима претећег економског колапса траје месецима. Несумњиво да код оних радно активних, као и код преосталог дела житеља Србије такав третман и „аналитички приступ“ може да изазове презир и мржњу према пензионерима.

Будући да и сам припадам делу оних који трпе због те хајке против пензионера, усуђујем се да проговорим и покушам да ублажим ударе на личност, достојанство и спокојство овог дела недужних. Морам да изнесем и неке разлоге против покушаја смањења, па и омаловажавања личности пензионера.

Најпре правни аргументи: пензије се остварују по прописима важећим у време доношења решења о пензионисању. Према томе оне нису ни отето, ни изнуђено признање. Оне су право. И тако остварене оне јесу стечено право које трајно производи своје дејство. Свако њихово закидање, смањивање или опорезивање јесте својеврсно правно насиље над позитивно-правном системом који је важио у време њиховог стицања.

А позабавимо се и политичким, па и моралним аспектом покушаја смањивања пензија. Ова генерација пензионера не сноси ама баш никакву одговорност за

урушавања економског стања земље. Они који заговарају економску стабилизацију на рачун пензионог права морају да се присете ко сноси одговорност за овакво стање. Другим речима зар су генерације пензионера одговорне за економске показатеље који су нижи од оних пре „преврата“ две хиљаде године? Ко је извршио приватизацију за коју многи кажу да је била пљачка и отимачина, ко је уништио наш банкарски систем, ко је то водио хајку преко тзв. „кризних штабова“ за смењивање, тачније најуривање директора и других „кадрова“ дотле успешних предузећа и фирми. Може се помислити да је то била намерна акција која би доводила, а најчешће и јесте, до пропасти тих фирми и њиховог јевтинијег продавања или чак поклањања. И нема краја у набрајању „мера“ власти и режима. Најједноставније речено кључно питање гласи: ко је довео до милион незапослених. Е, и на длану се види да су то генератори наше економске пропасти. Остаје само питање које би требало неко да изговори: откуд моралног права и људског поштења оних који су рушили и „приватизовали“ предузећа Србије да економску стабилизацију виде у закидању легално стечених пензионерских права?

Одговоре на сва моја постављена питања јасна су сваком грађанину, па и пензионеру, без обзира да ли је својом вољом или принудом пензионисан. Волео бих да на та питања одговоре пружи сама власт. Многи, чак сви ћуте, поготови и они актери: посланици и министри који су предводили рушилачке јурише на српску привреду.

И да закључим: пензионери заслужују више поштовања и ја се осмељавам да кажем: не дирајте у њихова права! Они који одлучују су потомци пензионера. Истина има и међу њима неколико „метузалема“ који уживају и пензију и одговарајућу плату, најчешће посланичку. Али то је други круг интересовања. Садашње

пензије су пензионери стекли зарађујући их, плаћањем доприноса. Оне нису милосрдни гест власти и (без) бројних критичара пензионера.

И после свега, нама пензионерима не остаје ништа друго, него да власт и оне који одлучују замолимо за милост да не дирају пензионерска права. Ми можемо једино узвратити оном нежношћу којом обасипамо нашу децу и унуке. А ако и та милост изостане, јер изгледа да је поштовања све мање, онда ви из власти уведите лапот. Тиме ће се знатно смањити и број пензионера, а и пензиони фондови би били пунији.

И да уз ову горку и јетку поруку подсетим: Словени, а и Срби су лапот практиковали, док су стари Грци имали Веће стараца. Ми не бирамо!

И да завршим у озбиљном тону, не прећуткујући јеткост и цинизам из предходних редова. Мислим да се ради, кад су пензионерска примања у питању, о замењеним узроцима оцењивања наших економских проблема. Наиме, садашња тешка економска ситуација није последица превисоких пензија, а смањени број запослених-радно активних, није дело које су пензионери починили.

Узрок наших проблема је смањивање производње и отпуштање радника из фирми које су могле, а пре тога јесу, биле успешне, а број пензионера је реална чињеница због година старости, а и неких тзв. социјалних програма. Према томе стање у економији је узроковало оно докле смо дошли. За то нису криви пензионери и они не могу, не треба и недопустиво је да они трпе терет стабилизације. Уосталом, скромно мислим, а и није баш велика мудрост, излаз је у оживљавању економије и повећавању броја запослених.

И за једно и за друго одговорност је сносила и сноси власт која је произвела економску пропаст, а излаз из

тога опет треба да тражи власт, која је сада изабрана. Богатство се стиче радом, а не закидањем пензионерских права.

19. јуни 2014.

НАПОМЕНА: Овај текст је одбила да објави „Политика“ и лист „Пензије“.

ОСВРТИ

ТАВНИ БУНАР

Поводом О СВЕМУ ЋЕ ПРИЧАТИ ГАВРИЛО, Радована
Бели Марковића, издавачи: Градска библиотека “Карло
Бијелички и Вељкови дани”, Сомбор 2011.

И заиста док је „зајebано и биће све зајebаније”, живи се од ждрака и и од воде, ал „живот то не треба да буде”, а знамо да „сви смо ми из мајчине”, док Лазар Дражић целог живота тражи и купује ону ташну што је „свилено о плавило, то небесиље свилено”, а стражар Радивоје Павловић, средње слово Ж. од Живојина грли свој војни карабин 605593 и чува војнотајне сандуке, док Стојан Јагодић надамак гробљанске вратнице осматра своју тек покошену ливаду и по њој сложене откосе својих година, заиста мора човек чак и случајни или најмљени читалац да се упита: из ког то давног, дубоког и тавног бунара онај Радован вади и излива ову хладну воду и излива њом живот, муку, па и саму смрт, те том хладном водом крепи жедне у летње доба квасећи им сува уста, док им се штрањка око врата као гуја увија. Упита се тај док упиљен у њих сматра да је све то истина или да је могла бити или да ће се, не дај Боже, икад и згодити. Е, то је тек онај несмајник и сабрат ових изливених из Белог бунара док гризе и соком пљувачке своје залива онај колач умешен горчином судбине многих од сељачке чељади свеједно рођених у Колубари или Стигу. Тај колач их одједном и збратими и опомене и на детињство, али и на подмакли живот очева има и мајки што су се сељачким мукама хранили, а месечином заливали и небесима покривали.

А угледа ли тек на оној ћоравој страни згурене Псачане, страшила и уклете авлије које умиру, крстаче што се из таме помаљају, одједном ће се хладним знојем обливеденог чела присетити и српских и руских фантаста именованих и као Глишић и као Гогољ, сетиће их се као својих предака које је понекад само у сну нејасног лика угледао и запањен остао кад је и себе са њима у огледалу гостинске собе угледао. И тад као оно „што бејаше нечег толико болног у том указању да се Стојану учини где то неко, из живота и из света, одлази заувек а да ником и ништа неће објаснити; чак ни погледом, из којег изгрева превелика љубав осуђена сама од себе да ишчили.”

Из тог тавног бунара, тамног вилајета душе Р.Б.М. изрониће помешани са вампирима и они „бесмртни” филозоф Бранимир Петронијевић, Брана из Совљака, Sher Maitre Љубиша Јоцић, а и сам Кнез Мишкин. И сви ће они нагрнути у то што се зове „књижество”, онако како га наречени писац обелодањује и обделава. Тај његов књижевни атар ће их учинити сраслим са тим поднебљем и са онима који од Псаче до Белог Ваљева ходе.

Упркос смрти која често походи јунаке и личности ове књиге, као и других многобројних списанија овог аутора, упркос болу, несрећи и трагичним последицама, проза, подједнако приче и романи се читају и доживљавају као проврела иронична виђења њих и њихових живота. Његов хумор је од оне сорте која и сам живот уозбиљи, али и трагизам релативизује свдећи га на споредан колосек човековог живљења и трајања. Те смрти украј гробљанских вратница, после покошене ливаде живота, или покушај да се славе и части домогне онај врли стражар, јесу неминовни крајеви тих ликова, али уместо оних мелодрамских суза оне измаме сетна размишљања о пролазности, али и утеху да се то ето њима далеким догодило, а онога који то чита је поштедело и мимоишло.

Рукопис Радована Бели Марковића је несумњиво непоновљив и посве оригиналан, као да га је, а јесте он измислио и својом имагинацијом патентирао. Он је тако разуђен и рељефан да збланути читалац остаје у чврстом уверењу да се само тако могу ти ликови створити и да само такви, иако свакодневни, јесу ипак оригинални и однекуд пред нас намамљени. Има у том рукопису и оне сорте зачина, опчињености и боје која и зарадује и заболи, која се слуги и опет не очекује, али кад се догоди изгледа да се само таква и могла догодити. То је зрела синтеза трагизма и хумора, процеђена и мудра мешавина, неслична било којој литератури, а непорециво подударна са могућим животом.

Само се овим и оваквим језиком, том дикцијом која кола понекад селом*, понекад чаршијом могу уликати сви они што међу корицама Радованових књига пребивају. Незамисливи су сви они, а да нису тим језичким и звучним аршином измерени и скројени. Они су јединствени, баш што су том звучном фактуром и језиком створени. Они не би значили то што собом јесу уколико не би звучали тако што говоре, мисле, осећају и делају. У том амбијенту они једино такви јесу могући. Упркос архаичности, разуђености и симулираним плићацима њихових мисли и судбина, они јесу плодно насељени и размножени, а као такви и добро виђени становници и пишчевог и читаочевог сненог и будног поднебља.

Иако хетерогена, сложена из текстова насталих у различито време и као делови истргнути из других књига ова књига О СВЕМУ ЋЕ ПРИЧАТИ ГАВРИЛО има црвену нит којом је опасана и која је чини целовитом јер компоује оно што је толико сродно, да је нераздвојно: живљење и умирање.

Не занемарујући притом да све то протне кроз различите животне околности и временске периоде.

Она је истовремено и уздарје „Вељковој голубици” том дару којим је Радован Бели Марковић почашћен поводом свечаности које се у част Вељка Петровића одржавају у његовом Сомбору. То је награда за целокупан приповедачки опус и она је њему додељена за „посебан и веома значајан допринос савременој српској књижевности” (Марко Недић).

Онако како је Радован Бели Марковић у речима захвалности рекао да књижевна реч “посведочује да смрти заправо и нема и да се прави Писац – као Вељко Петровић штоно бејаше и навек остаде-приликом сваког читања изнова рађа. „И ја се усуђујем да кажем да је свако ново читање Радована Бели Марковића, бар слутња, ако не и рађање новог живота.

А слутња је, често, равна, ако не и јача и од саме - смрти!

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

* Не могу да одолим, а да макар у фусноти не наведем најубедљивију дефиницију, врло и задуго, презрене и понижене сорте људи. Она гласи: „Ако ти кажем оно што сматрам, ондак мош да напишеш да је сељак човек превазиђен, и ако има могућнос’ неког да ебе, треба самог себе да ебе, зато што се родио”.

КЉУЧНЕ КОСТИ – КЉУЧНЕ МИСЛИ

Поводом књига: КЉУЧНЕ КОСТИ и У ПАЛАТИ
ПРАВДЕ САМО ПРАМЕН Радомира Андрића

Непитан песник Радомир Андрић у својој биографској белешки признаје да „живи у Београду и на више места-одједном.” А за њим иде, следи га, у стопу га прати његова поезија. Њему одана, као сенка његова. Он разветно негује свој живот и своју поезију, која је опет најлепши жуђени изданак њега самог. И ма где да је залутао било где се загубио или му се траг отањио-њега самог поуздано ћемо наћи у његовој поезији.

Радомир Андрић, већ песник на гласу, био је захваћен и понет шесетосмашким младалачким налетом. Било је то време, а и сам је био у том животном добу, када су се изједначавали снови и љубав, младост и револуција. Све је то одјекивало у његовој души и песничкој биографији. Тада је на шездесетосмој страници прошлог века открио кап сопствене крви. Не само у песми, већ и у сном занетом живљењу. Уместо лекова и завоја, убоје је лечио заставом СФРЈ у коју се умотавао.

Из тог времена, када се најпре изједначавају, а потом потиру младост и мудрост, развио је своје песничко платно, подједнако и лирско и горко - хумористичко, али увек искрено, проживљено и аутентично.

У двама најновијим књигама поезије КЉУЧНЕ КОСТИ и У ПАЛАТИ ПРАВДЕ - САМО ПРАМЕН песник Радомир Андрић је творац претежно мањих песничких форми. Свакако да је захтев таквих песничких целина, који је песник доследно и остварио, био згуснути,

лапидарни, скоро сапети стих. Творећи израз који јединство сликовитости и мисаоности он своје „кључне кости-кључне мисли” задева у свилено лирски омот, дозвољавајући му да блесне и озари читаоца у завршна два-три стиха, а понекад и у једном једином. И то буде онај тајни кључ који уведе у срж и значење пева.

То је оно (не) „узалудно понирање у загонетку на дну каменолома”, верујући да каменолом јесте сам животом у трагању за доказима „зашто је небо грађевина чврста”, као и у меланхоличном сећању да „не постоји ништа муклије од школе без ђачких гласова”.

Како не запамтити ону страву која обузме дечака, враћајући га у детињство спокоја “тек када пси ноћу залају испод прозора о свом бескућничком животу и слободи могу да заспим мирно и утонем у дубок сан. “То је наравно онај предео душе

*„где никада нико
гласно није
пре песниковог
доласка
своје затајно име
без оправданог
страха изговорио”*

А тек она завичајна туга која у песнику тиња при пламичку из родитељске пећи који озари „кланац много дубљи и већи од првог сна.” И то се споји са несталим ликовима оца и мајке који негде беру онострано цвеће.

И тако се песник стропоштава тематски вијугаво кроз сва овоземаљска искушења, често рањаван и озлеђиван, али песнички неугрожен. Напротив!

У тридесетак својих песничких књига сместио је своја лутања, заблуде и озарења, често и сам запањен

и богатији за једно сазнање више. И заиста Радомир Андрић пише и о правди и о распећу, не да би их описао, већ да би дубље тајне њихове проникнуо. Он својом поезијом потврђује да само оно што је опевано бива и сазнањем обасјано.

Сваки или бар неки песници имају речи које их „проказују”, саме за себе проговарају и значе мимо песниковог хтења. Па смем да кажем да је то код Растка Петровића „помрчина”, код Душана Матића „амбис”, а код Радомира Андрића су то две речи „морна несаница”. То су оне „метафизичке снохватице” које је млад у својим пустињама ловио. Препознаје их у имагинарном сусрету са Унгаретијем, песником изнад свог амбиса, скитњама по македонским и румунским пределима, чак и у “записима о тесним вратима”, тескобним стрепњама Гогоља.

Андрићеве „морне несанице” су „кључне кости” његове поезије, сама та поетика. А сред њих, околу њих опасана она лирска свила, испод којих пребијају нестишане варнице мисли. „Његови стихови сумуњограми, тачкасте линије, зрнасте слике-холограми духа и душе” -како пише Адам Пуслојић, а ја му не противречим.

Песник увек пева о оном чега нема довољно: о емоцијама и оној комуникацији коју успоставља између оног ван себе и оног у себи. Он твори, тумачи, проналази нове звуке и сазвучја између речи и појава, између страха и радости, оностраног и ононостраног, између оног што мисли и осећа.

И зар не рећи, чини то на начин и мудар и ироничан и савремен и свевремен.

Проговара језиком обојеним лирским одејајима, у коме станује мисао о човеку, сумњама, узлетима и клонућима. Никад поразима. Ова поезија и песник

Радомир Андрић, враћају поверење читалаца у поетску реч, које су херметичка поезија и експерименти сваке врсте озбиљно пољубили.

Ко сумња нека провери читајући поезију Радомира Андрића!

А он над сопственом поезијом и „морним несаницама” бдије већ пола века, доследно градећи своју поетичку палату и развијајући свој мерни систем вредновања животодавних детаља, мотива, чак предела. Од оних етно-завичајних, скупљајући зрневље и сунчеве зраке по воденицама, појећи жедне из крчага сумрака и месечине, преко острашћених путописно-лирских одсјаја румунских и македонских ведута, до оне узвитлане судбинске и немирне, чемерне и хуморне вечере на савској лађи.

Радомир Андрић је песник који веје хуманизмом и топлином. Из његових стихова избија пријатна јара лутајућих и страсних, немирних и гордих, умилних и немирних осећања луталице и трагаоца по скривеним деловима људског бића. А све то опет одликује једна отменост у говору, суздржаност у мудрој тумачењу живота, лексичка свежина и богатство. Његови стихови су као повијена новорођенчад рођена у радосно-болним тренуцима, обавијени паучинастом свилом. А склад који постиже у мањим или већим песничким формама, налик је на горске слапове потока, који плене својом жуборовитошћу и невидном драмом скривеном у подводном таласу, као у одсјајима, врцавим светлосно-бисерним зрнцима кад се опет претопе у Ђердан, најлепши на дугом девојачком врату.

Ући у поезију Радомира Андрића је као полетети меканим ћилимом кроз рунасте облаке сна.

ПУКОТИНЕ САВЕСТИ

Горан Милашиновић: РАСЦЕПИ – „Стубови културе“,
Београд 2011.

Роман РАСЦЕПИ Горана Милашиновића са тематиком старом више од пола века се, одједном учини актуелним. То није ни привид, ни произвољна лична тврдња или заблуда, то је реалност. У садашњем, а може бити и у сваком другом, времену и свету непрекидна је идеолошка, верска, национална и свака друга подвојеност која резултира и нетрпељивошћу, али и оним сукобима оличеним у ратовима, локалним или глобалним, са тенденцијама уништавања једних од стране других, моћнијих, али увек са јасном намером да се слабијима завлада, да се подчине и буду принуђени да плаћају данак, некад „у крви“, а данас најчешће у нафти.

Горан Милашиновић је насупрот свим тим подвојеностима, нетрпељивостима и сукобима, некад видним, некад латентним развио барјак хуманизма и неспутане људске солидарности међу људима. Учинио је то, пошавши од истинитог догађаја који се збио пре пет и по деценија.

Наиме, у среду 15-ог октобра 1958. шесторо младих научника у Винчи је, приликом експеримента, у хали са нуклеарним реактором било озрачено. И тај дан би склизнуо у заборав, да млади атомисти нису били изложени тој прекомерној дози зрачења и да им је судбина живота била препуштена или случајном следу последица или неком провиђењу које би их у животу одржало. Јер људи нису као птице, па да кишу и невреме предосете, и

предају се ниским летовима. Човек је увек на удару зла и невоље, које се мимо њега снује.

То су фактички догађаји, а онда градећи романескну композицију, Горан Милашиновић уводи лик Василија Васа Јанковића, специјалисте у Центру за професионалне болести у Београду, који је могући „алтер его“ самог аутора. Даљи след догађаја је реконструкција, наводна, његовог дневника. Тиме роман добија у слојевитости, јер се живот и брижна стрепња његова над озраченим атомистима, уклапа у поистовећене токове и болести и лечења младих научника.

На залагање Павла Савића, оснивача Нуклеарног института у Винчи млади научници бивају упућени на лечење у Болницу Кири у Паризу, једину која се бави радијационим болестима. Два светска стручњака Анри Жаме и Жорж Мате, његови познаници и пријатељи преузимају бригу над болесницима из Винче. Ту је и Васа Јанковић који својим ставом да „Болест побеђују само они који се боре“ буди наду и негује оптимизам у оздрављење болесних.

Настаје велика неизвесност када се, на основу дијагноза, лекари одлучују за трансплантацију костне сржи са здравих давалаца у тела оболелих од радијације. Ишчекивање је да ли ће се и ко јавити као добровољни давалац костне сржи... А они се појављују и неочекивано и из реда француских грађана који према унесрећенима и њиховој домовини имају, скоро, ирационално осећање солидарности и саосећања. Али изнад свега, њих, једноставне и скромне људе, води жеља да се овим младићима помогне и топлина хуманизма. Јављају се: Албер Бирон, Одет Драги, Марсел Пабијон, као и доктор Леон Шварценбергер...

Сви озрачени атомисти, сем једног који је подлегао болести, су оздравили и спремни су за повратак кућама.

Али ту као да настаје људски и драмски чвор. Студент који је био погођен радијацијом, а сада је оздравио након трансплантације костне сржи, поставља моралну дилему и питање: а после добијеног одговора, да су лекари носили сву одговорност за њихово излечење. „Ја мислим да је одговорност требало да поделимо. Сада бих се осећао другачије да сам могао да лично донесем одлуку.“ А саговорник, разумевши га му узврати: „Сада би био херој. А овако си више као нека жртва.“

Роман РАСЦЕПИ Горана Милашиновића је својеврсна похвала људскости која је сондирана бројним мотивима и које он убедљиво саопштава. Писан је и компонован и као документарна реконструисана прича и као дневник и са функционалним ауторским коментарима који употпуњавају основну ауторску замисао. Није реч само о оригиналности теме, већ и о даровитом романописцу који је исписао потресно, узбудљиво и аутентично романескно штиво, које није лишено ни емоција, ни зналачке композиције. Све то чини да смо суочени са вредним романом који значајно обогаћује издавачку продукцију.

Романом РАСЦЕПИ Горан Милашиновић је границе естетике премашио и зашао у подручја етике. Тиме се не оспоравају једне нити воздижу вредности друге области, већ се успоставља корелативна међусобна веза која опет значи и обострану афирмацију. Са појединачних судбина озрачених и унесрећених атомиста, њихових добротвора давалаца костне сржи и целог тима брижних лекара, он је романескну идеју преселио у шире просторе и отворио глобална питања која, својим проналаском, постављају нуклеарна енергија, као и она моћ која почива подједнако у природи и у власти.

Несумњиво да је племенитост и хуманистичка осећања давалаца костне сржи француске националности,

по висини својих етичких вредности изједначена са трагичним последицама озрачених српских атомиста и да је по тој компоненти, подједнако идејној и композиционој, роман РАСЦЕПИ и његов аутор Горан Милашиновић и оригиналан и јединствен у српској литератури. Не бавећи се дескрипцијом голих чињеница, радњи и поступања његових (анти) јунака, он залази и трага за смислом чињења, пропуштања и одговорности оних који долазе у контакт, рукују и управљају том чудесном моћи коју поседује нуклеарна енергија. То утолико пре, што су, понекад, и непредвидива њена дејства и последице које настају.

Свакако да је моћ нуклеарне енергије по својим разорним, али и делотворним дејствима скоро изједначена са оном моћи коју сама природа поседује и која се само инцидентно обзнањује кроз разне катаклизме које се у виду земљотреса, поплава или других разорних и опомињујућих појава надкриле над човечанством и његовом цивилизацијом. Овим се роман РАСЦЕПИ не бави, али опомиње на свест и савест оних који том моћи, макар повремено овладавају.

Јер, роман РАСЦЕПИ и Горан Милашиновић проналазе и откривају оне пукотине, често невидљиве, у људској души кроз које се протне или затаји одговорност, пажња и савест и због чега потом настају оне трагичне последице које су се могле избећи. Те пукотине налик су оним које на савршеним, углачаним и светлим површинама шеталишта нагло и неочекивано појаве и кроз које прониче неукротива трава, трава сумње да ли је све тако савршено учињено како су то правила налагала. Е, та трава сумње и ниче у неким личностима овог романа. Она им обележава сав преостали живот. А, „провести живот обележен – не може да буде друго до патња“ саопштава и опомиње Горан Милашиновић. То

није ни оптужба која именује кривце, то је она етичка црта коју он емитује међу људе.

И још један цитат, продубљује значење овог романа. „За цео живот бити на светлу позорнице, а у дубини душе осећати се јадно и понижено. Бити излечен, а бити болестан – до краја“ - исписује он, Горан Милашиновић ту горчину (не)савести, али и њене последице које трпе недужни и која је скоро истог интензитета као и бол и свака његова неминовност, па и сама смрт, која им се усељава у душу, истовремено и оних који чине и оних који трпе.

Склон сам да верујем да се глобална метафора овог романа може и шире растегнути, разапети или једноставно наднети и на шире просторе и појмове, на друге видове човековог сукобљавања са природом и, мало пре, (не) случајно поменутом влашћу. Није плиткоумна порука, већ дубинско сазнање, пре слутња да је подједнака одговорност оних који знају и управљају моћима, овде, нуклеарне енергије и оних који управљају људским животима, а јесу, опште речено, оличени у власти. Тиме је роман РАСЦЕПИ Горана Милашиновића досегао она значења која јесу за сва времена, без обзира на идеолошке или ефемерне политичке одреднице њиховог трајања.

Али, без обзира на све сигурносне вентиле који се могу уграђивати у машине или механизме власти, који би контролисали исправност рада и функционисања, она трава сумње ће неумитно ницати у пукотинама људске душе, сумње да ли се зло или несрећа човека могло избећи или бар мимоићи. А несреће и катаклизме ће се и даље и контролисано и неконтролисано, с вољом и без воље човека догађати. Без обзира да ли је реч о овладаној моћи природе или власти, свеједно комунистичке или капиталистичке провенијенције.

Часопис БАГДАЛА

ЗАТОЧЕНИ СОБОМ САМИМА

Горан Милашиновић: ЛЕКАРИ – „Лагуна“, Београд 2015.

У осам приповедака у књизи ЛЕКАРИ Горан Милашиновић остаје на оној линији хуманизма, зачетог и наглашеног у предходном свом роману РАСЦЕПИ. Тим романом он је отшкринуо пукотине савести, које је назрео у етичком комплексу, без обзира да ли је реч о медицини или политици.

Драма оних који су дошли у контакт са изворима радиоактивног зрачења и њихова лична, као и колегијална драматична борба за живот избија и јесте у првом плану. Јер и пресађивање коштаних ћелија је својеврсни медицински, али и људски начин провере људске солидарности. По први пут се изводи једна хируршка интервенција која није ни лабораторијски ни било који експеримент. Она се изводи са свим ризицима и искушавањем и биолошке, али и душевне стране човека. Подједнака је драма и давалаца и прималаца коштане сржи, као и лекара који ту операцију изводе. Истовремено се у укупном медицинско-политичком амбијенту називу такође дубоки одједи те драме, коју је изазвало и зрачење и лечење.

Неопходно је било остати, за овај уводни тренутак, у оквиру тема којима се овај писац бави. Јер, напомена да је светски познат и афирмисан као стручњак за пејсмејкере, неминовно изазива и асоцијацију и поређење медицине и литературе и њихових додирних тачака, можда баш чворишно означених у садржају Хипократове заклетве и

њеном значењу у професионалном позиву и приватном животу, посебно у области књижевне уметности. Горан Милашиновић је несумњиво подједнако међаш у медицини, као и у литератури, те се неки додирни аспекти науке и уметности могу и вредновати и препознавати.

Горан Милашиновић је, као писац, у књижевност закорачио са те чворишне тачке, где се ове две линије људског ангажмана и додирују и прижимају. Отуда доминантна црта хуманистичког и у овим његовим причама којима оквир јесте, не етика лекара само, него етика целокупног људског и цивилизацијског, у различитим, појединачним случајевима. Али и оне слабости и болне тачке човека, које измичу од егзактног медицинског третмана, већ залазе о поље појединачних особина, карактера, па и личног морала. У овим причама се не потиरे тачност и прецизност медицинске науке. Напротив, личности ових прича јесу они изузеци који, упркос свом знању и образовању, не прихватају оно што другима и саветују и налажу. Одједном се пред читаоцима рашири слика „људи од крви и меса”, који имају своје наде и страхове, сумње и клонућа, што их све чини да су своја бића која не подлежу ни науци, већ више залазе у сферу виртуелних судбина. Понекад су разлози они, које изазивају страхови, бојазан од презира околине и колега, страх од презира својих најближих.

И тако јунаци прича Горана Милашиновића остају заточени, у просторима сопствених драма, болова, суочени вољно, да сами буду или борци или страдалници у сопственим животима. А разлози су каријере, љубави, чешће оне изван друштвених узуса, дакле недозвољене, стрепње за своју децу или једноставно невољност, неспособност, недостатак свакодневне куражи да се датом успротиве, да се повере околини, колегама, породици. Понекад су они склупчани у сопственим мукама, у

којима вегетирају, ношени неком потајном надом да ће из болести или неприлика испливати и домогнути се обала спаса.

Горан Милашиновић не дијагностицира стања својих јунака, никако пацијената, још мање да прописује терапије. Он сапатнички осветљава, са топлином, разумевањем тегобе и стања својих јунака. Прати их у њиховим борењима са оним што их је невољно снашло као усуд природни или њихов непромишљени друштвени корак и остаје неми сведок који причом уводи читаоца у тај сложени и, често, нејасни сплет околности које његови јунаци нити хоће, нити умеју, нити могу да распетљају.

Опредељујући се, да за јунаке својих прича узме своје колеге-лекаре као људе, а не као професионалце, Горан Милашиновић је доследан том тематском и персоналном опредељењу, њих третирао и као могуће пацијенте, али и као људе који подлежу ширим нормама морала, па и неких других друштвених критерија.

У првој причи „Анатом” Сава Панић тај „залуђени научник”, како га је окарактерисало неколико генерација студената, је свој научнички пут прешао од сељачког сиромашног детета до угледног научника са свим успесима које каријера може да пружи. Насупрот његов животни пут је испуњен крахом једног брака и тихим презиром колега.

У причи „Два лица” актери су двојица младих људи различитог схватања и поимања путева успона. То као да је једно биће које има ону особину Бога Јануса или двострукост доктора Цекила и господина Хајда, јер су та два лица и међусобно сродна и животи и каријере им се додирују. И наравно, бива јаднија и болнија позиција онога Милоша Недића, који обузет успоном на друштвеној лествици, путем варљиве политике, чак ни своју децу не препознаје.

Плавуша грациозног хода докторка Кристина је прошетала причом „Експерт“ и кабинетима директора београдских клиника, успела да занемари мужа и остварила је завидну каријеру. Али кад остане без стручне потпоре, она увиди да је „постала славна, али будућност је помало забрињава”. А сопствена удивљеност је на кратко, спасе од горчине пролазности, њене лепоте и грациозности.

Љубитељ филателије Љуба Перишић је кроз живот ишао узлазном путањом. Отеран је у пензију због година, са оптимистичким осећањем да је постао отац. Ћерка, је још као дете, одгајана примером очевих успеха и очигледношћу фотографија са највећим експертима. Марке и филателију нико није помињао, албуме са маркама је у мрак ормана сакрио деда. И он и супруга Љубина су се надали да ће Сандра кренути оним путем који се њима чинио изазовнијим. Мајка је желела медицину, а деда – филателију.

А у причама „Поруке” и „Пречице” неостварени лични идеали и својеврсна фрустрираност главних актера као да заводи читаоца на странпутице живота и његова искушења. Остаде нејасно како и која енергија их нагони да опстајавају тако непотпуни и, уљуљкано, задовољни оним што им је тренутно у поседу.

Две најпотресније, није предак израз, заиста су потресне, приче „Страх” и „Тајна” као да заокружују овај циклус прича, целе књиге прича ЛЕКАРИ Горана Милашиновића. Оне су својеврсни крунски доказ да је и лекарима дозвољено да се одају слабостима и неповерењем у медицину, ону која је била њихов животни позив. Јован Сплавски, угледник своје професије и струке, сам је посумњао у ефикасност терапија које је другима прописивао. Још више изгубио је поверење у колеге. Оболелог од рака простате, њега неразуман,

скоро патолошки страх спречава да се подвргне једино могућем лечењу. Умире у авиону, на путу ка Египту, где се надао могућем излечењу.

У Јована је „ушао страх”. Он је надвладао сва друга осећања и наде. У страху је стигао до смрти. Истину и моћ тога страха нико није знао!

Марија Јешић, мирна и честита, се и у животу, и у лекарској професији, као таква потврдила. Таква је и брижна мајка. Негује и бди над својом ћерком. А онда су се јавили кардио-проблеми, које је Марија тајила. „Отров у души најмање боли кад га испијаш без туђег присуства” - мислила је она. Тајну своје болести и осећање кривице због болешљиве ћерке је однела у гроб, сумњајући и одбијајући помоћ путем оперативних метода.

Горан Милашиновић, сигурном руком, можда рукописом хирурга и прецизношћу уграђених пејсмејкера, исписује судбине, дилеме и заблуде лекара, који нису подложни свим оним искушењима којима подлежу и људи који о медицини и њеним путевима лечења не знају много. Он пише оне животне приче које васкрсавају или прадавни, и урођени страх или потребу да се сопствено болно место дубоко, у сопственој души сакрије. Тако остају заточени собом, истовремено, не скидајући ауру премоћи медицине као науке, њој супротставља живот као неухватљивију категорију човековог опстајавања и трајања.

Приче Горана Милашиновића у књизи ЛЕКАРИ су лековито штиво, које својим дејством постиже чудне ефекте поверења у моћ живота као категорије високих моралних квалитета. Својом топлином и релативном једноставношћу, добром драматуршком склопу, чине живот читаоца пунијим и спокојнијим. И у томе је њихова најдрагоценија хуманистичка и литерарна одлика.

РОМАНТИЦИ ИЛИ МАНГУПИ

Емир Кустурица: СТО ЈАДА – Компанија „Новости“,
Београд 2013.

Нисам сигуран да ли је боље или прецизније рећи романтични мангуп или мангупски романтик, али сам доста уверен, после читања књиге Емира Кустурице СТО ЈАДА, да је романтик-мангуп или мангуп-романтик најверљивији јунак ових његових прича. Филмски људи или ствараоци су често посезали за литературом као основом својих филмских остварења, Емир Кустурица је, без обзира што је у том послу потписао низ филмских ремек-дела, сада из своје филмичне имагинације створио литерарну стварност и у њу уселио јунаке како сам их на почетку колебајући се, карактерно означио.

При том није штедео ни на (само)иронији, ни на црнохуморним, често, до апсурда доведеним ситуацијама у којима се у делању, у акцији развијају карактери. Наравно и као хероји и као жртве, увек у коначном збиру као губитници. Међутим, увек у души остају непоражени, као сопствени победници, бранећи се са знањем да „живота нема без душе“, како је у једној причи залутали из детињства путник Бранко Ћопић, поручио свом читаоцу Алекси, који се није двоумио и додао је да зна да треба пазити „да се душа не проспе.“

Остајући веран том упозорењу, читалац, после читања ових СТО ЈАДА Емира Кустурице, осети да се ране по телима од шрафцигера или просута крв по асфалту, невољно, али оштро и дубоко засеку у његову душу и почну да боле, а он сам и да добија оно

невидљиво, унутрашње крварење. Лака несвестица од ненадно откривене и доживљене страсти се са Алексе и Амре пренесе и ухвати оног ко њих следи, а још више ако им и поверење поклони.

Иако је састављена од шест прича, од којих је свака засебна целина, у ових СТО ЈАДА се препознају они главни: Брацо и Азра, као и син им Алекса са презименом Калем. Супружници живе у међусобној прилагођености и трпељивости, мада пуни скриваног или прећуткиваног неповерења, са швалерским тајнама оца и скриваном истином о плати, али ипак опстајавају и остају једна породица. Умеју и да буду брижни једно према другом: Брацо скрива тајну о доживљеном инфаркту, а Азра крије тајну о својој операцији, иако истовремено „заглаве“ и леже у истој болници. Син Алекса је она тиха и поуздана спона који их и обилази и спаја, чувајући родитељске нити и стрепећи синовљевом бригом над њиховим болестима. У три приче је ова невелика породица присутна са свим својим ововременим дилемама и свакодневним искушењима, а и у четврту се однекуд појавио један Рођо са презименом Калем. Тако је то, што се те породице тиче, и један, макар у скици, зачет роман. И то је једна добро развијена, а драматуршки изазовно компонована прича у којој се као на некој имагинарној сцени развијају и испољавају карактерне црте сво троје актера.

И маколико стабилни са свим својим особинама они своје промене доживљавају крећући се из догађаја у догађај: мајка остаје наднета над скитњама мужа и оца, отац истрајава у својим подухватима „тарли-тарли“, што ће рећи литар белог и литар киселе воде и у оним мушким „шарањима“, што га доводи до сусрета са сином и Амром, чија је сестра његова швалерка. А онда следи и она трагикомична сцена у којој син Алекса из беса туче оца Брацу, да би се све завршило заједничком лажи

коју нуде мајци о тобожњој несрећи у којој су отац и син повређени, а не у њиховој тучи и синовљевим сулудим подухватима.

Кад све прети да се излије у тривијалну сторију о свакодневним догодовштинама људи, свеједно са периферије или матице живота, уследи згуснута, кондензована реч да је све то Алексу увело у живот као процес „сазревања“, маколико он болан и трагичан био и са озбиљним ожиљцима расутим по њему.

Не није ово препривавање живе и узбудљиве матице Кустуричиног приповедања. Оно само тече по логици и законитостима од њега самог успостављеним. Динамика његовог приповедачког тока сродна је његовим начелима којих се доследно, инспиративно и маестрално држао у сопственим филмовима.

Кад Алекса Калем каже: „Било ми је драго кад изговорим неку истину која шокира“, а потом то исто уради и потврди у драматуршком компоновању својих прича, онда се читалац нађе у ковитулацу својих узбуђења, које му овакав композициони склоп изазове. Сугестивност и снага тог „шока“ не лежи само у неочекиваном саопштавању болних истина, него у добро припремљеном психичком стању уљуљканог читаоца, који ни не слути такав развој и навалу несрећа које човека могу да задесе. Ту, у том детаљу приповедачког талента и умећа лежи, чини ми се, узбудљивост и изазовност ових прича, а што је све снага и мера високе креативности аутора Емира Кустурице.

Наравно да би била непотпуна опаска о овој књизи, када би се све вредносно свело на вештину компоновања или „монтажу атракција“.

Посебна драж свега написаног и објављеног у СТО ЈАДА лежи у широко развијеним ролнама младости, где стасавају деца у дечаке, а потом у младиће, а после

свих кушања живота и доживљаја сласти и горчина, у зреле људе, по којима остају трагови тих зараслих рана. Само чедни и безазлени у раним годинама су у слутњи нечег неодређеног, а изазовног на низбрдицама и узбрдицама периферије Сарајева или поред Мостара, Травника и Неретве, где расту и сазревају спонтано и тајно. Обавијени су свим оним што чини богатство једне младости, једино оскудне, а жељне, сензација. Они се поигравају животом и смрћу и да би се доказали, али и да би осетили омаму коју доноси живљење, алкохол, дуван, као и понека крађа љубави. И све то до краја, „до последњег даха“.

Овом књигом Емир Кустурица употпуњава и заокружује своју укупну поетику. Она, сва његова проза и књига „Смрт је неprovјерена гласина“ и ова „Сто јада“, са његовим филмовима, да их све не набрајамо, чине целину његовог импозантног уметничког опуса. У случају и појави Емира Кустурице као да се остварује она мисао настала у народу и зато мудра, да Бог понекад не штеди кад неке изабранике награди даром.

Али, можда и треба застати са изливом поштовања његове уметничке личности и даровитости, угледајући се на њега самог. Јер он, верујем намерно, шутирим језиком и строгом економијом речи изазива она гротла бујајућих емоција код његових читалаца. Зато и ја, само дискретно, назначавам она чворишта у којима почива могућа ерупција и патње и радости његових јунака. Овде, незнано откуда чујним каналима, ми долазе на ум речи Иве Андрића да сви ми се „целог живота лечимо од несрећног детињства“. А несрећа није за оног који је трпи, већ за оног који са њим саосећа.

А можда се све то најбезболније превазилази одајући се мангуплцима или опорој романтици живота у коме су

љубав и смрт поистовећени. Отуда и дилема: романтици или мангупи?

И да не заборавим! Емир Кустурица је исписао посвете Бранку Топићу и Моми Капору, које су ретке по препознатој сопственој сродности, са њиховим личностима и поетици њихове књижевне уметности и скоро да их и нема у нашој литератури. То није само дуговање једном сличном сензибилитету, већ њихово увођење у свет вечно живих књижевних јунака.

Све ми се чини да ова приповедачка повест је као млада изникла трава на сунчаној ливади поред реке пуне вирове и злокобних ноћних крикова, а да се над њу надносе оне „Очи плаве туга небеска!“ Свакако Емира Кустурице! Бар, у мојој слутњи, ако су очи огледало душе.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

„ВЕЛИКИ РАТ“ – ВЕЛИКИ РОМАН

Александар Гаталица: ВЕЛИКИ РАТ – „Моно и Мањана“, Београд 2012.

Ево роман – романа ВЕЛИКИ РАТ – који пуноправно стаје у ред класичних књижевних вредности у нас, ево романописца Александра Гаталице који својим рукописом поуздано сведочи о неисцрпности књижевне уметности, чије се несамерљиве границе одређују једино имагинацијом и даром писца. Ово је роман који на најбољи начин оправдава смисао и циљеве обе освојене награде: и НИН – ове и награде „Меша Селимовић“, јер својом епском ширином и снажном евокацијом српске и европске голготе оличене у рату 1914-1918, тим Великим ратом, јер скоро непоновљивом уверљивошћу развија фреску једног трагичног времена са аутентичним протагонистима када „цивилизација је, дакле, преживела, али је згурана у подруме и толико је стара да ће издахнути пре краја Великог рата“, како је помислио Ханс Дитер Уис, оперски певач.

Роман ВЕЛИКИ РАТ и његов аутор Александар Гаталица својим укупним значењем пркосе оним ефемерним и заинтаченим хировима неких досадашњих жирија и негирајући лажне бљескове појединих скандал-мајстора и књижевних саморекламера, враћа наду и веру да аутентичне вредности заувек остају, те да и линију највреднијих књижевних остварења од Добрице Ћосића, преко Живојина Павловића, Горана Петровића, Светлане Велмар Јанковић, Данила Николића, Милована

Данојлића, до Слободана Тишме овим два наградама потврђују као инспиративну и делотворну.

Епоха у којој је зарађена Европа гурнута у сопствену катаклизму, када се гине и страда, али и потајно нада и верује, када се витлају судбине цивилизације на континенту који се поносио најстаријим и највреднијим тековинама духа и културе, та епоха је снимљена широкоугаоном визуром аутора који зна, уме и може да држи моћне полуге њеног клонућа и стропоштавања. Не бавећи се узроцима ни идеолошке, ни политичке, ни економске природе он вештим литерарним видео-плановима кадрира и тотале и крупне планове. Његова монтажа је спонтана и прати судбине појединаца, које неосетно слива у националне целине и одреднице, компоноване од војника и генерала, оперских певача и песника, до хероја и шпијуна.

У прошлој експозицији Александар Гаталица велики рат наговештава сценом у сарајевској мртвачници у којој лекар-патолог Мехмед Грахо очекује најављена „нека важна тела“, што ће стићи на његов сто. Не знајући ко су та „важна тела“, чак и док им маже лица ради стављања гипсане масе и узимања посмртног одливка, тек кад улети неки човек и огласи да су то: надвојвода и херцогинја, патолог Мехмед Грахо схвати да су то Фердинанд и његова племкиња. А мртва уста ипак проговарају: „Биће рата, великога рата за који смо се спремали.“

И та сцена, помало надреално осенчена, јесте увод у ону ратну катаклизму која ће смрћу и патњама затровати Европу и свет. Тај велики рат ће се развити и вихорно заљуљати свет, све његове вредности моралне и хуманистичке ознаке. У њега ће бити гурнути и подједнако обесмишљени и љубав и уметност, животни смисао и филозофија опстанка, све то заошијано ће као

помахнитали талас преплавити и потопити милионе људи невољно сручених у гротло бесмисла.

А из те масе страдалника, као у добро режираном филму, кад из тотала ради убедљивости искрсну крупни наноси дуже кадрираних ликова, који појачавају драматику и трагику, тако и у овом роману животом, чињењем и патњом васкрсавају ликови. Ханс Дитер Уис у том наговештеном ратном сумраку пева улогу Дон Ђованија у Моцартовој опери, усред Берлина у Дојче опери. Мајор Тихомир Мијушковић „блед, чист, умивен и одлучан“ три пута скаче у бој код Текериша, што је било довољно да му се прекарати живот и четврти пут је скочио у смрт. Указ о његовом посмртном унапређењу су сви у Шапцу прочитали, осим једне жене, за коју нико није чуо „ни да ли је жива, или мртва, срећна или несрећна.“ Та његова Ружа отишла је у неповрат, са другим. Жермен Деспарбес, млади француски официр, пише потресно писмо у коме наводи своје разговоре са покојницима. Моли да лекарске посаде брже долазе до преживелих. Пољак Станислав Виткијевич, потуца се по напуштеним париским становима, тражећи храну и налази, ископнелу од глади и сушице, девојку којој обећава брак и звање госпођа Виткијевич. Одају се љубави: „И волели су се ти последњи људи.“

Два рођена брата Јанко и Ђуро Танкосић из села у Срему била су мобилисана у две зараћене војске: аустријској и српској и међусобно су ратовали. Њихов сусрет на жељезничкој станици и њихов загрљај било је одлучујуће да се браћа сједине и даље ратују у истој, српској војсци. Али, немилосрдна војна бирократија и укоренено неповерење, учинили су да се другом брату мобилисаном у аустријској војсци не поверује. У заједничком безумном јуришу под Суворобором јуначки гину. У том крокију као да је сročена трагична судбина

српског народа, принуђеног на трагичне поделе и погибије.

У паралелној монтажи апокалипсе великог рата, ће бити осветљено и урушавање, и као трговца и као људско биће, Мехмеда Јилдиза загледаног у своју трговину разнобојним зачинима и узмућене воде мора испод Истанбула. Петорица његових кршних шегрта и калфи узела је војска царевине, а он сам остао је на оном месту „где је излазак и смирај сунца бранила његова царевина.“ Она иста која му је отела калфе и шегрте, који су му били као рођени синови.

„Звао се Вилхелм Алберт Влодимјеж Аполинари Костровицки“ или једноставније и препознатљивије Гијом Аполинер рођен у Риму, од мајке пољског порекла, што је све изазивало велико подозрење код француских власти, упркос његовој жељи да постане ратник и да воли Француску. Уместо ратних ређају се његове љубавне авантуре: Марија Ларансон, Лујза де Колињи Шатјон, коју он зове Лу, као и омаме опијумом.

Дете српских крајинаша Светозар Боројевић постаје угарски племић са придодатим именом вон Боина, постаје генерал аустријске војске, али остаје располућен, мада тога и несвестан. Јер ипак он је Србин, са чином и чашћу аустријске војске. Такав остаје и кад осваја неосвојиви град Пшемисл. Завршава у неком војном опоравилишту у бањи Карлсбад, али се неизлечен враћа.

Волоока Јекатерина Викторовна Гошкевич у театру Соловцова бива примећена од генерал губернатора Владимира Александровича Сухомлинова, иако удата за спахију Бутовича, подлеже чарима Сухомлинова и ускоро постаје, најпре разведена, а потом Јекатерина Сухомлинова.

Велики рат, као и сва трагична збитија у животу, прате и сукоби који могу да изазову често подругљив, а

понекад и горак смешак. Тако вински и кафански спор чича Либиона власника Ротонда и чича Комбеса власника Клозери де Лила у Паризу бива изазван набавкама вина сумњивог порекла и састава, као што и ривалитет две париске даме Лилијан Шмит „искусне уходе“ и њене противнице зване „Скерлетна ружа“ добија свој расплет у разоткривеним њиховим шпијунским улогама. То наличје великог рата само је још један доказ апсурдности ратних сукоба и болних последица.

А тек трагикомични развој делања Фрица Хабера, који занет очекиван почастима, звањима и одликовањима својим отровом сеје смрт по свим фронтovima где га он распрши, да би последњи облак хлорина кога је хемичар наменио противничким војницима се надвио над његову супругу Клару и усмрти је у башти.

И тако талентовани романописац Александар Гаталица, очито и врли познавалац музике, склапа ову романескно-музичку композицију, свеједно је назвати је симфонија или рапсодија, у којој дозвољава да се снажно и убедљиво истакну ове солистичке деонице које интерпретирају подједнако узбудљиво стварни и измишљени ликови, преламајући и стапајући реално и иреално. Међутим, целим током и следом догађаја и сменом протагониста на сцени великог рата, он гради ту јединствену мозаичну структуру рата, као што главни ток моћне реке прима у себе притоке од којих постаје све моћнија. Велики рат тече и развија се само себи задатом логиком и смислом, чинећи да, како му се крај ближи, постаје све очигледније да су у њему сви губитници.

И ако се не би могло рећи да је једна сцена из овог романа оно велико финале, она јесте један реквијемски крик над тим ратним бесмислом и кратак бљесак кад уметност, овде музичка, тријумфује осећањима и пробуђеним хуманистичким поривом над бедом

ратовања и међусобног убијања. Све се то догоди, као на митској сцени, између ровова поред Авјона. На повике „ура“ Ханс Дитер Уис, после краћег колебања око избора шта би могао да запева, он запева арију из Дон Ђованија, мешајући италијански и немачки. Сав предан музици и песми Уис је искорачио из рова и загазио по ничијој земљи.

У рововима у којима је била смештена шкотска дивизија војник Едвин Макдермот и сам оперски певач, баш из Единбурга, је препознао глас и певање јединог који може тако да интерпретира Дон Ђованија. Није заборавио да је то Ханс Дитер Уис са којим је певао у истој опери, арију Лепорела. Скочио је и он из свог рова и запевао своју ролу. Оба певача су кренула један према другом. И док су се два стара пријатеља грлила, један Немац, један Шкотланђанин, из француског рова је одјекнула арија Командатореа из исте опере. Најпре дует, а потом и трећи глас слили су се у један јединствен. Тада је одјекнула рафална паљба из истог француског рова. Шкотланђанин је прискочио да својим телом заштити Немца. Пао је погођен. Тако је уместо Дон Ђованија живот изгубио његов верни слуга Лепорело... На Макдермотовој сахрани, над плитким гробом Моцартову арију певао је Ханс Дитер Уис. Последњи пут...

Уколико је Александар Гаталица у својој лектури имао и драмски текст „Солунци говоре“, кад се око Божића срећу српски и бугарски војници и у примирју славе тај православни празник или може бити неки драмски текст Слободана Стојановића, онда се може рећи да је овим фрагментом и својом имагинацијом тај тренутак пријатељства и сродства по уметничкој линији подигао на висок ниво уметничке изражајности.

И онако како је свој ирационално-реални фар управио ка Србији и Србима, бележећи у крокију њихову

апокалипсу, снимајући у крупном плану песника Диса, тако је закорачио и у царску Русију, на двор и у прогонство Николаја II Романова. Наравно да се није мимоишао ни са Лењином и његовим бољшевицима. Свако је од њих хитао на састанак са својом судбином. Ни краљ Петар није измицао својој неминовности. Слутио је да улази у своју последњу годину. Тако одсутан прима Николу Пашића и остале који му зајапурено говоре о уједињењу у нову државу којој већ скандирају „Југославија, Југославија...“ Регент Александар жури да заврши са Аписом. Оптужују га за пуцње упућене том истом регенту. Трагични српски расколи и у туђини се покажу. Апис је у Солуну и осуђен и стрељан...

Супериорно и самоуверено је Александар Гаталица водио свог читаоца, који потписује ове редове, између ровова, преко брисаних простора, суочавао га са пононима у душама својих (не)јунака дубећи неке друге разјапљене чељусти у онима који га следе. Као у сулудом слалому или суноврату, у ритму омамљујућег *dance macabre*, са потмулом грмљавином добоша и бубњева смрти, васкрснуо је једно потонуло време, оживео и послушно гласове страдалника, ратника, целата и жртава и препустио оне који га следе, а све верујем да их није мали број, да остану запањени, згранути, као громом погођени над тим надреалним лудилом, апокалипсом последњих дана једне цивилизације.

Роман ВЕЛИКИ РАТ Александра Гаталице је несумњиво велики роман, какав није скоро написан на овом, све малобројнијем, језику. То није ни јадиковка, ни мелодраматично штиво, још мање препричана историја, то је једна оживела фреска апсурда који се отео и преко свих граница хуманизма се прелио као онај гас хлорин, и омађијавши и усмрћујући живаљ ове планете Земље.

Нека ми буде дозвољена једна сулуда мисао: можда ја овај роман и нисам читао! Уснио сам сан који нема ни почетка ни краја, у који сам улетео као нанет прохујалим ветром и да сам, догле затворених очију, тада прогледао и сагледао узаврели вулкан живота и смрти који се ваља као талас мутне воде, која је шикнула увис. И у том таласу лебде, титрају као одбљесци, сви они које смо срели у животу, о којима смо читали или који су нас опчињавали. Устају посрнули ратници и војсковође, песници и проститутке, сликари и њихови модели, државници и политичари, и сви као у неком ђаволском гротлу скачу и отимају се, да би опет и занавек били потопљени. А под пером романописца Гаталице опет живи...

Роман ВЕЛИКИ РАТ лечи од таквих снова.

Читајте, читајте, читајте га!

Часопис БАГДАЛА

РЕАЛИЗАМ УРБАНОГ ЖИВОТА

Мирјана Павловић: ТРПЕЗА БЕЗ ГЛАВНОГ ЈЕЛА –
„Архипелаг“, Београд 2012.

Постоје писци, уметници, у сваком случају мудри људи, који чувају свој идентитет не дозвољавајући да их окрзне било какав јавни публицитет који би их начео. Мирјана Павловић, дипломирани правник, магистар економских наука и професор енглеског језика и књижевности, а уз то и ауторка пет књига приповедака, углавном кратких, свакако припада оним ствараоцима који тишину стваралачког чина предпостављају јефтиним халабукама и галами која прати пак оне друге којима је до одјека из својих уметничких или квазиуметничких радионица више стало него до самог дела које из њих излази. После ЗАЈЕДНИЧКОГ ИМЕНИТЕЉА (1976.), са наградом „Исидора Секулић“, ЧЕКАОНИЦЕ (1980.), СМРТОЛОВКЕ (1986.), СУМОРЕСКЕ (1995.), ЗРНА ЗРНУ (2002.), са наградом „Исидориним стазама“, ево објављује и шесту књигу ТРПЕЗА БЕЗ ГЛАВНОГ ЈЕЛА. По једној њеној причи „Узми па ће ти се дати“ снимљена је и више пута емитована ТВ драма на првом програму Радио телевизије Србије.

Несумњиво овакав књижевни опус заслужује озбиљнија критичко-естетска вредновања, више од повремених кратких и успутних дневно новинских осврта. Но, није за утеху, али јесте за озбиљну констатацију да дела остају, а изнуђене похвале и тзв. маркетиншки трикови и пролазе и заборављају се много брже, него што то њихови творци могу и да предпоставе.

Мирјана Павловић је ауторка која се предано бави темама, ликовима и збивањима из савременог живота. Чак и кад окрзне неки историјски лик или радњу, она то успешно уклапа у свакодневницу коју живи заједно са својим личностима, следећи њихове карактере, чешће поразе и падове него радости њихових живота. Могло би се рећи да је њен урбано реалистички свет осликан са оним нијансама које га чине понекад стварним, понекад фантазмагоричним, али који се упорно враћа у замућену колотечину из које би понекад и да исплива, али се њој чешће предаје.

Ако постоји магични реализам онај излетео из снова и књига, онда мора да постоји и урбани реализам препознатљив по својеврсним градским ововременим траумама, радостима и горчинама.

После сваке прочитане приче, као и после целе књиге ТРПЕЗА БЕЗ ГЛАВНОГ ЈЕЛА остаје ишчекивање пораза, пада или узлета који ће, можда обасјати ове (не)јуначне јунаке које Мирјана Павловић самоуверено проводи кроз урбани метеж, тескобу и пустош. Наравно да је њихов унутрашњи свет и одраз и доживљај оног што их окружује, а они у њему и несвесно заточени, али пристали на све то, као на свој усуд. Понекад болан и јалов, али скоро увек му не пркосећи, него га живећи, без свести о инату или противљењу. Самлевени они су део тога што их окружује и испуњава. Не ропћу, не уживају, једноставно вегетирају свој дати век и живот, бауљајући од зида до зида, од искушења до испаштања, без жеље и снаге да било шта промене или се против нечега побуне. Свет изјаловљених и отуђених појединаца, сав сливен у безимену масу стопљених личности тече собама, улицама, ваља се као бујица надлазећег таласа који плави све пред собом. Равнодушан и без наде да ће се избистрити и да ће из њега испливати личност озарујућег

имена и идентитета. Од оног питања: „Где сам ја?“ до јецаја која „одрезана човечја ушна шкољка“ из зграде спроводи у бетон, распрострањено је платно, боље рећи колаж ликова и судбина који живе своје животе увек у нејасном и недовршеном надању, чему се нити радују нити противе ако их уопште снађе.

Не, није то живот очајника, нити вапај над њиховим трајањем. То је, не поједностављена слика урбаног људског и просторног пејсажа, него, скоро, документаристички снимак ухваћен сопственом камером, камером сопственог бића, које је у све то зароњено. Отуда и његова подводна димензија, она која се споља или из птичје перспективе небодера не наслућује, нити назире. Снимак је неретуширан, мало замаглен, али свој, непоновљив и аутентичан, као што су аутентичне наше стрепње и сумње.

Мирјана Павловић је особа која се са непоткупљивом храброшћу и искреним поштењем одаје сликању и бележењу горчина живљења и трајања оних који је окружују, са којима се среће у лифту, гура у градским возилима, зноји или мрзне на заједничким врелим или ветровитим улицама.

Она никоме не пркоси, али читалац њену књигу ТРПЕЗА БЕЗ ГЛАВНОГ ЈЕЛА, скоро све њене приче доживљава као пркос трачу и кичу који расипа неки урбани етаблирани свет. А све те лакировке из чет-сет друштава јесу лаж и обмана сучељене са овим што се у њеним причама збива, ликовима који кулече свој животни терет често начети међусобном нетрпеливошћу и мржњом.

А писац? Писац пише онако како живи и осећа себе и друге. Тако и Мирјана Павловић.

Фрустрирани и неприлагођени, често од себе и својих ближњих одрођени, ти градски житељи, као да

носе скривену тугу за својим коренима ко зна где и када загубљеним. Овако урбанизовани у првом или другом колону као да носе паклену мору изгубљеног идентитета. А све то Мирјана Павловић нити осуђује, нити их се гнуша, не жали их, а и нема воље ни снаге да их неким трачком светлости или наговештаја изведе из тог хаоса живљења, или боље рећи предавања живљењу. Са њима и она плови свакодневницом, негујући их кад посустану или, под мало већим теретом, посрну.

Лезиком опорим и тврдим, испошћеним, понекад зачињеним тривијалностима она као на пешчаној плажи, од песка и приручног лексичког материјала рециклира једну стварност, са личностима из ње израслим и у њој потонулим. Тиме она успешно и доследно наставља оне нити зачете у предходним њеним књигама.

Књига прича Мирјане Павловић није написана тзв. „женским“ рукописом и отима се, да се не би нашла међу оним „меког и нежног штимунга“, које се шепуре високим тиражима својих на високим штиклама ауторки. То је тврда литература ближа аутентичној драматици савременог живљења урбаног човека него неговању, (само) обманама и личним и националним, митова и историје, или зашећереним обланама свакодневнице.

А оно ишчекивање пораза, пада или узлета из овог затамњеног вилајета коме се читалац одаје настаје са жељом да се горчина и јаловост замене или бар наслуте нечим топлијим, племенитијим и, бар понеким, људским загрљајем зачињеним са мало љубави. Мирјана Павловић ту наду препушта својим читаоцима. На њима је да то покушају да остваре. Уколико имају снаге, воље и – маште!

А писац Мирјана Павловић, ипак, верујем, са разлогом не износи главно јело на трпезу свакодневнице!

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ДРАМСКИ ПИСАЦ У АКЦИЈИ

Миладин Шеварлић: ВИСКИ И ТРУБАЧИ

Драмски писац Миладин Шеварлић у књизи ВИСКИ И ТРУБАЧИ, рукописом сродним његовом тематски разноврсном опусу исписао је ове дневничке записе. Почев од пролошке најаве односно понуде да добије место управника у Народном позоришту у Нишу до епилошког финала које је дошло и као тиха резигнација после успона, горчине и тријумфа. И уметничког и друштвеног. Ликови, многобројни и они пролазни-статисти, са и без задатка, и они носећи, дати у скици, крокију, помешани и они уметничке и они политичке провинијенције, промичу са својим наслућеним репликама. Ређе са својим монолошким изјашњавањем. Напомене о месту радње, реаговању личности, чији се карактери наслућују, њихове кретње, па и говори „у страну“ су као дискретне дидакалије. А све је уоквирено грчем и нервозом, између беспарице и врхунских амбиција уметничке нарави, све неуротично тече слично и времену у коме се догађа то, што он дневнички прати, снима, бележи, често са звуцима тријумфа који се најављује и одјављује трубачима, а заливено и очајем и екстазом вискија, вина или старе, добре ракије која предходи јагњећем или пресећем печењу.

Миладин Шеварлић се не устручава, не либи, не каје да сав тај живот његов, нишки, проспе пред читаоца понекад у његовом сировом стању, а чешће га уобличава са рафинманом драмског догађања, што (не)свесно избија

и из целине и из фрагмената његовог „нишког дневника“. Није на одмет подсетити да је Миладин Шеварлић свој „нишки дневник“ временски омеђио новембром 1992. године, као почетком и децембром 1995. године као крајем, јер је то време, вероватно време најдраматичнијих догађања у Србији, паи ондашњој „скраћеној“ Југославији, време санкција и блокада, дивљања инфлације, беде и сиромаштва, што се све навлачило над Србију и српски народ. Време великих и болних искушавања, можда, као и цела та деценија, најтеже у новијој српској историји. Е, у то време, у таквим условима кренути у подухват, боље рећи авантуру која хоће да уметност подигне на пиједестал који јој припада је сам по себи достојан хвале, али и стрепње колико ће и да ли ће, уопште, успети. Или се са поразом као могућим исходом, унапред помирити.

Прихватајући позив да буде управник Народног позоришта и дошавши у Ниш, Миладин Шеварлић је ушао у акцију да не би сумњао у себе, да парафразирам речи песника, са жељом, циљем и опредељењем да оствари своју животну целовитост. Све ми се чини да је он свој ангажман на месту управника изједначио са оним што је иманентно сваком уметничком бићу, а то је креативни приступ и упорно настојање да свакодневни рад на обликовању једне уметничке куће, као што је позориште, поистовети са стваралачким чином. Залажући се предано и „без мере“, идући трновитим провинцијалним стазама, балансирајући по политички напетим опругама, срећући се са новокомпонованом структуром и богаташа и тајкуна, оних што под оделима носе револвере, пуних или празних шаржера, са арканима и шешелјима, Миладин Шеварлић је пуним једрима бродио на крилима и позоришних чаролија, али и крчио путеве међу политичарима и кроз редове локалне власти, војујући тиху битку за место, углед и достојанство позоришне уметности. Тако је он

своју „утопијску играчку“ као онај чаробни штапић прилагођавао оном што се често у дневном животу и практичном раду не да, али што је он премошћивао опет својом утопијском надом, а то је поверење у снагу и убедљивост уметничке поруке и њеног трајног значења. „Борим се да позориште одржим у животу, пратим своје унутарње осцилације и трудим се да их одржим под контролом“-пише он 22. јануара 1994. године, суочен са сазнањем да је мало подстицаја и у времену и у Нишу за то и да се „активистичка страст мало стишала“.

Онако како се смењују посете Нишу и Народном позоришту од министра Миодрага Ђукића, редитеља, глумца, сценографа, композитора а ту су и Жага Мићуновић, Танасије Узуновић, Ивана Жигон, Герослав Зарић, Зоран Христић и још многи други, тако их дискретно „евидентира“ Миладин Шеварлић, не заборављајући свога пријатеља Енвера Петровића, сјајног глумца у лику деспота Стефана Лазаревића, кога нишка средина прима са суздржаним неприхватањем због његове националне припадности, тако се употпуњује калеидоскоп свог нишког уметничког и управничког живота. Миладин Шеварлић све то својим читким, на моменте нестрпљивим и кратким белешкама бележи у свој и „нишки дневник“.

Књигом ВИСКИ И ТРУБАЧИ Миладин Шеварлић себе легитимише као интелигентног хроничара једног неуротичног времена, испреног и убедљивог писца који бавећи се позориштем и драмом идентификује прсте политике која у те пределе надире, а ређе као посматрач и пратилац политике не застаје пред неретким драмским тренуцима и заплетима у њој. Тако настаје синтеза времена којим се он бави, уствари синтетизована слика свих оних дилема, искушења, колебања и посртања, које потресају Србију, Југославију тога времена које се у

микросмичким детаљима преламају и над Нишем. Али читајући ову књигу читалац сагледава и оне многобројне тренутке једног распетог и узнемиреног интелектуалца и даровитог драмског писца који долази у Ниш да створи најбоље позориште у Србији, што је његова јавна обзнана и програмски кредо, али и са оним интимним што је у њему као драматургу и у стваралачком бићу, али и у дневној прагматичној одредници његовог бављења послом управника Народног позоришта у Нишу. Ношен је жељом да треба „живети као слободан човек у слободној земљи“. Креативност сопствене личности он грана и на позориште као кућу уметничке игре, али и институцију зауздану локалним стегама и провинцијалним поимањем које се граничи и са сумњом и упитаношћу оних из власти да ли оно заслужује ону пажњу, па и средства за која се млади и амбициозни управник залаже. А он у себи носи свест и сазнање да је дошао на „аутентично место за изграђивање утопије“. А свака утопија је саздана од снова и хтења, од оног што је визионарско и стваралачко у бићу човека – уметника.

И тако 10. јануара 1993. дакле само који месец од доласка у Ниш, он у свом дневнику пише: „Добио сам прилику да реализујем идеју животне целовитости, да спојим оно што је унутарње са оним што је спољашње да своју унутарњу садржину пројектујем на стварни живот – како би дошло до прожимања духовног, контемплативног са животним, активистичким принципом“. То је прокламација која доликује фантастима и маштовитим, али и храбрим и рационалним. Прокламација која доликује визионарима и онима који су у сродству са њима када је у питању мењање света, навика и разграђивање провинцијалних тескоба.

А онда долази оно што се зове проверавање морала, оног, дакле Миладина Шеварлића, његовог уметничког

и људског лика и става. И на том проверавању он добија уверљиву, тријумфалну битку. Он ту прокламацију не одређује и не оставља у аманет другима да је остварују. Он то себи задаје и као обавезу, па и као заклетву. И тако Миладин Шеварлић, понекад са, а понекад и без „вискија и трубача“, креће у остваривање утопијске визије о спајању духовног и животног, оног што је у стваралачком нерву са оним што су свакодневне, само површно, означене као животне делотворности. Треба одмах рећи да је Миладин Шеварлић на делу успео да сједињавајући уметност и политику, оствари резултате, и уметничке и друштвене, који га у тој нишкој и позоришној утопијској авантури потврдише не само као амбициозног визионара, него и као рационалног творца, успешног човека и уметника да оствари оно што је наумио. Јер „управниковање“ уметничком, позоришном кућом је подједнако и уметничко и практично деловање. И све је то зачињено доследним моралним ставом да истраје, оствари, победи или призна пораз онога што је наумио и себи у задатак ставио.

Оронуло Народно позориште у Нишу, почађавели Глумачки салон налик неком запуштеном лагуму у који управа не силази и деморалисани глумачки ансамбл, са утрнулим уметничким амбицијама и без стваралачког жара и удаљен од чари позоришне игре су за годину дана препорођени. Није то панегирик управнику Миладину Шеварлићу, већ констатација урађеног. Од репертоарског профилисања, до појединачних пројеката остварени су резултати који за Ниш јесу били спектакуларни, али и на сценама и фестивалима Србије валоризовани са обиљем награда и признања. Најпре је то била представа „Коштане“ која је освојила двадесетак највреднијих награда од Стеријиног позорја у Новом Саду до фестивала у Параћину и у другим градовима Србије. И вероватно

оно што је за Ниш било највредније. Она је у тој средини дочекана са овацијама и враћеним поверењем у уметничке вредности ансамбла, појачаног са гостима из Београда. Треба ту још поменути успехе комада Миодрага Ђукића „Кисеоник“, као и Сема Шепарда „Луди од љубави“, а не заборавити водвиље Фејдоове.

А онда како то бива у свим срединама где се, не гаје, већ самоникло успевају: завист, злоба, пакост. Уз похвале кренуле су и хајке на управника.

Захваљујући објективном приступу аутора, приликом компоновања ове књиге, читаоци ће бити у прилици да виде и прочитају текстове тих напада које углавном продукују они незадовољници из ансамбла и управе које је у њиховој летаргији узнемиравала динамичност новог управника, који не прави компромисе са нерадом и омаловажавањем позоришног чина, његовог истинског значења.

Упркос тим отпорима и јаловим трзајима Народно позориште у Нишу се уздиже. Ту је друго учешће на Стеријином позорју са представом „Змај од Србије“ Миладина Шеварлића у режији Славенка Советовића, као и опет бројне награде, а посебно Стеријина награда аутору Миладину Шеварлићу.

Остаје будућим хроничарима, театролозима и прилежним историчарима позоришта да оцене овај период управниковања Миладина Шеварлића Народним позориштем у Нишу. Ми, његови савременици носимо „пристрасно“ осећање да је то био звездани узлет, домашај оних висина које доликују правој, аутентичној уметности. То је био речити прилог и доказ да је провинција само географски појам и да се „деметрополизација културе“ остварује само стварањем уметничких дела широм Србије.

Све ове сцене и тврдње не садржи књига ВИСКИ И ТРУБАЧИ, што је њен несумњиви квалитет. Пишући свој „нишки дневник“ и прибирајући одјеке, било позитивне или негативне, Миладин Шеварлић је ослушкивао време и људе, актере уметничке позоришне игре, као и оне који су нужни пратиоци свега што се у и око Народног позоришта у Нишу догађало, те је од свега тога и исписао и компоновао ово рапсодично штиво које залази у многе литерарне жанрове, али увек чува чар аутентичности. Он не мудрује, не засипа читаоце својим солилоквијима о позоришној естетици.

Читајући књигу ВИСКИ И ТРУБАЧИ смем да устврдим да се она више бави етиком оних који у позориште верују или сумњају, као и етиком људи у минулом времену, а то су деведесете године прошлог века, да би све то слила у једну ненаписану, али догођену и доживљену документарну драму, која се са личног плана прелила на колективни, друштвени, али која је непрекидно, дијалектички гледано, опет трпела и презир и похвале са тог другог неуметничког и неличног подручја. Некад на штету, некад на корист!

И овај пого или пред-говорни текст нема закључне мисли, као што је нема ни књига ВИСКИ И ТРУБАЧИ. Нема, јер је све то написано као непретенциозни документ који су створили људи које је опет на свој начин произвело време, које у недостатку прецизније ознаке, називамо и карактеришемо као неуротично.

Бежећи од сувишних експликација, уочавајући и бележећи само детаље који на свој начин обележавају целину, написана је и сложена књига у вашим рукама, онако како се и живот догађа у детаљима и фрагментима, а потом се слије у мозаичну целину.

Тражећи најузбудљивију и најпоузданију боју у том животном мозаику названом ВИСКИ И ТРУБАЧИ

која би сведочила о времену, људима којима се књига бавила и којима је посвећена, бирам ону мозаичну плочицу са које преписујем речи: „ДОБА СА УКУСОМ АПОКАЛИПСЕ...“

Драмски писац са импозантним опусом Миладин Шеварлић је овом књигом значајно проширио и разудио своје, вредно поштовања, књижевно дело. Учинио је то пливајући у мatici једног времена, ушавши у гротло акције која тече, а да не би посумњао у себе, снагу своје инспирације и креативне способности.

28.октобар 2012.

ОЧУВАНИ МИТ

Драгољуб Стојадиновић: МОЈИ СУСПРЕТИ СА
ДОБРИЦОМ ЋОСИЋЕМ – „Altera Books“,
Београд 2015.

Коначно, ево књиге МОЈИ СУСПРЕТИ СА ДОБРИЦОМ ЋОСИЋЕМ, ево аутора Драгољуба Стојадиновића, ево човека који је, по сопственом казивању, био сапатник, сабеседник са књижевником и човеком Добрицом Ћосићем. Коначно, јер је реч о књизи која бележи аутентичне сусрете и разговоре и тиме значајно доприноси да се представи лик и дело овог писца који несумњиво остаје оно што јесте: творац српске прозе која судбину, патње и искушења овог народа, ону фреску од „надничара до Краља“ развија, описује и чува као опомену на саму суштину националног бића. Ово тим пре што се чине (не)успели покушаји да се његово дело оспори, омаловажи, па чак и негира у свом целокупном или делимичном вредновању.

После ЛЕГЕНДАРИЈУМА ВРЕМЕНА СМРТИ ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА, истог аутора, тог својеврсног бдења над том књигом и значењем једног круцијалног романа наше, српске литературе, појављују се сведочења која на свој, аутентичан начин, понекад, у скици, у крокију, у намерном или случајном сусрету, тим непосредније, употпуњују животне и стваралачке карактеристике овог писца и човека.

Добрица Ћосић је значењем и зрачењем више од пола века стваралац који је са својим књигама ушао, скоро, у сваку српску кућу и заживео своје стваралачко

трајање које је оставило и оставља препознатљиве трагове. Оживео је век успона и падова свог народа, забележио сва чворна места његове историје и пред, ненаписану, историју поставио своја громадна тумачења интерпретирања свега тога. Његове књиге су јединство аутентичне и документарне стварности и њеног стваралачко-емотивног пресипања из живота и историје у уметничку истину, често уверљивију од саме стварности.

Мало је, скоро да нема, изузимајући Петра Петровића Његоша, црногорског владара и писца-филозофа планетарних димензија, личности која је имала животну и уметничку биографију сличну или сродну оној коју је доживео и створио Добрица Ћосић. Он није само ангажовани интелектуалац Камијевог типа, он је своју ангажованост доказивао и проверавао на делу: од Косова до председничке функције. Нажалост и у једном и другом смеру доживео је неуспех и разочарење. Косово је (само) проглашено Републиком, а његов председнички мандат је окончан хировитом игром политике и смењивањем. Он је, с тога, прометејска фигура овог поднебља, јер је сопственим ангажманом, далековидошћу и ризиком искушења пристајао на мисаону издвојеност и непоколебљиво деловање ради остварења тих, његових и националних, уверења и интереса. Његово страдалништво је управо то прометејско испаштање и пораз, а све то га дарује горчином и резигнацијом.

Својим укупним деловањем премостио је два века, не само у временском, већ и у вредносном значењу. Незаобилазно уметничко дело, визионарско предвиђање судбине југословенства, српства и социјалистичких неостварених идеала, сврставају га у јединствену личност српске памети. Њеног трајања и опстајавања, па и самог српског народа. Он то није само промишљао, он је и деловао, често остајући усамљен и под неправедном

пресијом идеолошке, политичке, па чак и естетске природе.

Драгољуб Стојадиновић је са тих вредносних ознака пошао да бележи и присећа се сусрета са Добрицом Ћосићем. У самом почетку Добричином је са разлогом навео ону мудру и далековиду мисао Милана Кашанина: „Његош, то је периферија српства, Вук Караџић такође, Бранко Радичевић периферија, Бора Станковић периферија. Вама је Бог дао да проговорите из средишта Србије. Немојте да пропустите прилику“. И он је, са високим степеном одговорности, није пропуштао.

Остају непојмљиве пакост и завист код неких савремених писаца који мање-више неаргументовано, којима се Драгољуб Стојадиновић бави, снима их и успутно бележи, не устручавајући се и тежих (не) моралних квалификација. Или је то она античка мисао, да без полемике са висоном и ауторитетом оспораваног, нема ни сопствене величине.

Свеједно, Милан Кашанин је своју мисао, не само проверавао, већ је она самим импозантним делом Добрице Ћосића и верификована.

Драгољуб Стојадиновић, оживљавајући своје сусрете са Добрицом, није писао глорификаторске изливе, још мање је доказивао величину и вредност његовог опуса. Он је сликао, свакодневницу и спонтанитет непатечних речи његових. И тако је неосетно уводио читаоца као сведока настајања и рађања, дотле непознатих и непостојећих у српској литератури, деветнаестог и прве половине двадесетог века, дакле, он у Добрици препознаје првог творца истине, опоре и горке, српског сељаштва, као и зналачке, до детаља исписане и описане личности и времена нашег грађанског друштва. Остаје његова дискретна опаска, чак замерка да се у овом периоду српска књижевност више бавила карикатуралним особинама

грађанства, а не његовим правим вредностима. Отуда и критичке опаске које иду ка Нушићу, Глишићу и Домановићу, али и афирмативне оцене Добрице Ћосића који се, без идејних и идеолошких бојазни, бави српском грађанском класом као стабилизујућем фактору српског грађанског друштва.

Остала је само назначена, као у фусноти наведена мисао да смо „опстали у најтежим данима наше историје и да знамо да за свој спас нађемо упориште тамо где нам га нико не може да узме или угрози“.

И одмах додаје: „То је пре био мит. Мит ће то бити и у будућности“.

Сме ли се сумња, стрепња протегнути и на помишљање да у том леже разлози оспоравања Добрице Ћосића. А они вуку жиле, да не кажем корене, из оних (не)моралних домаћих побуда, несумњиво подјареним утицајима, да не кажем уценама, споља.

Јер, „Све што је Добрица урадио, све што је створио, све што је сликајући народ морао и сам да испашта, све је то овим ударом муње (великим праском) настало и све одиграло огромну улогу и у његовом делу и у његовом животу“.

Развио је и очувао мит који је био раније, а и у будућности ће опстати. Мит о српском опстајавању и трајању.

ЗА НЕЗАБОРАВ И СЕЋАЊЕ

Јован Јањић: СТРАДАЊЕ И ЖИВОТ СТРАХИЊЕ
ЖИВАКА – „Филип Вишњић“, Београд 2014.

Јован Јањић је написао књигу СТРАДАЊЕ И ЖИВОТ СТРАХИЊЕ ЖИВАКА, књигу за незаборав и сећање. Незаборав бива подстакнут дубином и жестином патње коју овај човек принудно доживљава само зато што је Србин, а сећање је онај жиг трајно утиснут у мисао, емоције и само биће сваког читаоца. Тај степен запањености над којим се заћути је таквог интензитета и трајања да то превазилази границе могућег. И сазнајног и доживљеног.

А целина ове приче и њена заснованост очигледна је да проистиче из истинитих догађаја, мада аутор на томе не инсистира, али нас недавна суровост свега испричаног неминовно подсећа на све оно што се догађало деведесетих година, у грађанском рату на тлу вишенационалне Босне и Херцеговине. Одувек је бивало да живот и његова искушења превазилази машту твораца уметничког дела, овде књижевности, али је остало уверење да уметничка имагинација може и да надмаши или пак учини још уверљивијим догађај, радњу и саму судбину још упечатљивијом и потреснијом од саме животне стварности.

Јован Јањић се определио за монолошко казивање Страхиње Живака, које почиње сусретом са толико жуђеном слободом. Страхиња Живак, тај психички и физички дотучен човек, морално унакажен понижењима и ништењем свих вредности смисленог живота,

суочен и немилосрдно гурнут у провалију смрти и искушавања живота, пркоси животом. Животом који је у егзистенцијалном смислу јачи и од саме смрти, доживљава и преживљава погибију синова и родбине, притиснут свакодневним бесмислом у коме нема ни додир ни комуникације са живим светом изван логорских ограда.

Обогаљен он бауља и путује, обилази родбину и познанике, трагајући за синовима и њиховим смртима. Сви детаљи које сазнаје га заболе до самог дна његовог људског бића, али он им се и несвесно опире неким унутрашњим трајањем у коме је биолошки фактор изнад оног мисаоног и осећајног што човека разликује од звери, а он поима да онима који га тамниче, његовим мучитељима и целатима „ни звјери нису равне“.

Нормалном људском уму скоро да су непојмљива мучења којима је робијаш Страхиња Живак изложен и на суђењу и на одлежавању „досуђене“ казне. Од изнуривања глађу до намерних тровања неким хемикалима, убаченим у затворну горку храну. А тек судбине његових сапатника све црње и болније од једног до другог робијаша. Зато он каже: „Ишчуђавао сам се људској безобзирности, шта је све спреман да учини човек човеку. А онда сам престао, јер сам схватио: кад људскост изађе из човека, он више није свој господар, већ туђи слуга...“ И сви ти мучитељи његови су постали слуге зла које сеју око себе и море те несрећнике. А зло у човеку је знак пустоши и празнине, очаја који у целату настаје и из кога он излаз налази да друге и понижава и мучи и усмрћује.

Тако притиснут човек једину снагу налази у обраћању молитвом ономе коме се упућују речи „Отче наш“ изговорене на оном језику у коме пребива наше давно, скоро заборављено биће. И док једни изговарају ту молитву на црквенословенском, као соло деонице у неком ораторијуму, други је исписују и изговарају на свом свакодневном језику, богатећи га својим патњама.

Пензионисани пуковник Владимир собни другар Страхиње Живака ће у неком свом молитвеном тону завапити: „Боже, узми ми све, само ми слободу врати!“

И ту се препознаје људско биће. Сва мучења, сав страх и стрепња од претећих мука, робијаша, смрвљеног човека упућују на ону хуману страну да се сам сачува да не чини и он злочине и да пробуди, пронађе снаге у себи самом како би свему одолео.

Страхиња Живак тако из реалног света мучилишта и губилишта се уздиже до живог симбола који ходајући и живећи опстајава. Усуђујем се да у страдалничком истрајавању овог лика Јована Јањића препознам свеколику српску судбину, од Косова до Книна, који недужни бивају прогоњени, обогалени, унесрећени ипак опстајавају. Страхиња Живак је постао тако метафора самог свесрпског страдалничког опстајавања.

Јован Јањић је исписао књигу о Страхињи Живаку која се не може ни заборавити, ни прећутати. Она, кад уђе у читаоца, постаје његово трајно сећање и опомена како на претеће зло у човеку, тако и на неслућену српску виталност.

Језиком и сликама ова књига сведочи о једном немиллом времену и несрећном поднебљу, где они Андрићеви сатови истовремено показују различите звукове временског трајања. Оно је онолико аутентично колико је и сам живот из кога је преточена.

А права књижевна уметност, као и свака уметничка истина, се исказу кад аутору пође за руком да границу између живота и уметничког интерпретирања његовог избрише, поништи или је бар учини невидљивом. Овом аутору и творцу СТРАДАЊА И ЖИВОТА СТРАХИЊЕ ЖИВАКА се то догодило.

Можда и на неспокој читалаца!

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ОШТРО ЛИТЕРАРНО СЕЧИВО

Миломир Краговић: СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ – „Просвета“,
Београд 2011.

Својим првим романом БУМЕРАНГ Миломир Краговић је приредио својеврсну „журку за опоравак душе“, а овим другим романом промовисао је СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ како га је и, са разлогом, назвао. Душа је, дакле, окосница око које се све плете, догађа и урушава. Душа, као непромењена вредност човекове личности и њен непатворени саставни део. Е, та душа је изложена искушењима које он открива и обелодањује у ововременим „транзиционим“ условима у којима се „бити или не бити“, та судбинска дилема разлаже и утапа у неуништивим гладима за „уживањем“, али и у баналним, тривијалним и, богами, морално сумњивим работама „јунака нашег времена“. А то су облапорни ждерачи хране и пића, „контроверзни“ бизнисмени и новокомпоновани слог пливајућег, зна се у чему, естаблишмента.

Можда, данас и ово време и његове „јунаке“ и није тешко изложити карикатуралном представљању, јер ти исти ликови који могу бити, а и јесу прототип оних на страницама романа СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ, јер превазилазе и саму ауторску имагинацију по степену своје изопачености, комичности и карикатуралности. Доказа за ову тврдњу има безброј, али довољно је окренути странице било ког тзв. таблоида или завирити у ТВ презентације живота, дружења и забаве тог „високог друштва“. Да у друге сфере не залазимо и не описујемо степен и облик блазираности сваке врсте.

Међутим, Миломир Краговић иде даље, не једним кораком, него подужом трансверзалом изопачавања, срозавања и (само) поражавања својих ликова. Својих, условно речено, јер их он није измислио, но их је само за руку, а касније и за уво, повукао и извео на светло литерарне низбрдице. Он и није намеран да их само изложи изругивању, да ослика слику њиховог јада и духовне беде. Вероватно су његове жељене опомене и дубље и дугорочније.

Опет се ствара она дилема: хоће ли се ова приповест уселити у дебеле и неосетљиве слојеве и појединаца и колектива којима се и адресује или ће остати на оног ветрометини глупости и безбрижности која управо такве краси и чини их за памет, хуманији смисао и циљ живљења недодирљивим?

Изгледа да су мудровања на ову тему, као и тражење могућих одговора и оправдања узалудни!

Слепи и глуви, они и не чују оно што се Миломир Краговић, алијас имагинарни писац, пита: „Као да се рађа нова класа надувених, разметљивих и себичних, а корене пуштају филмском брзином. Где човек да нађе склоништа да сачува здраву памет? „А онда се опет исти писац и сам пита да није претерао у искрености, јер, иронично примећује „да вас мога тумачења погађају. „Одустаје и да очекује одговор о могућим склоништима за здраву памет.

Овде, као да је потребно рећи: није реч о социјалном ангажману савремене литературе, ни јадиковкама над њеном узалудном друштвено-моралном јаловом и неуспелом улогом. Једноставно, само је питање да ли ће штети или умети да они који су на сликама отворе те албуме својих живота и у њима угледају себе и себи сличне. Или хоће ли видети себе у огледалу они, ради којих је Миломир Краговић ово романескно огледало и брусио?

Јер у „роману о нама са два краја“ он је снимио, развио и приказао филм од мамурлука, свог и стања нације после Новакове победе и дијалога са Милицом, јунакињом свог предходног романа, као и подсећања да се рађа нови род који се зове „камелеони“, преко репризиране журке за опоравак душе, која обилује скаредности сваке врсте од јела и пића, до понашања, неосетно нас уводи у апокалиптичну таму, Уверавам оне који нису читали овај роман, да ознака „апокалиптична“ није ни претеран ни патетичан. Таму у којој се изобличавају, не само лица и физиономије, већ и карактери и сама бића оних који су означени као „јунаци“. А дотле они стижу грабећи линијом своје изопачености, грабећи кивности, пакости, мржње, зависти... И да даље узалудно не описујем читаоцу препознатљиву гомилу јалових разметљиваца, плиткоумних фолираната, којима телом, а нажалост и душом, пулсирају богатства од оних у еврима до оних златних „ланчуга“ на вратовима.

Узалуд их Миломир Краговић упозорава „да су делови прошлости контролори лоше садашњости“. Они остају доследни себи и отржу се моралним придикама и опоменама његовим, отимајући се и развијајући се самостално у сподобе, према сопственим замислима, потребама и намерама.

Како и може ли се заобићи она горко-иронична сцена када се врши свечано пуштање у рад новог радног стола, на коме ће мајстор електричар и сваштар развити своју литерарну мапу и у част тог чина приноси жртву клањем овце, као својеврсним крвавим перформансом? Има ли краја изопачености, помереним и урушеним критеријима и мерилима свих вредности? То су само детаљи те апокалиптичне, страдалничке истине и сторије, која је логичан наставак оне ојађености на журкама, масовним скуповима на којима се догађа „опоравак“

душе. Овде је душа свучена и разголићена, угушена и уништена подивљалим ништавилком.

Маколико било опште место о времену, дану и часу када почиње историја, ипак није на одмет поменути још један цитат из романа СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ, не само романописца, већ и песника Миломира Краговића: „Па, зар историја, свет, почињу данас? Они слабог образа и несигурни, већ бришу прошлост, али та параноја осветиће им се кад-тад.“

Хумор и сатира коју у два своја сродна романа, која се настављају други на први, није од сорте безазленог засмејавања, изругивања или, не дај Боже, олаког шаљења са овим „транзиционим“ временом и „јунацима“ у њему. Све је то и горко и потресно, скоро болно и као дескрипција већ виђеног и доживљеног, али и као антиципација нечег још неизвеснијег, будућег. Много што шта је он својим изоштреним диркама компјутера набо и као на ражњу, ону рашчеречену овцу, пред нама и окренуо и изокренуо.

Опомињући мајстора електричара да писање није клање, Миломир Краговић се и у роману БУМЕРАНГ и роману СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ, ипак бавио сечивима, истина не хируршким, али литерарним свакако. А резултати тог његовог Посла нису силиконске и лифтиншке природе. Они су и дубљи и оштрији! И, нећете веровати, делотворнији. Мада, помало и болни, за оне који певају, осећају и мисле!

Сва је срећа да су корпе на оном рингишпилу са корица овог романа, у којима су, може бити, његови „јунаци“, онако добро причвршћене. Јер ако би се са њега откачиле, док се непрекидно, као наша свакодневица врти у круг, ко зна у каквој и којој бестрагији би са њима завршиле! Можда и горој, него што је ова међу корицама СВЛАЧЕЊА ДУШЕ!

РОМАН СЕ ЧИТА, А ОЛУЈА ТРАЈЕ

Миломир Краговић: ДЕЦА ОЛУЈЕ – Компанија
„Новости“, Београд 2013.

Роман Миломира Краговића ДЕЦА ОЛУЈЕ се чита, тираж продатих књига расте, а олуја, она олуја терора, зла и мржње зачета августовских дана 1995. још траје. Опет се изговарају речи нетрпелјивости и псовке увреда на рачун Срба. У Вуковару „бранитељи“ чекићима разбијају табле са „двојезичним“ натписима, а у главама Срба ће тај чекић асоцирати на оне у Јасеновцу или у оном пакленом аутобусу из филма „Окупација у 26. слика“. Са разлогом!

Миломир Краговић је романом ДЕЦА ОЛУЈЕ разгрнуо тај вихорни ударац те олује која је са огњишта и прагова родних кућа протерала свеједно 230 или 250 хиљада Срба, са жељом да се затре и семе српског присуства на тлу „лијепе“, иако оно траје вековима. Учинио је то кроз „причу о одрастању за једну ноћ“ дечака Марка Милојковића, питомог Крајишника. Та ноћ у којој дечак, као изашао из топле „баште слезове боје“, доживи сав јад и бол колоне прогнаних. И све му се то кроз памћење протегне кад почиње да листа албум свога детињства, горког, као што му је и отета младост.

Албум, који скривен у души Марка Милојковића, ће оживети ликове несталог оца и брижне мајке. Из њега ће послушкивати савете и опомене оца који дечака, потом младића на школовању у Београду, усмерава на пут и правац који му предстоји и који треба одабрати. Ту је,

наравно, асоцијација на све оне романе и драме, у којима лик оца игра пресудну улогу у одрастању сина.

И док се у главном јунаку сударају аркадијска питомост родне Крајине и опоре стварности нове средине у којој он ствара свој идентитет, лебди питање назначено и у роману: „Зашто људи морају да беже од људи“. Тој упитаности се оптимистички придружују оне дедове речи: „Док је крува, има и живота“.

Широко разгранат и разуђен роман ДЕЦА ОЛУЈЕ се бави фамилијом, школским друговима и неверицама које прате Марка, док се удева међу генерацију, рођену, одраслу и васпитану на асвалту међу небодерима и заплуснуту брзим ритмом градског живота. Марко, сељачко дете доживљава урбанизацију као природну последицу својих година које промичу. Ето и то је слика, романескна слика виталности Срба Крајишника.

У животу главног јунака је трагична и болна слика колоне, коју прати крик птице која је у недоба најурена из свог топлог гнезда. Све је то налик на насилно почупане биљке, чије корење изложено августовској врелини почиње да се суши, а лишће и пупољци да вену. Наравно да је то слика и метафора оне колоне прогнаних, невиних и недужних који су нагнани у бестрагију, али које озарује мисао о уточишту звано Србија. Миломир Краговић је ликове оних који прогањају промишљено сажео и портретисао их као сиву масу злотвора у чијем крду или чопору се не издваја ниједно лице. Јер, слика целата је увек безлична!

Пишући и сликајући трагедију изгона српског народа из Крајине, Лике и Далмације, Краговић се није служио патетиком бола, ни понижавајућим обележјима злочинаца и прогонитеља. Увек је остајао на страни оног погледа и визуре коју има млади дечак, потом младић,

чувајући и негујући племенитост, чак и кад се суочи са самим злочиним.

Вешто компоујући проток минулог и садашњег времена, као и документарног и имагинарног, остварио је сведочанства, подједнако и узбудљивог и аутентичног значења. Не устручавајући се да зађе у репортажно-хроничарску слику, стварао је романескну фабулу и ликове, у којој и међу којима се смештају и аутентични живот, као и снено-ирационални доживљаји и предели.

Роман ДЕЦА ОЛУЈЕ има обележја топле и дечје невине пројекције кад сећањем мину завичајни предели и доживљаји, а неосетно зађе у пределе сете у којима самује утишана туга за детињством. Још је једна слика присутна у машти овог који пише, а то је бистри извор, кладенац који нејаким али упорним изворима сведочи о његовом трајању, али и обиљу оних одсјаја који у све новијим налетима извора и читања настају.

Својеврсни драгуљ овог романа је невелико поглавље под насловом „Свезани језик“, који почиње реченицом: „Човек без завичаја као брод без прамца“. Ово поглавље се завршава: „Туга никада не мења место. Не заборављај!“

У овом кратком пледоаје за све оне притоке живота које у њега уливају питомост, племенитост и љубав, у овом лапидарном крокију за целину и укупно значење романа сажето је све оно што може да стане, узаври и узвиси се у души читаоца, као што је и у руци и њеном дрхтају док је ове редове исписивао.

Уколико би се бар у малом и нејаком дејству уметности књижевности на злочине који су почињени у име било које националне припадности, дакле уколико би литература доприносила бољим, хуманијим и толерантнијим односима Хрвата и Срба, онда би овај

роман могао да се сврста у драгоцене изворе наде у шансу за помирење.

А мото стављен на почетак ДЕЦЕ ОЛУЈЕ открива да је романијер Миломир Краговић, аутор два предходна успела романа, истовремено и-песник. Јер и тај Борхесов славуј не знајући „да ти је утеха“ ипак је, често, незаменљива замена, чак накнада за зла која човека окружују.

Тако и Миломир Краговић у певу велебитског петла слави новорођеног сина Саву истог Марка Милојковића, а читаоце дарива животом испуњеног љубављу.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

27. октобар 2013.

Пожаревац

ОПОМЕНА КАО КЛЕТВА

Миломир Краговић: ДЕЦА ОЛУЈЕ – „Новости“,
Београд 2013.

При крају романа Миломира Краговића ДЕЦА ОЛУЈЕ, међу последњим реченицама је и ова: „Век који промиче покренуће опоре енигме прошлости“. То је згуснуто горко сазнање које остаје после читања ове књиге, а то је, несумњиво, и она хуманистичка и инспиративно извориште њеног настанка. Наведена реченица је утишано питање које се поставља у судбоносно-преломним тренуцима и времену трајања и опстајавања и појединца и националног колектива. Јер све данашње настало мора да има корене свог зачећа у претходном времену. Не да би се порекло његово дејство, већ да би се уочиле димензије, смисао, али и морална вредност или мана тога што данас долази као последица.

Изгон Срба са родних огњишта Лике и Крајине и та непрегледна колона ојађеног народа који хрли ка Србији тога 6.августа мора да буде дубоким и црним словима урезана у најновију историју српског народа. Тај геноцидни злочин, то прогонство из родних кућа и имања, мора да остане највеће запамћено као највеће зло почињено при крају двадесетог века Србима и њиховом опстанку. Не треба ни бирати, ни трошити крупне речи при описивању тог подухвата које су хрватске власти предузеле у циљу, да будемо при усвојеној терминологији, етничког чишћења својих територија. Једноставно се треба суочити са оним болом, тугом и осећањем беспомоћности које је било сабијено у сваком детету, старцу или старици, у свакој

особи које су хрватски војници оружјем, претњом, па и убиством натерали у бекство, на јурили у неизвесност, сличној бестрагији.

Миломир Краговић се није дао у тумачење неразговорних, мутних и нехуманих енигма које су похрањене у прошлости. Он је једноставно пошао и суочио се са овим пониженим бескућницима, вероватно у жељи да би још више продубио неминовност несрећа не ради тумачења, него поништавања. Јер идеја о прогону Срба са хрватског тла траје и који век уназад. То чувено тројство о прогонству, покалотичењу и уморству је одавно бачено у јавност хрватског мишљења и делања. Не улазећи у идентитет њеног творца и промотера, остаје најболнија истина да га је она деловањем хрватских и усташких и проусташких власти била најнепосредније и примењивана. Ко се није суочио са Јасеновцем и његовим жртвама, ко прећуткује јаме и каме, ко сме да заборави она преплашена и горчином испуњена лица из тих врелине августовских дана, ето томе се обраћа Миломир Краговић трагајући за бесмислом прогона човека од стране човека, па били они Срби или Хрвати, са непрекидно понављаним питањем „Зашто људи морају да беже од људи?“.

Све ми се чини да је роман ДЕЦА ОЛУЈЕ Миломир Краговић исписао или боље рећи компоновао надајући се да ће његова питања покренути и хрватску и српску јавност и мисао на утишавању те мржње, нетрпељивости и злочињења. Заиста је, и у времену иза нас и у времену испред нас, последња и јалова бесмислица да се делимо и бол један другом наносимо због националног или верског разликовања. Има ли том бесмислу краја.

Марко Милојковић дечак и лик из романа кроз чије се сећање, као и будући живот прелама цела историја патње од прогонства до рођења сина Саве који је нека врста

наслућене, очекиване реинкарнације оца Саве. Све је то сажето и оживљено у албумима његовог сећања, као и у школовању, заљубљивању и налажењу сопственог пута у живот, што се догађа по доласку у Србију, у Београд. Ту је класичан лик брижне мајке која сина надахњује људском топлином и оним моралом који часне и честите држи да опстану и одупру се животним искушењима. Посебно је упечатљив и драматично присутан лик несталог оца Саве који долази у сан сину Марку и пружа му савете, али још више даје моралну снагу да не клоне кад се са неким искушењима суочи.

Остали ликови у овом роману само доприносе рељефности и главног романескног тока, као и нијансирању прогоњених. Аутор је промишљено ликове оних који прогоне сажео и портретисао као сиву масу злотвора у чијем крду се не издаваја ниједно лице, јер је слика целата увек обезличена.

Пишући и сликајући трагику и страдање српског народа Миломир Краговић није прибегавао патетици, нити понижавајућим обележјима злочинца и прогонитеља. Вешто компонујућу проток садашњег и минулог времена, као и документарног и имагинарног он је залазио и у репортажно-хроничарско бележење, добронамерно стварајући лик романескног обележја као што је Вања Булић, као и пределе снено-ирационалног.

Роман ДЕЦА ОЛУЈЕ Миломира Краговића има топлу и дечје невину пројекцију кад се главни лик сећа Крајине и завичаја, а залази благо и неосетно у сетне пределе где самује она утишана туга за детињством и поетиком увек живог Бранка Ћопића.

Савремени роман са савременом темом и мисаоно, и тематиком јесте ИСПИСАН СНАГОМ АУТЕНТИЧНОСТИ? Али и зреле имагинације и инспиративног изазова окренут подједнако сликању зла

које је преузело човека и дубини бола ојађених, као што је и позив и изазов онима којима је енигма опорих истина прошлости на души да је разгрну и јавности саопште.

Изузетна је и мудра одлука романописца Миломира Краговића да страдалништво крајишника сажме и згусне у оно лапидарно бележење карактеричних речи за све то. Тај списак реч у „свезаном језику“ почиње са „Човек без завичаја као брод без прамца“, а завршава „Не заборављај!“

Нема друге, него ту убедљиву повест о страдалништву Срба памтити по опомени која је продорна као Клетва: „Не заборављај!“

НОВОСТИ

ПОЗНИ ПЛОДОВИ

Петар Жебељан: ПОЗНИ ГЛАСОВИ – „Просвета“,
Београд 2013.

У рану јесен по воћњацима и виноградима, залутали пролазник проналази жуто и румено воће, свеједно да ли су крушке или јабуке, као и скривене гроздове прокупца или дренка и са слашћу их куша. То закаснело воће и грожђе су својеврсни дар тој луталици, као што су и радозналом младом читаоцу даровани стихови Петра Жебељана у књизи поезије ПОЗНИ ГЛАСОВИ. И то касно сазрело воће и ови стихови јесу позни плодови дугог лета и динамичног живљења. И као што се у тим касним, позним плодовима осећа посебна и снажна сласт, често омамњива, тако се и у стиховима Петра Жебељана догађа кристализација живота, сажима и скупља оно развијено платно младости, које се сад боји тамнијим, магленим нијансама.

Изгледа да су многе нити стваралаштва често неухватљиве, бар кад је уметност, овде поезија у питању, те тако у неких младића шикне гејзир и распе сребрне капљице поетске, а кад кад се тај притајени извор или утуљени пламен собом објави у колутовима и нискама зрелих и мудрих поетских слика или једноставно проврелих сентенци. Е, можда је у случају ПЕТРА ЖЕБЕЉАНА, дипломираног професора српске и светске књижевности, потоњег новинара, а после свега и озбиљног прозног писца, бар кад је поезија у питању, тај излив добродошао. Он своју поезију обзнањује узрелим и мудрим годинама.

Могуће је у наступима даровитих јуноша препознати тај унутрашњи набој, али и не занемарити онај нарцисоидни моменат загладаности у сопствени лик пројектован на екрану поезије. Код оних у поодмаклим годинама, све ми се чини, преовлађује та унутрашња потреба да се оно из себе истисне и у свет, међу људе емитује. Отуда и посебан угао гледања и вредновања тих записаних пустиловина духа.

Петар Жебељан је свој животни-поетски дурбин окренуо наопако и загледао се у перспективу својих искустава, заблуде и страхова.

*„Тешко да могу да побројим
чега сам се све ужасавао у животу“*

Не није пропевао, само се изјадао он, суочен са свакодневним страхотним немирима, а онда се окуражен и прекаљен усудио да заинтачено каже „да се једино смрти не боји(м)“. Можда то није основни тон овог певања, нити се он супериорно надмеће са осталим призивима и заветима извеженим по његовој души. Души која сажима мудрост уместо егзалтације и лаку хуморност уместо резигнације.

А кад застане или посустане, окренут нерешивим замкама које је сам исплео, понада се да би се нешто могло изгладити или занемарити, заболи га, јер „касно је да зарасту посекоштине“. И онда се опомене: „биће да верујеш/како ћеш том журбом/заварати смрт“. И ето, одједном та неминовна, којој час пркоси, час се срамежљиво улагује, та плетилића људског нестајања, та неподмитљива и негодива смрт претвори у оно што јесте: тамна сенка живота. Често недовољна опомена.

Захвалан онима који су му „подарили још једну прилику/да се осмехнем животу“, песник својим

епилошким погледом којим се чела књиге инвентарише визуелно и мисаоно свој живот, песник постаје свестан овоземаљских окова и заблуда, букагија и омчи које му се претећи око ногу и главе мотају, понада се да „тело је негва духу“ жудан ижељан да му се ум узнесе у висине куд орлови крстаре. Али авај, тело, та крваво-слузна материја јесте непрекорачива тамница живота. Узалуд вапаји и очајања! Ту је и она слика Бодлеровог албатроса који би да се вине, али је немоћ крила јача од његове жеље.

Брижљиво однегованим стихом и себи својственој инспиративној снази, песник Петар Жебељан ће себе винути међу ону осморицу, чији је дужник, осморицу песника: Доситеја, Филипа, Проту, Сарајлију, Стерију, Његоша, Бранка и Змаја. Нема међу њима Лазе, Лазе Костића, у чије плетиво између јаве и сна има много умршених! Њих нема, а живи су као ретко који предак наш!

Слично снохватици, као откинути жути лист липе, одједном на крају књиге ПОЗНИ ГЛАСОВИ Петра Жебељана, засветли, огласи се залутали сонет и стих:

„На сва врата намичем засуне“.

Песник је засужњио своје магле и окове. Сам се са животом суочио!

А онај ждрал, из истоимене песме, што надлеће небом изнад Перлеза, родног места песниковог, могуће је нека врста двојника узлетелог у висине, е да би предводећи јато, био пркос земаљским негвама и оковима.

Позни песник Петар Жебељан, онако приземљен, открива скаске и заумнице и сигурном руком вођен проналази у њима и разлоге свога порекла и трајања. И осећајући и слутећи оно што је неминовно, он се суочи

и са оним зјапом у грудима, који га опет својом „бљом“ опомене на претке којих више нема.

Ово је поезија довољно мудра и одмерена, да не би била претенциозна, те дарује читаоца аутентичном интерпретацијом животних мотива. Својим прецизним снимком и мисаоном обојеношћу, јесте и својеврсна утишана кантилена над протеклим и неповратним.

И да не би потонуо у горку резигнацију, он изрази једну осмехнуту, својим погледом ухваћену, сторију живљења, схвативши

*„да одмах по рођењу
човек почиње да стари“.*

Петар Жебељан својом песничком визуром и њеном панорамском снимку над том чињеницом не очајава!

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЗВУЧНЕ ТИШИНЕ

Владислав Јовановић: РЕКВИЈЕМ ЗА МОЈУ СЕСТРУ –
УКС, Београд 2015.

У вишегласју савремене српске поезије, издваја се један особен, рафиниран и осећајан глас-поета Владислав Јовановић. Ретко доследан у својој поетици и, по тематици и по стилско-версификаторском стваралачком поступку, овај аутор је остајао годинама и деценијама непримећен, у сенци своје блиставе дипломатске каријере, од амбасадора до министра. Онима који су га ближе познавали није измакла елеганција и деликатност његове личности, а то су управо опет, може бити, изведени манири из његовог вршења тих одговорних функција. Зар се не сме и не може рећи да по вокацији, сједињен песник и дипломата, препознатљив по било ком трагу свога деловања и делања.

А расплићући чворове поетских недоумица, крећући се по ивицама хировите дипломатије, Владислав Јовановић се и (Не)намерно и (не)вољно нашао на оним судбинским одредницама које су подносили Јован Дучић и Милан Ракић, па и Растко Петровић и Милош Црњански – песници – дипломате. Није претенциозно том квартету великих песника прикључити и макар асоцијативно, песника Владислава Јовановића. Њихови животни путеви их зближавају, а поетски ток, макар и у далеким, сазвучјима носи и буди ову помисао. Изоставимо и лишимо се намере, да у естетичким и другим вредновањима њих изједначавамо. Останимо на горком и сувом хлебу поетике који су изабрали.

Оставимо по страни ону опомињућу мисао да се од великих осећања не ствара велика уметност, па ни поезија, али поезија Владислава Јовановића у књизи – РЕКВИЈЕМ ЗА МОЈУ СЕСТРУ, је туга и бол, за прерано умрлом сестром, са филигранским умећем превела, преточила у поетско ткање, као што се златним нитима могу и ткају најфинија платна. Светли су примери када се крик и јавк синтетизују и изражавају као осећање узвишеног поштовања мртве личности и њеном сенком се нападају свакодневни, али вечити тренуци сопственог бића.

А када се чаролија СЕСТРЕ, њеног лика и бића обзнани „на разбоју времена ткани, а не заточена у мировању неповрата“, онда се бришу границе видног и невидног, чак самог живота и смрти и она траје митски очувана, недодирљива било којим изазовом ни смрти, а камоли живота.

Привиђење ли је, или се чудо догађа, тек песник не устаје, поразу се не предаје. Живи и памти „длетом грознице месечину резбарим“, признаје свог сненопис:

*„И сад њено име истисујем и прошаптавам
кад се сенке повуку и дуги дан прилегне.
И сад је назирем у чежњи и виђам, кад спавам.
Али кад миром све замукне и тишина слегне
ја се будим, и слутњом заборава подрхтавам.“*

Зато и сме да буде озарен, јер „*још те очекујем у полусновима свитања*“.

Песник се не бави дескрипцијом свог јада, своје чежње, свог јавка. Он улази у само суштанство, у стање душе која је удвојена једном смрћу, а опет принуђена да другом половином живи. Те невидљиве сузе се круне у бисерима стихова, који не оплакују, који васкрсавају једно

непрежаљено биће. А та смрт је начела и њега живог и повела горким путем борења против пораза заборава, заточеног у прадавну мисао о неуништивом трајању. Јер смрт живота не може да васпостави царство мртвих, може као енергетска снага да све претвори у предање и трајање. То трајање је и ослонац живог, који се њим куне и у њега се заклиње.

Песник Владислав Јовановић, аутор једног романа и три збирке песама, је ову књигу РЕКВИЈЕМ ЗА МОЈУ СЕСТРУ сачинио из свог предходног песничког опуса, додајући му и неке нове, први пут сада објављене песме. Наравно да је то препознатљив, може се рећи, дирљив рукопис којим он плете своје емоције, поштујући могућу сродност и очигледну носталгију.

Можда би могла да песма „Реквијем за Ноел са Бриселског - Гранде плаце“ буде синтеза ове ирационалне поеме о љубави, која има моћ да негује живот упркос смрти, да васкрсава и сједињава рањене и располућене личности живих. Јер како другачије чути и осетити стихове из поменуте песме:

*„Чак и сада, док те назирем на избледелој траци
и од тутњаве времена се повучено сабирам
не одупирем се кратковечној, варљивој бонаци
и у твоју бајковиту нестварност не дирам.“*

Персонализација ове меланхолије је непотребна, као што су сувишни и коментари истинитог или умишљеног. Остаје један профињени елегички одзвук бдењима над сестриним ликом.

Владислав Јовановић се са (не)зашњењем обзнањује у овом вишегласју српске поезије, али ће његов звук бола и ускраћена љубав према сестри бити за дуго препознатљиви. Ова поезија, као да је са протеком

времена добила својеврсну позлату, а оне тишине које настају после читања звучних рима као да продужују њихово трајање у слуху.

И као што неки детаљи људског понашања и облачења никад не излазе из моде, сведочим, да ће елеганција стиха, са рафинманом однегована мисао у могућем људском клонућу пред неминовношћу и оштрини бола, да ће се поезија Владислава Јовановића и књига РЕКВИЈЕМ ЗА МОЈУ СЕСТРУ читати. Увек сапатнички и у - тишини, лечећи тугом и самоћом.

ПОЕЗИЈА – ЗАВИЧАЈ И ПОДАНИЦИ

Драган Драгојловић: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ

Књига „Изабране песме“, Драгана Драгојловића, угледног песника и прозаисте, својеврсна је авантура дуга више од четири деценије. Можда је авантура, поетска авантура као неочекивани излет, али вољни, жељени циљ, на непознатом путу, близу могућег, или прецизног означавања њега као песника. Школован са циљем да се бави економијом и планирањем, усудно се нашао и на поетском трагу.

У овој књизи постоје стихови преко којих се може и нехајно проћи, али ево и оних лапидарних, који као да искоче и неочекивано повуку читаоца, опомену га, и отворе нека заумна могућа значења. Ево их: „Поезија није учинила очекивано - и туга постаје разветна. Туга, и необјашњена постаје разветна јер је препознатљива, одгонетнута, јасна, подстакнута, управо поезијом. Дакле, поезија је откључала тај тајни сеф у коме пребива то стање душе. Можда је све ово само произвољна асоцијација, али мора да је у дослуху са укупним поетским делом и поетиком Драгана Драгојловића. Његова поезија не описује празне просторе, ни призоре, не судара се са питањима филозофских дилема.

Поетика Драгана Драгојловића је новооткривени предео који пребива у његовим емоцијама, памћењу, носталгичним оживљавањем завичаја и порекла, тиха меланхолија, префињено ткање сете, као што је тканина откана свиленим нитима. То је поезија која негује лаку

копрену, скривалицу нечег потајног, она је сва у тишинама, које блистају и јате се асоцијацијама и метафорама. То је песнички говор који нема дескриптивно значење, он је више у подтексту, склупчан у песничкој слици, или опет у тај нежно- склопљени склад где се више осећа, а мисли су дискретне и ненаметљиве.

Дијапазон певања Драгана Драгојловића је широк и разуђен: најпре увек и заувек, забруји она љубавно болна радосна нота. „Ватро, вајао сам твој пламен“ или „Ти мисао моја и неизговорене речи“. То је љубав која се више памти него што се доживљава, она је сва у неком и пролазном и непролазном времену, она траје више као минули трен, али искрен и доживљен са лепим ожиљком иза себе.

Патриотска линија његовог певања је окренута ономе што је сунце у Шумарицама, или изнад Шумарица. Шумарице су место где се догодила крагујевачка драма, место где су крагујевачки ђаци нестали под хицима фашиста, а то као да се данас заборавља, тоне у непостојеће, мада их песник Драган Драгојловић препознаје у рукама које српска мајка вековима бере. Захваљујући песнику ти крагујевачки ђаци живе.

Освојени духовни простор је мисаоно препознатљив као тежња за сазнавањем врховне тајне живљења и самог постојања. Наравно, путем сусрета са поезијом Драгана Драгојловића, препознаће један сигуран рукопис која га доследно себи води, из стиха у стих, из песме у песму, из књиге у књигу. То илустровати цитатима из осамнаест циклуса, или опет, књига, значило би одузимање шарма овој поезији, шарма смисла који се једино читањем осети.

Књига „Изабране и нове песме“ Драгана Драгојловића има онолико циклуса колико је књига објавио и сви су насловљени именима књига, дакле

осамнаест циклуса, од повратка у завичај и родну кућу у којој га све препознаје, само га је кључ заборавио, тај кључ који откључава кућу, до нових песама, и платна живота које се зове „Безнађе“. Та носталгија као да је дубоким кореновима засађена у душу и поетику Драгана Драгојловића још од оне куће која остајава на сату небеском, ево, до овог безнађа, које није само песничка фантазија него и крик пред временом које све гута, па и животе. А време је она константна, непредвидљива, али несавладива категорија, време је рапето платно, ненасликана фреска живота сваког од нас, па и сваког живог створа.

У читању Драгана Драгојловића спознао сам оно што ја хоћу да вам откријем и као своју, личну, читалачку зебњу. Јер остаје се нем, без речи пред неким, на први поглед безазленим питањима. Одједном, зазвучи у неочекиваном драмском значењу његов стих: „Где је завичај нерођених?“

Одједном, читалац осети, рекао бих, дијалектичку дилему о томе могу ли нерођени имати завичај. О којој то пустоши он пева? Коју тугу исказује празан завичај, који је чезнуо да га његови припадници понесу са собом кроз живот? Али ипак, останимо у дилеми, да ли је тужније бити нерођен, или бити пуст завичајни предео. О томе он не пева. О томе нека будући читаоци ове поезије маштају. Нека нам његова поезија постане завичај, а ми њени новорођени поданици.

РАСКОШНИ КОЛОРИТ

Иван Ј. Петровић: ДА ЛИ ТИ СМЕТА АКО ТИ НЕ
УСТУПИМ МЕСТО

Даровити песник Иван Ј. Петровић, добитник награде „Матићев шал“, оглашава се новом свеском стихова, коју је уз дискретну иронију насловио ДА ЛИ ТИ СМЕТА АКО ТИ НЕ УСТУПИМ МЕСТО. Ако је предходним књигама ФЛЕКА НА ЗИДУ (2005.), ВАРТОЛОМЕЈСКА ПРАСКОЗОРЈА (2007.) и НАРУЧЈА (2008.) одшкринуо врата српске поезије, онда је овом четвртом широм отворио и на велика врата ушао у њено поднебље. За разлику од многобројних песника који првом или првим књигама проговоре гласом који касније све више јењава, овај песник иде узлазном линијом песничког изражавања, не следећи ни узоре, ни правце. Од прве до ове четврте он чисти и усавршава своје песничко делотворство, чинећи га све специфичнијим и препознатљивијим по аутентичној ноти и звучања и знаћења.

Читајући његову предходну књигу и пишући о њој Радомир Андрић је записао да је Иван Ј. Петровић „несумњиво пронашао суштаственост песничког говора и шири пут до захвалног песничког поља, првенствено неограниченог версификацијским конвенцијама и искушаним изражајним средствима“. Та тврдња би новом књигом овог песника била још аргументованије и убедљивије потврђена. Ово утолико пре што је он ширећи тематски, мисаони и визуелни угао

идентификовања предмета, појмова и њиховог превођења на свој оригинални начин саопштавања, непрекидно усавршавао и богатио свој израз. Бивајући и остајући у свету свакодневних појава, сензација и њиховог значења он им додаје дубинску перспективу, само њему знану и пронађену, али му читалац остаје захвалан за ту нову диоптрију гледања на све то и сам бива обасут обиљем ликовнег обиља којим је ненадано дарован.

Иван Ј. Петровић у својим лапидарним стиховима, раскошног колорита и асоцијација, твори јединство младалачке раздраганости и зреле мудрости, постижући светлосну и мисаону кристализацију. Он осећа сликама, а мисао обликује према свом визуелном доживљају онога о чему пева. Отуда тај његов коначни стих и песма јесте сличан самом кристалу и по прозрачности и по ономе што собом носи и значи: чистоту и чедну, поетску невиност, односно непоновљивост. Једанпут и први пут додирнуте и доживљене. А то свакако нису ни честе, ни свакодневне појаве и у настајању и у читању поезије.

Нека остане будућим, али само добронамерним критичарима, да у поетици, укупном песничком говору Ивановом препознају, анализирају и тумаче, макар и да је вреднују или оспоравају, ону оригиналну, стишану сликарску кичицу која пропевава, будећи нове валере и искричаву тек пробуђену и процеђену из снова, слику која се тако пред радозналим оком створи и отвори.

Узалудно је, скоро грешно у овако искреним и изворски бистрим стиховима и песмама-сликама тражити поређења из могуће песникове лектире. Међутим, нека буде дозвољена асоцијација којим једна лепота маме помисао на другу лепоту, без обзира да ли је реч о женским или било којим другим природама. Е, у тим асоцијацијама ће се, наравно, васкрснути и

одједи стихова Момчила Настасијевића или Васка Попе. Наравно уколико писцу ових редова те асоцијације нису личне и произвољне, али оне су несумњива потврда и афирмација певања Ивана Ј. Петровића, песника који попут калема надраста дивљу подлогу и на њој развија своју нову круну-родиљу.

Одувек ми се чинило да су ми неки песници остали у памћењу по речи која је за њих карактеристична. И све ми се чинило да је Душан Матић незамислив, бар мени, без оног „амбиса“ у песми „Море“, а Растко Петровић без речи „помрчина“ изговореном на многим местима. Е, Иван Ј. Петровић је мени сад остао непотпун без речи „месец“ кога помиње на бар десетак места у књизи ДА ЛИ ТИ СМЕТА АКО ТИ НЕ УСТУПИМ МЕСТО. А то помињање је често скоро увек налик оном одсјају који је Чехов запамтио и пројектовао у некој својој причи. Тај „месец“, тај виспрени лунарни пратилац песников у његовим самовањима јесте она арабеска која, и сву поезију његову, Иванову обасја том астралношћу.

Али тај месец није снени сведок и пратилац сетних љубавника, ни Андалузијска луна Федерика Гарсије Лорке препуна страсти и патње, још мање разбољени месец Сергеја Јесењина, то је „месец-пиргаво јаје у небеском гнезду“, „месец тек рођен/загледан у свој лик“, то „гавран пресреће месечево ћутање“, док „месечина се пење уз зидове“, једино Иван ликује јер месец мисли да је мене растужио а ја на месечини пишем песму.“

Тај месец није открио ниједан астронаут, њега је измислио Иван Ј. Петровић.

А шта тек рећи о тој дискретној иронији садржаној у наслову ДА ЛИ ТИ СМЕТА АКО ТИ НЕ УСТУПИМ МЕСТО? Је ли то ослушкивање „богате музике“ насталој као „одјек корака“ оних који долазе или

одлазе или резигнација јер „Прошлост је бризнула у плач“? То одгонетање, то проналажење саговорника коме је упућено питање назначено у наслову, нека буде препуштено читаоцима, којима сведочим да им неће бити улудо и узалудно изгубљено време читања поезије Ивана Ј. Петровића.

21. јануар 2012.

ЈЕДИНСТВО ЖИВЉЕЊА И ПЕВАЊА

Паун Петронијевић: БАЛАДА О ЧОВЕКУ

*„Једина утеха цвету кад вене је
што се у птицу претвара“*

Тајни и недокучиви су изазови и путеви који човека у поезију намаме и притом од њега песника створе. Или се пак обрнуто може рећи да је све дано и у претварању човека у песника и у налажењу путева да се ка њој крене, ако се неко роди као песник, ако се зачне, попут, пупољка у цвет који ће се росним плодом украсити. Све то остаје неразјашњено упркос многобројним теоријама и научним расправама о поезији и њеном настанку. Јер, онако како су недоступна човеку сазнања о природним потресима или било каквим катаклизмама, о вулканима и громовним ударима, усуђујем се да кажем да је слично и са оним племенитим незнањем о узлету песме што се из тог земаљског човека ка небу и вечности протне.

Поезија није вештина понављања наученог и доживљеног, нити оноματοпеја природе и живота, није ни римовано или слободно сликање виђених и запамћених разгледница, и да даље не набрајам шта поезија није, већ да кажем оно у шта верујем: поезија је једини и непоновљиви израз човека сазданог од мисли и осећања, нераздвојни део његове личности и неуништиви жар трајања, чак опстанка. Упркос општости ове поставке ипак се, бар донекле, да наслутити њена суштина. Ово утолико пре што се пореди са оним што није.

А одмах треба рећи: има онолико песничких теорија колико има песника, има онолико песника колико је

њих своје перо умочило у крв и зној живота и таквог га белини хартије грешно поверило. Не није то полемички став, ни негација естетичких анализа и огледа о спознаји и настанку песме, као и поезије у целини. То је, пре свега, покушај једног личног наслућивања шта би поезија могла да буде. То није ни путоказ, нити претензија за уопштено тумачење њеног порекла. Нека и ова разматрања иду у ред тих недокучивих и тајних назнака шта је и како могуће, бар понекад, рационалном суду подвргнути. Међутим, одмах признајем да ове реченице имају више сненог, скоро сомнабулног, дакле песничког у свом рукопису, него јавног и препознатљивог.

И одмах, након ових општих места, а уверен да су у складу са оним што следи, да признам да ме је на оваква размишљања и писања нагнала поезија Пауна Петронијевића, као и нека моја предходна бављења поезијом самоуких песника или уопште људи који су закорачили или уронили у било коју уметност. А феномен самоукости је стар колико је стара и сама уметност, било које врсте, од ликовне до поетске. Није случајна теорија о њеној „божанској природи“, јер је настала као магична слика, бајалица или звучна објава која је лов и сетву чинила богатијом и успешнијом, а пород бројнији и здравији. Уметност и религија имају, наравно по мом наивном веровању, заједничку или бар сродну линију настанка, исто семе порекла. Настале су из жеље човека да природу, односно богове умилостиве да их дарују остварењем њихових жеља.

Ова сродност се највише уочава код самоуких уметника. Једно време је нашом културном сценом колала прича о „сељацима песницима“ која је била и увредљива и омаловажавајућа. Е, најпотпунију негацију те пежоративне флоскуле извршили су сами песници, а пре тога и сликари, који су опет имали надимак „наивци“.

Па свака уметност је наивна и невина у свом настанку и значењу.

А Паун Петронијевић, заједно са Србољубом Митићем, Добрицом Ерићем, Миленом Јововић и још неким другим, помињем само оне који ми на памет падају, предвођени умним и мудрим, талентованим и вредним Драгишом Витошевићем, најпре стидљиво и бојажљиво, а потом све самоувереније ступали су на српску песничку сцену. Било је то и остало време појаве аутентичног поетског говора који је значио обогаћење укупне српске поезије. И то не само слављењем руралних мотива и сцена. Та поезија од првих књига тих песника је била датум у издавачким подухватима. Треба, памћења ради, навести да је Оскар Давичо у тадашњем чувеном ДЕЛУ објавио песме Србољуба Митића, а слично се догађало и са осталим из те групе, касније сабраним у ону запамћену књигу-антологију ОРФЕЈ МЕЂУ ШЉИВАМА.

Наравно да су касније, сваки од њих полазили и одлазили сопственим путем, личним талентом, радом, трудом али и судбином у оном правцу који им био и намењен и изазован. Међутим, сви су досегли оне висине које их чине незаобилазним и историји српске поезије друге половине двадесетог века. Не вреднујући их појединачно, ипак треба истаћи несумњиву чињеницу да их је Добрица Ерић својим укупним и разноврсним опусом надмашио и да је свој песнички глас учинио и трајно препознатљивим и уочљивијим.

Паун Петронијевић, тај младић тршаве и бујне косе, ведрога лица, онај „пастир (који) тражи дно неба“ је несумњиво најболнија фигура те песничке групације, али и најтрагичнији по својој животној усудности. Живео је свега 26. година. Лечен на грудним одељењима бројних болница од Ужица до Кнез Села од оних грудоболних бољки које су однеле животе многих

српских песника, Паун Петронијевић је свој боравак у овоземаљском животу и онај други у поетском космосу обележио и уверењем и надом да ће надживети тај разорни суноврат сопствених грудију. Можда је он, скоро непоновљив пример, јединствен, лирски, крик за животом. Иако суочен са својим болима и изложен непрекидним искушењима да ли ће живот одолети смрти и из судара са њом изаћи као победник, он скоро да нема наносе и талог очажавања, већ зрачи један паћенички, али светао оптимизам који приличи једино разузданој младости и непоткупљивом поети. И кад пева и исписује посвете оним девојкама које именима означава и кад на разгледници рођацима јавља о себи и својим тегобама он зрачи ону оптимистичку светлост која не само блажи, но и лечи. Скоро да је непојмљива дубина бола кога читаоца обузима када пише, сања оне „најмилије дане“ у којима је, а нада се и да ће волети „преко свих времена“. У том једноставном запису и исказу као да се препознаје сета и бол за љубљеном, а мртвом, коју је неговао сам Лаза Костић у оној својој најпознатијој песми. Јесте тад исказ у једноставној, прозној форми, али је по слутњи и надахнућу занет неком вечношћу, са љубављу у њој. А она у тој Лазиној песми пребива.

Бол и трагичност Пауна Петронијевића и као човека и као песника је у његовој неостварености, у његовој непрекидној нади да ће успети да домаши звездане тренутке и живота и певања. То не противречи свему ономе што је он за време свог краткотрајног живота створио. А јесте изградио светлу кулу саздану од белина наде и ублаженог црноболног страховања од оног неминовног краја. Сва саздана од „беле пене“, жита, птица и зверки, сва зачињена животом опијеним њим самим и кад исписује плаве поруке вољеним вршњакињама или потресна писма родбини, а пре свега оцу и мајци,

сестри и увек у трагању за животом и питањем „Горе ли још ватре у дубини вена“ песник Паун Петронијевић јесте човек антејски везан за симболику природе која га окружује и метафорама које гради од свог краткотрајног, а болног живљења и грешни су они који га из тог његовог плодног поднебља чупају.

Паун Петронијевић, својим лирским краснописом, као и поменути вршњаци и песнички сапутници његови јесу својеврсна похвала српској даровитости за уметнички говор. А та даровитост се протеже вековима уназад и сведочи не само о физичкој, но и духовној виталности српског народа. Вероватно је да су умнији о томе већ говорили. Ја скромно саопштавам, ову своју асоцијацију која извире из поезије овог песника.

Овај песник има „жива плућа језика“ (Милијан Деспотовић) и то га воздиже међу оне који комуницирају са вечношћу, као и што својим јединством живљења и певања доказује судбинску повезаност животног дисања и стихованог говора. Он своју животност исказује кроз поетику свога опстајавања. Паун Петронијевић пева да би живео. Њему је песма она нит која га уздиже изнад земаљске смртности и изједначава са митским ликовима из поезије и предања у којима је поезија била сам живот. А то је дано само оним преданим и непоновљивим, заклетим таоцима језика и песме.

Паун Петронијевић до песме и метафоре, до слике и симбола долази својим слутњама, само себи знаним наслућивањима могућих комбинација и варијација. Нигде се у његовој поезији не може наићи на несигурност емоција, аутентичност доживљаја или убедљивост онога о чему пева, упркос понеком несигурном кораку у појединим стиховима или покушајима њиховог римовања.

Онако како га нагон за певањем гања да надживи и надвиси свој физички бол, певајући да би живео, а не обрнуто, тако га и љубав принуђава на племенитост, узвишеност и топлину. Отуда Паун Петронијевић, иде у ред оних који су поезију носили подједнако у срцу и у души и у оним рањеним плућима. Тако од певања до живљења и болно трагичних крајева оба Бранка и Радичевића и Миљковића.

А онај стих, исписан испод наслова овог текста, најпре има за предходну мисао оне стихове Милана Дедића о певању да дани не би отишли у привиђења, дакле да се поезијом једино маркирају, бележе и памте оне духовне авантуре које испуњавају човека и да су певања погоднији облик чувања њиховог од заорава и привиђења. Отуда стих у песми БАЛАДА О ЧОВЕКУ, која је посвећена Драгиши Витошевићу, стих „Једина утеха цвета кад вене је што се у птицу претвара”.

А једина утеха песнику Пауну Петронијевићу, док умире је што живот у песму претвара!

Та утеха и нас, његове читаоце и поштоваоце, озарује!

8. јануар 2012.
Пожаревац

ТРОКЊИЖЈЕ ВАЊЕ БУЛИЋА

Романи: СИМЕОНОВ ПЕЧАТ (2012.), ЈОВАНОВО ЗАВЕШТАЊЕ (2013.) ДОСИЈЕ БОГОРОДИЦА – „Лагуна“, Београд

Три романа Вање Булића: СИМЕОНОВ ПЕЧАТ, ЈОВАНОВО ЗАВЕШТАЊЕ и ДОСИЈЕ БОГОРОДИЦА чине својеврсну трилогију. Они су толико тематски и по стилу различити, колико су и сродни. Одликује их вешто вођена прича у сва три романа, колико и временски лук под којим се они догађају или су могли да се догоде. Ова условност је последица сугестивности приче и начина њеног саопштавања.

Вања Булић је, пре свега, себе означио као препознатљиво новинарско име и испекавши тај занат језгровитог и јасног саопштавања, остао му доследан. Његово искуство као филмског сценаристе и водитеља мноштва телевизијских емисија га обележава као писца који зна тајну и суштину драматуршког склопа и заплета, коју он као писац духовито, шармантно и са завидном лакоћом изражава.

Зашао у време и поднебље коге је богомдано за развој плодне романијерске маште, Вања Булић се нашао суочен са српским давним вековима у којима су столовали Немањићи, као и са митским предањима која се за то време вежу. Не улазећи у веродостојност приче о печату Светог Симеона и вези са злочинима о крађи „Петроградског листа“ из Мирослављевог Јеванђеља или скрнављењем две највеће хришћанске светиње, он је својим трокњижем разбокорио машту читаоца и свет

његових асоцијација обогатио (не)могућим догађајима у вези са њима.

Вања Булић је савременог српског читаоца опоменуо да и наша историја, још више митови и предања јесу изазовно романескно плетиво, које тек треба плести и китити. Јер због чега би само Енглези или Немци имали право да развијају приче о својим краљевским лозама или Нибелуншким прстеновима. Уосталом свој трајни и уметнички завидан допринос о томе дали су Шекспир и Рихард Вагнер, а у најновије време иду и саге о Хари Потеру или Да Винчијевом коду. Зашто и ми Срби и наши писци не би смели, а и умели да саплету своје историјске или легендарне замисли. И време и личности су достојне да зађу и у наше митолошке представе о њима.

Залазећи у таму векова и трагајући за могућим заплетима који се доводе у везу са легендарним српским владарима Вања Булић је својом неспутаном имагинацијом отворио ризнице злата, реликвија и тајанства којим је све то обавијено. Узбудљива је и чињеница и помен оних који су својим деловањем испунили векове српског трајања, а инспиративно је врело све што је могло да се доведе у везу са њиховим личностима.

Родоначелник династије Немањића Стеван Немања у монаштву наречени Симеон Мироточиви је, захваљујући својој импозантној личности и владању, оставио је, или су му генерације додавале, знамења и значења која су осветљавале његов и земаљски и духовни и светачки лик. Винова лоза изникла из гроба у коме је сахрањен, дакле из његове утробе рађа плодове који су лек за лечење од женске неплодности, као што је и сам његов помен лек од заборава српске историје, српског језика и самог српског бића. То је инспиративно измешана историја и мит, што је све створило метафору о српском трајању и неуништивости.

Вања Булић у роману СИМЕОНОВ ПЕЧАТ додаје још једну димензију зрачења Симеонове личности кроз потоње векове. Убивства и злочини које се чине према монаштву Свете Горе, Хиландару, па и самом православљу се оверавају печатом Светог Симеона. А то је реликвија коју је монаштво Свете Горе поклонило краљу Александру Обреновићу, а потом је нестао, изгубио се у вихору Великог рата. У потрагу за њим, па и за сазнањем ко је запалио Хиландар креће Новак са својим пратиоцем и на том путу ће се заплести у обрачуне тајних служби и тамних сила које се боре за превласт.

У роману ЈОВАНОВО ЗАВЕШТАЊЕ прича почиње да се одвија када на телима два убијена човека, под пазухом, откривају истетовиране монограме из најстаријег српског ћирилског списка. Тај податак је довољно изазован да трагачи, по сазнању да су оригиналне кожне корице Мирослављевог јеванђеља нестале, односно да су замењене, почињу потеру за оригиналом. Пут их опет одводи у Хиландар у коме се овај спис налазио седам векова, а да су корице замењене крајем тринаестог века, када су темплари плачкали по Светој гори. И у складу са оваквим романескним штивом то трагање и трагачи постају заточници мафија и тајних служби.

Трећи роман ДОСИЈЕ БОГОРОДИЦА из овог трокњижја Вање Булића опет читаоца уводи у свет где се мешају религија, завере и крими-потере. Овога пута је то краја две највеће хришћанске светиње: десна рука Јована Крститеља и чудотворна икона Богородица из Филермоса. Реликвије су седам векова биле заштитнице малтешких витезова. Однете су из Јерусалима у време крсташких ратова, а витешки ред их је, бежећи пред Наполеоном, предао руском цару Павлу II, да би после Октобарске револуције предали преживели наследници династији

Карађорђевића. Реликвије су Други светски рат провеле похрањене у манастиру Острог, а потом их комунистичке власти пребацују у полицијске сефове полицијских власти у Подгорици. После четврт века реликвије се појављују, али код других ризничара. Међутим, на тајанствен начин од непознатог починиоца Богородичина икона бива оскрнављена крађом: један дијамант и велики плави сафир непроцењиве вредности нестали су... А онда настају заплети достојни најузбудљивијих сцена и догађаја у којима су јунаци слични Џемсу Бонду или онима из Спилбергових филмова.

Одједном се у чудном и вратоломном колоплету нађу и личности Јосипа Броза, Винстона Черчила, УДБЕ и енглеског и руског двора. Широко и маштовито платно Вање Булића је разапето над провалијом сукоба хришћана и муслимана, макар и у виртуелном смислу...

На сродној матрици Вања Булић је развио сва три своја романа, у којима као у добрим авантуристичким серијалима или урбаним трилерима један лик носи, креира, али и трпи коби заплета, интрига, завера. У овом трокњижу је то новинар Новак Ивановић, могући двојник аутора, који својим истанчаним новинарским нервом изналази решења, као што и наслућује замке. Поред њега је увек и пратилац који из романа у роман мења име, као и миље радозналих и жустрих новинарки. А Новак Ивановић је муж брижне супруге коју не заборавља, као што заборавља оно што је ћерки обећао. Тако овај лик, свакако онолико домишљен, колико и пренет из неке могуће новинарске екипе улази међу оне савремене ликове-идоле, који не сустају ни кад се надају успеху, ни кад streпе од пораза. Оваквим поступком Вања Булић је приземио и учинио аутентичнијим све оно што залази у сферу невероватног и фантастичног.

Све ми се чини да је овај трећи роман ДОСИЈЕ БОГОРОДИЦА најрађунији када су у питању они додатни детаљи и цитати, почев од оне мисли Пола Валерија, до тога да само једна крађа реликвије може побудити страх код хришћана да и друге могу бити угрожене, па тиме и само хришћанство. Вања Булић је рекло би се, успутним мислима и детаљима као вешто укомпонованим арабескама учинио романе и богатијим и изазовнијим. Јер те уметнуте мисли као да неочекивано разбукте сплет читалачких асоцијација.

Вања Булић не пише историјске романе а ни авантуристичке романе у ужем смислу речи. Бар не онакве какве је, поред осталих, писао Душан Баранин. Он своје радње и приче почиње у препознатљивим историјским амбијентима и са личностима, најчешће из реда владара, као и оних које је он својом имагинацијом учинио да из фикције неосетно пређу у стварност. Таквим поступком он непрекидно плени пажњу читалаца, а потом је обиљем детаља даље продубљује и чини уверљивом.

Постоји једна светлост која обасјава сва ова три романа. А то је светлост мистике и фантастике, која се потом опет претопи у својеврсну романтику којом буду обасјани сви носиоци, тумачи и интерпретатори романескних ликова и њиховог деловања. То је она светлост која латентно тиња у машти савремених читалаца, то је она привлачна снага и љубави и поштовања које се вековима градило код српског народа. Јер ови романи су слика и представа коју је Вања Булић наслутио у епици, миту и предањима, а потом их са топлином преточио и пренео стварајући једну нову (не) могућу реалност прошлости. А све то опет иде у корпус онога што се зове српски национални идентитет.

Сем вредности и квалитета које овакви романи имају када је реч и о очувању, али и неговању племените,

често, митолошке представе о нашој прошлости, не увек баш славног и херојског, Вања Булић је овим трокњијем створио ниску метафора које се овим путем само чине доступније читаоцу. А све оне као да граде један поуздан одбрамбени бедем против заборава. Истовремено је то и доказ трајања и опстајавања српског народа. Као што „Небески народ“ мит и метафора о његовој вечитости, тако је и Вања Булић вратио оне украдене или често угрожаване драгуље на круну српства.

15. април 2014.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ И ХУМАНОСТ

Верослава Малешевић: АННИ – ауторско издање, 2013.

Трећи роман Верославе Малешевић АННИ, предходна два романа ТРАГАЧИ (2009) и ОПЕТ У ТЕГЛИ (2011.) је својеврсна посвета љубави унуке према својој баки Анни Мајег. Исписан је у реалистичкој форми, следећи сећање и визију овог односа и у непрекинутом дијалогу који води главна јунакиња Сунчица и са свеском Анни као и са својом мајком.

Анни Мајег рођена као Подунавска Немица у Рудолфсгнаду, немачком колониистичком селу, које опасују три реке Бегеј, Тиса и Дунав. Детињство налик на сва сеоска детињства протиче у дечјим радостима и са понеком тугом. Њена животна авантура почиње са раним годинама када се предаје раду и стицању зараде. Најпре је то у пивари Бајлонија у којој је најпре радила на паковању, а потом је научила и како се прави пиво. И у том првом животнорадном искуству које она као Немица стиче у фирми Цеха, као да се зачиње животни оптимизам којим ће испунити цео свој живот.

А после првог посла, прве зараде и поука о трошењу зарађеног Анни Мајег наставља да ради. Сада је то јеврејска породица Левијевих у којој ће се суочити са обичајима, али и неприкосновеним моралом. Када је мајка Левија угледа у његовом загрљају следи савет и отпуштање из службе. Човек у чијем се загрљају нашла је у њој препознао своју давну и младу вереницу, са којом се није оженио.

У немачкој кући упознаће мајчин бол за изгубљеним сином, али и достојанство госпође Иде. Бежећи од тишине, туге и задаха смрти који се трајно уселио код њених послодаваца. Њена бујна младост је тражила светлост, вапила је за животом. Нашла се у Смејкаловој касапници. И тако је текао живот *Anni Maier*, која се селила од једне до друге фамилије.

Верослава Малешевић сигурном руком и женском емотивношћу слика високоморалне норме и понашања патријархалног начина живљења. Са очигледним поштовањем, она афирмише тај стишани грађански живот у коме се препознаје поштење, радиност, као и уважавање ауторитета мушкарца који је глава породице. Посебан је квалитет што она са подједнаком преданошћу, али и неком фином носталгијом, оживљава сродан квалитет живота и морала и код немачких, јеврејских, чешких и српских породица. Она се тим квалитетом и начином прикључује малобројним писцима српске књижевности који се тематски, али и са афирмативним приступом баве квалитетима грађанског друштва прве половине двадесетог века у Србији. Она и њој тематски сродни писци тиме употпуњавају слику тога времена и тога живота.

Листајући свеску *Anni Maier*, уствари читајући роман *Anni Veroslava Malешевић* открива се посебна вредност њеног ауторског става да и снима, али и подржава мултикултуралност. Она није искључива у осликавању било ког народа. Напротив залаже се за толеранцију, висок степен разумевања и заједнички живот. Међутим, она, иако формално носталгичним тоновима, упознаје и признаје неминовни ход историје и пратећи њене хирове који погађају појединце, остаје на страни оданости животу и његовом изворном значењу. Рудолфсгнад, је вољом неких владара настао 2. априла 1886. године,

насељен немачким колонистима из баденске области. На позив Рудолфа Хабзбурга они су у овај предео кренули и нашли плодно земљиште и повољне услове за живот. Својом вољом или вољом онога који их је населио насеље је постало Рудолфов дар, што на српском значи његов немачки назив.

А онда се тај појам Рудолфсгнад „истопио у стварности. Преселио се у сан“. Дошли су неки други људи, опет вољом власти и владара. А „они пишу нову историју коју воле, или ће је заволети.“ И тако траје континуитет живота, сличан оној мисли да смрти нема, већ само сеоба. Места, топоними живе и сваки народ, свака генерација исписује његово трајање и испуњава га својим идеалима, живљењем, па и умирањем.

Овај роман покреће и нашу асоцијацију на судбину Крајишника, свих Срба који су, наводно, својом вољом 1945. стигли у ове крајеве, а пола века касније су принудно и терором протерани из Крајине, Лике и других делова. Да не говоримо о терору и злочинима којима су Срби протерани са Косова и Метохије. А земља чија није била и чија неће бити, одлучују моћни, не марећи за судбине и јауке оних које протерују са кућног прага и огњишта.

Извикане су „поруке“ које писци емитују из својих књига. Свеједно, и уз ризик да будем старомодан, препознајем у роману Верославе Малешевић *Anni* изражену хуманост и топлину коју она доследно негује и украшава и ликове својих јунакиња, као и оне споредне, скоро епизодне личности. Није само реч о женској нежности и толеранцији, сви квалитети и веровање које исповеда овај роман носе одличја разумевања људи, њихових поступака, па и сукоба који се разрешавају уз разумевање и обострану сагласност.

Овај роман, негује мудар и дијалектичан приступ историји не једног народа. Његова мудрост је изражена

у разумевању токова историје и цивилизације. Она све промене и могуће конфликте разрешава унутрашњом тишином. Ћутање и трпљење су узуси опстанка и појединца и народа. Она и у тој трансформацији једног насеља доживљава као неминовни ход историје. Јер „треба направити места за нове калемове у воћњаку“ -завршава свој успешни ход кроз време и пишући један читљив, зрео и актуелан роман.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ВЕЛИКО МОРЕ ГОВОРА ЋУТАЊА

Поводом свеске стихова Драгослава Ч. Стефановића
„СУНЧАНО ОПЕЛО“

I

Сваком песнику, па и оном зашлом иза затворене капије оностраног света, се приступа као тајној ризници драгоцености непроцењених вредности, али и неоткључаних катанаца његових речи. Сам тај приступ мотивисан је подједнако знатижељом да се сазна шта скривено пребива, као и надом да ће открити светлости њихових тамнина. Јер поезија је као онај сребрно-бисерни нанос што се у шкољци таложи. Бива доступан само упорним ловцима и трагаоцима који из дубина, морских или поетских, на светло дана износе одробљено бисерно грумење.

Лутајући језиком, својим микро-космосом и прадавним пределима песник проналази слике, спрегове речи, откључава снове, сопствене и времена и генерације којој припада. Сам проналази и омеђава плодно поднебље сетве и жетве својих поетичких плодова, следи златну жицу својих мисли којима засвођава сопствену судбину. Јесу све ово, може-бити, општа места места сваке поетике и њеног изворишта, али су неминовни оквир сваког песничког портрета који осликавамо.

Драгослав Ч(едомира) Стефановић и сам улази у општи песнички рам, али га својом појавом и певањем одређује и димензије му означава. Рођен у Брежану селу на Морави, чије ћуди је у детињству и раној младости осетио и искусио, припада оној послератој генерацији сељачке деце која је похрлила у школе, све бежећи

од мукотрпног живота сељачког. Ни по чему се није разликовао од својих вршњака рођених и стасалих за школу широм Србије, тих педесетих година.

Привлачио је пажњу, онако црнопут и сувоњав, као да је био преплашен, повлачио се у себе, а ни за школу није показивао неки већи интерес. Ипак прелазео је из разреда у разред, да би тадашњи осми разред са великом матуром, завршио и полагао у Смедеревској Паланци. Морао је да напусти пожаревачку гимназију. Остао је тако распет између две генерације: оне којој је по годинама припадао и оне у којој се нашао поновивши осми разред. Међутим, са седамнаест година, оних година када је пропевао Артур Рембо прве стихове пише и он. А и године су биле судбоносне, не само за Ч. -а, то је ознака којом ће бити заувек означен, а понекад би се опет као ознака његове личности говорило “Црни“, биле су то судбоносне године и за српску поезију, па и литературу у целини.

Средином педесетих година неуморни Војислав Живковић покреће часопис „Браничево“, које ће идуће године навршити шест деценија, мање више редовног излажења. Скоро у исто време талентовани гимназијалац Слободан Стојановић обнавља гимназијски часопис и покреће „Развитак“. Уз њега је група даровитих песника, приповедача, афористичара. Међу њима је најпрепознатљивији по свом песничком дару Драгослав Ч. Стефановић. Оно „Ч“ је уметнуо између свог имена и презимена да би се разликовао од вршњака и школског друга са истим именом и презименом.

Вреди рећи да је у тим сиротињским временима и данима покретач и главни и одговорни уредник „Развитка“ својим парама, које је зарадио спремајући ученике, платио трошкове штампе за први један или два

броја часописа. Остали су улагали свој таленат, знање и предан рад на припреми радова, њиховој лектури и коректури.

Слаба ухрањеност, лоша одевеност и оштре зимске кошаве су учиниле, да тих година или нешто касније, нисам поуздан сведок и Слободан и „Ч“ оболе. Памтим ожиљак од хируршког реза, чини ми се, на левој страни „Ч“-овог грудног коша.

Неухрањен и мршав, гладан и гневан „Ч.“ са својим нагло пробуђеним даром пише тајновите песме, које многим остају неразумљиве, али доприносе да он и на невиђено и непрочитано бива промовисан за најталентованијег песника пожаревачке гимназије, понос „Развитка“. Тај глас и његов углед се шири уским и скромним песничким редовима Пожаревца. Најпре на литерарним гимназијским секцијама, а потом на омладинским катедрама Народног универзитета, које, петком прилежни радник и непоткупљиви заљубљеник у културу Војислав Живковић, приређује.

А млади песник, већ осамнаестогодишњак исписује зреле и мудре, опоре и горке стихове:

*„На бол бол слажем опет да се претопи
у сунчани стуб“*

II

Песнички опус Драгослава Ч. Стефановића је незаокружен. Песме су му расуте по локалним листовима и часописима и танушној свешчици под насловом СУНЧАНО ОПЕЛЮ. Наслов који открива промишљеног песника. Ова свешчица са десет листова или двадесет страна садржи седамнаест песама и са врло скромним ознакама. Издавач је „Браничево“ - Пожаревац, а година

1963. Нема ни уредника, а само је наведена „штампа „Д. Давидовић“ – Смедерево“. И то је све.

Упркос више него скромној опреми и обиму СУНЧАНО ОПЕЛО Драгослава Стефановића, чак без оног „Ч.“ и данас није утихнуло. Чува и распростире свој отмен версички глас, чувајући и отварајући пред ретким читаоцима раскош метафора, оригиналне спрегове речи и неочекиване сугестивне слике.

У овој књизи под истоименим насловом, захваљујући предусретљивости и разумевању Драгог Ивића директора Центра за културу у Пожаревцу, се на уводном месту објављује тих првих седамнаест песама из првобитне објављене књижице. Друга два циклуса су компонована од песама, записа и фрагмената које је сакупила из песникове заоставштине његова супруга Ружица. Договорно смо одредили и називе тих циклуса.

Међутим, овим се само начиње његов разноводан песнички и прозни стваралачки рад. Часопис „Стиг“ из Малог Црнића је својевремено објавио један прозни одломак, а могуће да их је „Ч.“ још негде публиковао. Карактеристично је да је поводом убиства Патриса Лумумбе он написао, а потом и објавио песму „Гужбалица за човеком“ коју објављујемо као завршну песму у овој првој, постхумној књизи Драгослава Ч.Стефановића.

Све објављене песме су верне оригиналној транскрипцији у којој их је песник написао и оставио. Нужне су биле само словне интервенције, а ређе и правописне. Према томе, може се поуздано рећи да се у рукама читалаца и поштовалаца Драгослава Ч.Стефановића налази представљен оригинални песнички рад његов и да је сачувана аутентичност значења која је он у њих унео.

Већ шездесетих година замире јавни песнички глас „Ч.“ -ов, али свакако његов стваралачки пулс не мирује.

Немирног духа он почиње да се бави новинарским послом, најпре у локалном листу „Реч народа“, а потом се повезује и почиње да ради за бројне београдске листове. Остаје тајна да ли је новинар ућуткао песника или је само страст комуникације писаном речи затомила песнички говор. Он остаје хитар, полемичан и, често, погрешно схватан због текстова које потписује.

Памтећи заједничку песничку младост, присећам се његовог одушевљења Федерико Гарсијом Лорком, његовим „Циганским романсијером“, као и звука гитаре коју је понекад држећи у загрљају разигравао својим прстима којима је изазивао трепет њених жица. Седео је на гвозденом кревету, на коме смо заједно спавали, у поткровљу виле у Мачванској.

Драгослав Ч. Стефановић је аутохтони изданак однегован на „модернистичкој“ поезији која је баштинила надреалистички начин изражавања, привржен поезији која се тих година објављивала у часопису „Дело“, листу „Млада култура“ и оним ретким издањима савремених песника која су стизала у Пожаревац.

Био је огорчени противник „лирике меког и нежног штимунга“, а читајући текстове Зорана Мишића. Све ми се чини као да је својом поетиком допевавао поетику београдског круга модерниста, без много симпатија за „реалисте“.

Читалац ће и у овој књизи, а пре свега у песмама које се сад први пут објављују из његове заоставштине, препознати онај оплемењени одјек песама Душана Матића, њихов ритам, па и лексику, али све то у његовој припитомљеној верзији. Препевавајући свој темперамент и сводећи га на поетски, манифестни говор, певао је:

*„Еј, крви неолистала
Куда неукопану
Куда незауздану
Куда незаситивију
Куда да те поведем
Куда безобразнице“*

Има ли уверљивијег песничког аутопортрета испи-
саног собом: телом, душом и бићем?

III

Разуђен песнички говор овог песника је залазио у пределе који богатством асоцијација и мисаоних и сликовних сведоче да је реч о стваралачкој личности која обилује да именује неименоване појмове и да шири круг значења речи. Свакако да би на програмском прогласу његове поетике могла да буде исписана, не порука, више признање:

„не песма ниси бол си одјека што ми на челу ниче“

И ту залазимо у онтолошко биће ове поезије. Јер она не комуницира познатим склоповима речи, слика и мисаоних структура. Она је новоткривено подручје сазнајног, подједнако је окренута наслућеном, не логици и граматичи, и она кореспондира са свим чулима и тајанством понорним залази у биће читаоца, на сличан начин како се емитује из песничког бића.

Јесте то проглас о песми која је одјек бола, чак бол сам, али сада и овде, она се излива, ниче на челу, том одбрамбеном зиду престоног места мишљења и певања. И онда се у оном сонету одједном разлиста, распева, озари се егзалтирани узвика преливен зрелошћу и тајном:

*„О, уснуло време коме то спокојем се смеши
Зрелост воћа бди на длану плод јесени жарке
Тајном недодира док невина клетва загонетно теши
Струји пробуђени зов дамара снено.*

Или варке, варке

Јесмо сред јесењег пејсажа као слике, која се одједном преображава у метафору, у другоименовану стварност у којој одапета клетва загонетним тешењем буди дамаре. А одмах затим зачује се онај мефистофелски крик и сумња о могућој, обмани, варка је то само.

Свака екстаза је избегнута, јер се све згушњава између жеђи и глади, које се истовремено и осећају и жуде у сумраку. Ту је емоција, изједначена са нечујном сенком и мирисима, сва заоденута страдалничким, али чистим и искреним грчем.

Сва разбокорена и барокна, макар и у очају, претњи и одрицању шумно се расцвета љубавна песма:

*„Састаћу се са сенком, са собом прошлим
Али никада више, никада са очекивањима
Никада више топот корака у слуху се неће
расцветавати*

Иако на црном једру трепере ноћи чежње за Еуридиком, персонификацијом овоземаљске љубави, песник себе кажњава „тугом и опоменом“: никада више...

Цела песма је експозиција патње за чију дескрипцију је оскудна радост језика да је претвори у сен. Она љубав изражава у негацији, у одрицању и зарицању. Сав интензитет жудње за вољеним бићем је рањен неким горким сазнањем да љубави, љубљене више, не да нема, већ да песник клетвом је од себе заувек одстрањује. Ређање свега онога чега се песник одриче је набрајање

онога што је било, што је испуњавало и интензивно жарило, опијало и испуњавало два бића. И зато згуснути бол растанка:

*“Нећу размицати облаке да сунце спусти пољубац
на твоју косу*

Сме ли се управо у претходном искуству препознати порекло оног црног и горког заклинања:

„Да љубим још увек хоћу неспокојства хладну лиру“

Лира, инструмент омаме, забаве, али и поринућа у људску душу је охлађена, али песник ипак хоће да чује и љуби њену хладноћу.

Није утеха, али је утешно сазнање, осећање, можда само слутња:

*„Негде у сну...
Негде је ту горки лек
Луда стрелица мисли“*

И као да се неочекивано пред читаоцем отвори то велико море ћутања, које је најречитији говор. Унутрашњи који постоји, само тешко преваљује мембрану разума, али снено траје, траје, траје.

Слично намери сваког песника да испева песму о својој поезији, да сними онај настајући слап који се нејавно јави у њему, тако и Драгослав Ч. Стефановић већину својих песама, чак само порекло настајања и обзнањивања његове поетике лоцира у идентификовању стваралачког чина поезије. То је чворно место, стајна тачка, понорни изазов сваком песнику да рашчињава порођајну тајну настанка песме. И своје и туђе.

Испеване су оде и горко-саркастична сведочења која или разобличавају ту тајну чинећи је свакодневним послом или пак још више мистификујући корене њеног порекла и животне сокове њених цветова. Разнобојних, често мирисних, често и без мириса. Дужи је списак песника којима се ево придружује и Драгослав Ч. Стефановић кад пева:

*„Плети, плети мрежу што судбину спаја
Преплићући нити горких уздисаја
Црног сунца сестра...“*

Да ли је то пређа Лазе Костића, она што дан плете а ноћ опара? Увек је то митска ткаља и преља која са кудеље живота преде своје и туђе судбине. Тај лик дубоко зашао у симболичко значење је изазов коме се и наш песник враћа, искушавајући себе и свој живот на тој имагинарној сновиљки.

Вођен, више принуђен и помало проклет он цитира Расина и његову Андромаху: „Бојим се да спознам своје биће, зато не веруј очима...“ А сопствено биће то је онај жар који мами и да буде узет у руку и да буде мимоиђен. Увек ће као у оном тамном вилајету остати дилема о кајању било да је узео грумен или да га је одбацио. Тако и код песника, па и Драгослава Ч. Стефановића гори тај пламен искушавања, сазнавања или негирања. На сву срећу он не суштаје, не колеба се, себе препознаје:

*„Свилопреља смрти постах, ја нојславнија ткаља,
славна
До бескраја пучине“*

Ову поезију одликује разуђена лексика која залази у језичке рукавце давнине и предања. Она је неисцрпан рудокоп златних жица памћења и говора. Посебна

је вредност нови спрегови речи које онако стегнуте двоструким обручима добијају нова сазвучја и делују као у оној назнаци једног циклуса и као одзивања и као дозивања. Тај дијалог песника са собом и оним у себи открива космос и брисану равницу живог и интензивног пулсирања.

Песник није ни занимање, ни професија, још мање занат и звање. Песник је самоникла појава самородне сорте која има своје димензије одређена једним и јединим талентом, јер „таленат је судбина“ он обележава уклетим знацима човека, омеђава његову безмерност. То је извор, горски кладенац, нагло бризнуо и без разложно усахнуо.

Драгослав Ч. Стефановић спада у ту сорту, у тај сој људи који је обележен сопственим талентом. Сам собом је пропевао, незнано куд, као у пустињски песак потонуо. А ипак оставио траг, свој златоносни траг, којим као по Аријадниној нити га следећи стижемо, проналазимо и иза закључаних капија оностраног света.

Густа и тамна, раскошна и понорна, умна и страсна, мудра и занета, ова поезија, ова књига открива песника који је свој песнички век оживео у стасном и умном поимању подједнако патње, стида и радости. А све што се свом снагом и непреосталим умом зачне и оствари у човеку мора да га пребрзо и истроши. Само песници на гласу имају звучне и драматичне почетке и болне суноврате у ћутњу. Зар у свему томе не препознати песника, који без позе, без патетике признаје:

*„На бол бол слажем, опет бол да се претопи
У сунчан стуб“*

IV

Четврти циклус у овој књизи под насловом „Сунце и слутње“ представља ране песме Драгослава Ч. Стефановића сабране из часописа „Развитак“ и „Разлози“. Очита младалачка разбарушеност песника који озбиљно чита поезију и записује је у својим расутиим свескама, потом их обелодањује и засипа читаоце богатим прегрштима својих младалачких прекупација. То је период обилног излива осећања љубави, егзалтација природом, Моравом, свим оним прекупацијама које млад човек, уз то даровит песник, наслућује, доживљава.

Тај романтичарски набој и занос, а ко није романтику у тим годинама? као да кореспондира са поезијом Федерика Гарсије Лорке и њему сродним песницима. Понекад се преливи те поетике осећају и у Драгослављевим младалачким песмама. И љубавне и завичајне теме, као и оне слутње и чезње које обузимају маштовитог младића, одједном се у лепој светлосној тами преламају тим песмама и препознаје један култивисани, однеговани, нежни рафинман њихов. Све је препознатљиво, али су та осећања ипак подигнута за неколико степени елеганције и стиха и слике и мисли у њима.

Ма колико да су теме овог певања опште и сродне нашим раним романтичарима у овог песника оне носе свежији лирски нанос, финију нежност и упечатљиву привлачност. Драгослав се у њима обзнањује за оне који умеју да слушају звук поезије као поете ширег замаха и дубљег захвата. Скоро да све песме из овог периода носе једну линију сродности, али и нијансе разликовања. И сунце и биљке и воде и врбе и кукурузи, па и сама Морава, цела мапа песниковог завичаја бивају представљене у новој, дотле недефинисаној, чистоти и

скривене туге. Отмен је и нежан, скоро до чедних суза, дирљив је песнички говор његов.

Овај циклус долази на крају књиге која носи наслов по једној свештици стихова СУНЧАНО ОПЕЛЮ и он као да баца топло и меко светло на целокупан песнички опус његов. Подједнако зрео и мудар, колико поноран и оригиналан.

У тим данима, у тим песмама рођен је песник Драгослав Ч. Стефановић.

V

Књигу у вашим рукама насловили смо онако како је песник насловио ону свештицу својих стихова. Поред тог уводног циклуса приређујући ову књигу сложили смо се Ружица, супруга Драгослава Ч. Стефановића и ја да преостале песме нађене у његовој заоставштини распоредимо у још два циклуса који имају неке ознаке сродних песама.

Предајемо ову књигу суду јавности и читалаца са уверењем да им препоручујемо песника кога треба читањем и мишљу следити и проназити у његовим стиховима она жарна зрнца интензивног истрајавања и окапавања над њиховим рукописним настанцима.

12. фебруар 2014.

Пожаревац

ГОВОР ИСКОНСКОГ

Драган Борисављевић: АВРАМ – „Удружење српских издавача“, Београд 2014.

Одавно у просторима српског језика и пределима његовог сазвучја није одјекнуо глас и песнички израз, као што је то у песничкој књизи АВРАМ Драгана Борисављевића. Његова препознатљивост је у аутентичном говору о исконском трајању и опстајавању народа и људи под овим српским поднебљем. Уз то иде и слободна песничка локација свега овога што је збијено уз име Аврам, тог нашег праоца. А тек Топлица и читав тај предео што латентно букти од митског и вечитог како у предањима, тако и у историјским збивањима, одједном заживи обасјана астралним светлима што продиру кроз време и уливају се у наш слух и памћење.

Драган Борисављевић није опевао општа места историје и мита, он је идентификацијом праоца Аврама, као живе личности која се именом и чињењем обнавља и јавља као конкретни лик у вековима распетом трајању. Јер одједном тај митски Аврам заживи у препознатљивим или имагинарним људима у причама и јадиковкама. Од Аврама Боровића из Захумља који се придружи Стевану Немањи, а потом се разиђоше: Немања се посвети Хиландару, а Аврам, овде Боровић поче да насељава земљу топличку својом децом, зачетком народа.

Наравно да је ова повест о Аврамовој земљи са разлогом међу челним песмама о њему, земљи његовој и гласу који остави иза себе, јер је унеколико сродна са оним митским творцем света земаљског. Потом песник

Драган Борисављевић нагони у јуриш мајора Аврама Драгојловића да би он дигнутом руком из локве крви са сабљом и угледао слику:

*„И живи и мртви
Посакаше
Преко огња живота
И преко себе
И преко смрти...
Обележише град Битол”*

А тај скок преко смрти ће све Авраме увести у вечност, у оно царство небеског трајања. У њему ће се наћи многи неименовани, али и именовани: Аврам Миловић из легендарног Плочника, Аврам Мали, Аврам Тиодоровић, из ропства бугарског, Аврам Вељковић, мајор Аврам Поповић, Аврам Вукмировић, Аврам Марковић и оне непрегледне колоне ових зашлих у векове, али и у садашње време. Јер Аврам Филиповић из далека, лета господњег 2014. пише:

*„Али не можемо никако
Да угледамо свог лик у извору
Само на каменим плочама
У оба гробља
Срећемо и људе и жене
Нама сличне.”*

Населивши све јунаке својих песама у препознатљива места Драган Борисављевић је од предела свога завичаја сачинио онај митски и од предака даровани део земље као чудесно место мртвих који живе упоредо са својим савременицима, а ови опет залазе у њихово време и животна обележја.

После свог песничког искуства сажетог у две предходне књиге песама МАЛЕ ОБНОВЕ и СТАРА ЈЕЗА, сигурним рукописом зашао у оне пределе где живот и људи трају од искона, а он је у њима пронашао оне моралне врлине који служе на понос и појединачно и колективно српском националном бићу. Од страдалника до јунака оплео је венац који светли трајним вредностима и карактерише овај народ.

Аутентичним гласом и звуком успео је да изједначи сва времена и да их улије у моћну реку поетског тока. Попут писаца који су стварали своје имагинарне завичаје и пределе, Драган Борисављевић је овом књигом песама АВРАМ од реалне Топлице и низа топонима у њој створио чудесно а препознатљиво. Као да је хтео да се поигра и покаже како се од стварног залази у легенду.

Складно компонована књига, са позлаћеном лексичком патином као да одгонета тајне живота и смрти, тајне самог опстајавања. А опстајава се увек у свом исконском трајању непоновљивим чином живљења.

БИТИ ПЕСНИК

Три књиге Миодрага Игњатовића: РОДОСЛОВ – 2012,
БЕЗЊЕНИЦА – 2012, КОСОВСКЕ ЕЛЕГИЈЕ – 2013 –
Књижевно друштво просветних радника Београд

Песници су, може бити, као рудари, као надничари што монашки одано и некористољубиво трагају за рудним жилама и жицама свога и људског опстанка и трајања као бића са душом и умом или по сунцу, киши и ветру обделавају и своја и туђа родна поља, у нади да ће бити обрадовани обиљем плодова. Овако умишљена одредница може под своје значење да прими, скоро, све песнике, а да је сваки од њих по мери свога дара и одмери и омеђи сопственим бескрајем. Препознатљивим рукописом то чини и Миодраг Игњатовић, са свим својим атрибутима, од докторске титуле до песничке, не титуле, него вокације, не занемарујући ни његове критичарско-теоријске намере и остварења, као ни прозне и друге не мале по броју и значењу.

Не прође година, а да нас он не заспе некад једном, а некад и двома свескама своје поезије, било оригиналне, по први пут објављене или у поновљеном издању. И тако је набројао двадесет четири свеске поезије које увек емитују неку неочекивану младалачку свежину и разбарушеност песничког стихотворачког труда и остварења.

И ево, сада се крајем једне и почетком друге године, пред читаоцима расклапају три његове свеске, бујне по сопственом расту и бучне по римама које излећу из његових стихова. То су: РОДОСЛОВУ, БЕЗЊЕНИЦА и КОСОВСКЕ ЕЛЕГИЈЕ. У РОСЛОВУ он листа ликове и

судбине својих предака, слажући мозаике свога порекла и идентитета, у БЕЗЊЕНИЦИ препознаје или је дозива, следећи тугу Бранка Радичевића, ону које више нема, али он ослушкује само звук њеног постојања, док у КОСОВСКИМ ЕЛЕГИЈАМА извија свој песнички глас као „сведочанство трагичног историјског збивања“ и „једног изворног песничког надахнућа“ (Алек Вукадиновић).

Препуштајући будућим антологичарима и брижним критичарима који на својим (не)прецизним вагама хоће да одмере и искажу своје вредносне судове примењене и на поезију Миодрага Игњатовића и да њега самог сместе на ту естетичку вредносну лествицу, усуђујем се да, на свој, читалачко-перцептивни начин покушам да сведочим о две одреднице његове поезије.

Миодраг Игњатовић има разуђену палету емоција, сугестиван и уверљив у њиховим саопштавањима, барокно занесен, лексички богат и разноврстан, понекад патетичан на допадљив начин, али увек искрен и поуздано самоуверен у том и таквом песничком говору. Не устручава се да зађе у родољубива поднебља, као што уме да буде младалачки узнет у својим љубавним стиховима или док листа своје и српске родослове, препознајући биће и суштину националног идентитета. По истрајношћу и оданошћу мотивима свога певања, он доследно истрајава на самоодређеном путу, који је подоста самосвојан.

Упркос неких „старомодних“ поетских реквизита, поезија Миодрага Игњатовића и ововременог читаоца запахне подједнако мирисом носталгије, али и свежином поново откривених, већ помало заборављених, значења и звучања. Има црта ренесансне разузданости у његовом баршунастом или стиху или емоцији коју својим рухом облачи. И без обзира да ли пева о патриотизму, трага за

њом и звуком или дозива претке ова поезија све чега се дотакне облачи свечаним и раскошним одорама, удева се у звучну лиру и плете чаровиту ауру којом пореди и изједначава прошлост и садашњост, постављајући темеље витке и елегантне будућности. Јер бити песник за Миодрага Игњатовића значи општити кроз сва времена и доба, успостављајући сродне споне и неговати ону давно изражену силуету творца узвишених и слика и звука. И он јесте такав, малте не у већини својих песама. Такав, скоро противан свакодневици каријерног чиновника, од чега је целог живота живео.

А да све ово не буде само произвољан утисак овог његовог читаоца, ево неколико, насумце, преузетих стихова или њихових делова: „преци нам садили шуме проклетије и пластили месечину“, „наш говор поново учи азбуку птица“, „он на облаку стоји зауздао окату муњу“, „сркни росу из ока птице“, „коло у пољу бели облаци“, „огроздан сав кад крупне капљу звезде“, „пљуште олује њене косе“, „кад кажем волим изговорим цвет“, „костима народ мој земљу обделава“, „прокле камен птицу да се не огнезди“, „кућу смањену као моје срце узех на длан“ и тако даље током времена, Моравом и Србијом тече живот и предање, тече поезија Миодрага Игњатовића.

А да она друга одредница не буде занемарена! Она као притока његовог поетског слива, и слично мешању вода Западне и Јужне Мораве, плави и боји укупно поетско биће његово. Ово тим пре и изнад свега што је Миодраг Игњатовић рођен у Баточини, али причешћен и задојен водоплавним током и вировима Мораве, њен и заклети и заточени приврженик, „Моравац“ како се у шали, али и са поштовањем бележи та сорта људи. Или литерарније речено: укупан песнички сензибилитет однегован је у Моравским пољима, а умивен Моравским водама.

Морава је саткала живот, љубав и принудну смрт војводе Пријезде и његове љубе, јер их је она одњихала, а она ћу их и сахранити, што су осетили у скоку и лету ка њеним вировима, као што је својим вијугавим током исписала летопис Добрице Ћосића или развила оне вилинске игре које је уснио, а потом записао Љубиша Јовановић. Морава је тако из својих таласа и жубора улила у укупну поетику Мидрага Игњатовића, слично како се Влтава уденула у музику Бециха Сметане.

Мада су танушне слутње о деловању завичаја на емотивни склоп песника, имајући у виду и оно што је Црњански говорио да је завичај оно што одабереш, скоро да сам уверен да без бујности моравских поља и обиља родности, без тајанства тамних моравских дубина, а посебно без оног расутог плавила неба над целим српским Поморављем ни Миодраг Игњатовић не би био овакав песник каквог га разоткривамо у његовим разбокореним стиховима.

А Миодраг Игњатовић као ктитор „Србију небеску краљевину“ држи на длану и види:

*„Србогорје се уплело
У три Моравина гнезда“*

И то је онај драгоцен дар којим нас песник обасипа из ових, а и других, ранијих и каснијих, свезака поезије.

Тако се ова силна еруптивност биолошка, завичајна и поетско-имагинативна улива у муљевите токове моравске и у њима светли!

ПОЕТИКА НАРАТИВНОСТИ

Александар Лукић: КУКАВИЧЛУК – Браничевско-
стишка књижевна заједница и Библиотека
„Србољуб Митић“

Александар Лукић је озбиљно песничко име, препознатљив глас у савременој српској поезији. Романсијер и драмски писац, преводилац и колумниста, он је пре свега песник који се деценијама из књиге у књигу потврђује као аутентични творац поезије која је стекла и стиче своје место под српским песничким небом. Већ својом првом књигом У ВАГОНУ РОЗАНОВА најавио је своје несвакидашње и оригинално стваралаштво, што је изборило угледну Бранкову награду. Потом су следиле песничке књиге ОСНИВАЧ ПОДЗЕМНЕ ПРЕСТОНИЦЕ, ЕВРОПА, БРОД ЛУДАКА, ЛЕГЕНДЕ О РАМОНДАМА И РУЖИЧАСТОМ ПЕСКУ МЕСЕЧИНЕ, У ДОЛИНИ ЗИДОВА, ЈАСПИС, НЕ СПОМИЊИ ЂАВОЛА са добијеном наградом „Раде Драинац“ за 2010. и САВРЕМЕНИ УШКОПЉЕНИЦИ.

Књига у вашим рукама именована је као КУКАВИЧЛУК, што је изазовно поигравање са смислом и самим поетским чином, али у чијем значењу лежи и својеврсна морална и хуманистичка замка. Песме су сложене у два циклуса: БРЕГУНИЦЕ и ДРУГИ ЖИВОТ.

Ово је десета песничка књига Александра Лукића и она долази као (не)закасни одјек на догађаје и време последње деценије XX века у већини песама, мада има и оних које су ближе једној сетно, само понекад и опорој, лирској линији певања. Оне не искључују онај

део ове књиге у којој се пева и мисли, критички наравно о том времену и његовим идеолошким и политичким одредницама.

Употпуњавајући радну и стваралачку биографију Александра Лукића неопходно је навести његов ангажман као уредника угледног часописа „Браничево“, као и истоимене едиције у којој се уочавају књиге које смело и оштро третирају савремена збивања и кретања у друштву, култури и књижевности. Такође је запажена и линија залагања за превредовања у нашој савременој књижевности.

Значајна је интелектуална активност Александра Лукића као колумнисте и његово критичко залагање за идентификовање појава и понашања које пркосе трајним вредностима. Али останимо, ипак, на терену поезије.

Има код Хелдерлина стих у коме се пита да ли и чему песници у оскудним временима. Иако је та дилема изречена још у касним годинама осамнаестог или раним годинама деветнаестог века, оне је остала заувек актуелна и подједнако изазовна за сва времена, јер су оскудице сваке врсте, али увек као притисак на људску личност, биле присутне у свим и политичким и друштвеним односима. Наравно да су се увек пројектовале у променљивим облицима.

Оскудно време је осетио и Александар Лукић реагујући својим виђењем и доживљајем Богојављења 1993. у Београду. Несумњиво да се горчина оскудности тога времена последње деценије двадесетог века утиснула у свест и емоције неколиких генерација, али песник емитује, загрцнут згранутошћу и глађу и сазнањем да је и смрт узалудна, суморну слику зиме наших невоља и немилих недаћа што су се над сав народ надвиле. Немоћан, али огорчен, огласиће се вапајем, скоро криком:

„О, Боже, како да ти се жалим невидљивом?“

Не теши га ни помисао о сопственој смрти, као жртви за спас оне напуштене девојчице из основне школе или чак самог Бога. Одједном бива свестан да његова смрт „не би била догађај у овом невеселом крају, нити достојна Богојављења.“

И кад пева „О невиности“ Александар Лукић залази, понире у ововремена искушења и наслућује неке опоре поуке или боље рећи сазнања којих се олако не клони но се њима супротставља. То га утолико испуњава да му се и љуљашка детињства преображава у омчу обешену о брестову грану његовог живота. А то је време кад се „социјализам пумпао као гајде“ које он не памти бадава и зато упућује изазовни позив, који ће, можда, будуће генерације, још идеолошки неострашћене, опоменути:

*„Неке нико крећући се ка вечности
Не ћути на том путу.“*

А на том путу сретаће се са својим и нашим животима сажетим у разгледнице које смо уз пут упили у вид, сећање и памћење, а на којима су мора, перони, љубавнице, порушена немачка гробља, Принципови пуцњи, а све уз балалајку Титовог социјализма. Сит свега тога он се иронично огласи: „Бестрага нек иде савест!“ Мало даље или мало ближе себи и свом песничком бићу, исписује слоган који може да буде и графит: „Поезија је савршен злочин!“ А притом не изоставља себе и признаје: „Моја...“

Све су то одјеци изазвани несносном јekom „ужаса последње деценије XX века,“ који су се слегли у души и свести песника Александра Лукића. Он се не либи да

себе и своје трауме, наталожене страхове и разбољена сећања сажме у себи и да се кроз њих идентификује. Он није дежурни хроничар једног времена, ни сведок изранављеног живота, он је живи и аутентични творац, сам стваралац тога како сам каже „ужаса“ и доживљеног и, ево сад убедљиво, емитованог. Тај „ужас“ дошао споља, из времена лоцираног као последња деценија XX века, се тек у његовој интерпретацији разбуктао у пожар који је гутао и давио, рањавао и богаљио. Можда, он не би био тако рељефно и поражавајуће стесао, да га Александар Лукић није самерио у свим његовим нехуманим димензијама.

После ових стихова и песама у којима цветају „ужаси“ и (не)људски терори, бар како их песник сеизмографски прима и региструје, све се стиша и разапне се бело платно нежности, „Пупољак јутарње руже до поднева се лагано расцветава“, лирска мелодија постаје „невини вео благе мадоне“ и песник се „кукавичлуком“ правда, „налази безброј оправдања да не поцрвени од стида што се затекао на овом свету, немоћан“. А тај његов „кукавичлук“ је висока скала његовог моралног и хуманог чина, сам себе и прекорева и оптужује, а, вероватно, је и очајан што је био немоћан да се злу супротстави.

Усуђујем се да овај „кукавичлук“ и признање и оправдање схватим као позив на проверу поетичке снаге и уверљивости ове поезије која је зашла у идентификовано време. Иронично поигравање са савременим песницима: је негативна паралела којом се Александар Лукић од њих удаљује, у намери да себи и својој поезији крчи сопствени пут и дефинише личну оригиналност. И он опредељен и својом поетиком заклет и заточен скоро тријумфално ускликне: „Мало је сапатника те сорте.“ Сапатника у његовом „кукавичлуку“, исписаног „снежном чистотом“.

Својеврстан поетски алиби песник себи и својој поезији прибавља оним стиховима исписаним на плафону породичне библиотеке у Мишљеновцу, а чији су аутори Рилке и позни Гете, Елиот и Паунд, као и усамљени Пастернак. Преживели стихови, исписани братовљевом руком, су преживели и постали стубови идентитета и поезије Александра Лукића. И континуитета ради, уствари доказа да он непрекидно трага у поезији овог песника, треба рећи да је све ово објављено у предходној песничкој књизи његовој, под називом „Савремени ушкопљеници“.

И у овој песничкој књизи „КУКАВИЧЛУК“ Александар Лукић доследно и поуздано наставља непрекинуте нити којима је везан за савремене животне теме и да певајући о њима негује један свој, скоро непоновљив приступ, а који се огледа у реској и критичкој опсервацији, која није само рационално евидентирана, но је зачињена оним црвенилом које боју добија од страсти и узавреле крви. А да би све то његово поетско трагање добило што аутентичнију ознаку и укус животног и, често, прсног и сировог, он је склон да иронијом и гротеском, као и неочекиваном лирском нежношћу све то прелије и нехајно пред читаоца распростре.

Још једна је црта ове поезије. Смем да кажем да је то својеврсна депоетизација, завођење на поетичке странпутице да би се стигло да гротла, до самог њеног језгра. Отуда је целокупна поезија Александра Лукића поетика наративности. Свака његова песма, или бар свака, има за окосницу детаљ, увек животни, који се асоцијацијама разлистава и следе наноси слика и мисли којима се читалац одводи у лавиринт трајања и трагања, а Аријаднина нит се скрива, али и проналази. Та наративност чини изазовну страну њену и мами да се следећи њен ток, низ њу крене, да јој се читалац пода.

Отуда и она обасјаност неким давним светлом или слутњом неке могуће радости, кад вам пред очима затрепери нежан усклик: „О ви мале препелице...“ И то вас као читаоце истовремено и прене и разгали, учини да што убедљивију слику и одјек ужаса примите и као свој доживљај, део вашег горког живљења у последњој деценији XX века.

РОМАНЕСКНО У СТИХОВИМА

Белатукадруз: МОАРА ПАРАСИТА – Едиција
Браничево, Пожаревац 2012.

Мирослов Лукић (псеудоним: Белатукадруз, рођен 1950. у Мишљеновцу, селу између Пожареваца и Кучева) није ни ново ни непознато књижевно име у савременој српској литератури. Међутим извесно је да његов поетски, прозно-романескни, критичарски и есејистички, као и антологичарски, дакле укупан његов импозантан стваралачки опус, није на одговарајући начин пропраћен од стране наше критичарске елите. Разлога је за такво стање много. И нека ни не буде дато да их анализирам.

Дипломиравши на Филолошком факултету на смеру компаративна књижевност радио је као професор књижевности и библиотекар. У раној младости огласио се као песник, публикујући прве песничке књиге, а потом се определио ка прозно-романескним стваралачким подухватима. Оснивао је часописе и књижевне награде. Данас је окренут савременим комуникацијама, пре свега интернету. Власник је и координатор утицајног САЗВЕЖЋА ЗАВЕТИНЕ.

Објавио је преко петнаест песничких књига, девет романа, као и девет књига есеја. Аутор је више антологија са бројним издањима у којима се бавио савременом српском поезијом.

Песник богате, разгранате и разуђене лексике, којом оживљава пределе не само завичајне нарави, мисли које комуницирају са тамом векова и дубинама тамних шума и златоносним рекама, романописац завидне имагинације,

виспрени есејиста и критичар који не преза ни од (пре) тешких речи којима баждари своје вредносне критеријуме, ватрени поборник превредновања књижевних дела и успостављања нових лествица вредности, све је то на свој начин саздано у стваралачкој личности Мирослава Лукића. Често искључив у својим ставовима, као да њима оправдава свој борилачки гард и гнев којим засипа и боји своја залагања и опредељења. Ето и нехотично додирнутог разлога, једног од многих, због неадекватног пријема и оцене његовог књижевног опуса. Али он и није усамљен случај у књижевној историји Срба. Зар је мало у њој било оних који су се поносили својом искључивошћу! Од Лазе Костића и Скерлића, до ових данашњих!

Онако како Сејмас Хини нобеловац препознаје у мочварама потонула сећања, тако и Белатукадруз-Мирослав Лукић у књизи МОАРА ПАРАСИТА – ПУСТА ВОДЕНИЦА отвара тамнице свога детињства „као ризнице памћења“ у којима препознаје „празник светлости“, „братимљење дивљих голубова и спрудова“, те онако разодеведеног дозвољава да га одева сећање на „плодно тло туге“. А у том бескрајном туговању он записује да су му само облаци и ветар „стари знанци“, али и слути поруке из неке друге галаксије. Ветар је то који неће јаче дунути из пустиње, то је ветар носталгије, чија се пелуд као семење распрскава и клија. Подједнако засипајући и памћење и ризницу његову.

Но нису само звишко-хомољски предели којима се песник враћа, трагајући и налазећи корене свог бића и идентитета са златоносним Пеком као крвотоком и скоро судбинском одредницом и живота му ту зачетог. Враћајући се у тај „дом пепела“ исписује разноврсну мапу легенди и савремености, животних датости и његових усуда, наслућује у предањима неке праистине које се тек остварују или их он открива. Не застаје ни

пред оним што га у осећањима узноси или, често, болно и дубоко стрелама пакости, злоће и мржње рањава.

Тајне и искушавања стваралачког песничког чина су, такође, подручја којима се Мирослав Лукић и враћа и остаје у њиховом зрачењу. При том он тај део тока и настанка песме не описује, него га следи, као што своју поетику, свим оним, из детињства и живота, и ствара и васкрсава из Духа времена. Он хоће да порекне заборав који је „ризница богатија од свих сећања поколења“. Све то на крају другог миленијума од Христовог рођења загладан у она „Дупљајска колица“, као у „повратак мртвих“ у истоименој песми (можда најцеловитијој мањој поеми у овој обимној песничкој књизи) обзнањује песник. Онај песник који се песми и поезији одаје као непрекидном трајању у налажењу и неналажењу лова или плена. Јер:

*„Кад би песник на почетку знао
докле ће на крају песме доћи,
он је не би ни започињао.
Он лови, везаних очију, у мркој ноћи.“*

Једина намера овог „превођења“ неких тема из песничке књиге Мирослава Лукића МОАРА ПАРАСИТА – ПУСТА ВОДЕНИЦА на дескриптивно-прозну раван је да се осенчи разбокорени слика и мисли који у тој ризници песниковог памћења пребива, а никако да се поједностави и обеснажи, нити осиромаша та разграната и разуђена делта његовог мишљења и осећања.

Ова књига буди и негује сва она осећања која испуњавају и читаоца и пуког пролазника кроз живот који се само понекад удуби у она значења свакодневице и застане пред њима понекад згранут, а чешће и гневан, те узвикне, пре крикне: „Све ће ово надживети

подлаци... „До тог крика се стиже, не премошћавањем, већ оживљавањем оних асоцијација које се рађају пред минулим вековима и несталим цивилизацијама, чак изумрлим народима. Археологија не нуди само предмете, она својим открићима продубљује мисао песника који је примењује и на савремени свет, живот и наказности његове, пре свега моралне природе.

Песнику, па ни Мирославу Лукићу није дато да тријумфује, него да прозревши оно што га мисаоног окружује, да горко и самоискушенички, под костретом сопствене сумње, се колебљиво пита:

*„Анђеле, ти што си испратио вечерњи воз,
вечност живота, можеш ли против ружне
повести и збиље ишта?“*

Анђео, је ли то онај разодевени дечак, који је испратио вечерњи воз свог живота, је ли то поражени и клонули песник поодмаклог доба сред сопствене резигнације? То, свакако остаје оном читаоцу који буде доследније следио мисаоне и судбинске дилеме ове ПУСТЕ ВОДЕНИЦЕ Мирослава Лукића која неузалудно и непрекидно меље мливо времена и живота, мливо поезије која из свега тога настаје.

Ова књига је зналачки и добро компонована и цео њен садржај сличан је животном току који се извором зачиње у детињству, а потом прати све изазове, подводне и надземне препреке, да би у завршној песми све било заокружено својевременом ретроспективном сликом света, реминисценцијама на прошло време, али и на садашње тренутке. Отуда и помисао да овако компонована јесте својеврсно романескно штиво у стиховима, често везаним. То не да није недостатак, већ својеврсни квалитет.

Следећи асоцијације које изазива онај придев „Пуста“ и око кога се роје слике и рађају мисли, неминовно се у сећању јавља наслов ПУСТА ЗЕМЉА Томаса Стерн Елиота, до кога се стиже варирајући и наслов Лукићеве књиге ПУСТА ВОДЕНИЦА. Није то само асоцијација по појмовном и звучном значењу, већ и по тематици којом се ови песници баве. Наравно да је реч само о асоцијацији, никако о поређењу и вредновању оба дела.

И док је Елиот у ПУСТОЈ ЗЕМЉИ изразио „запањујућу моћ разочарања у послератне године“ (како је написано у ЕНЦИКЛОПЕДИЈИ БРИТАНИКА), дотле Лукић у тексту „Бесмртне заблуде“, експлицитно каже: „Стицајем околности Елиотова ПУСТА ЗЕМЉА и овај рукопис скромно назван МОРА ПАРАСИТА, имају нешто заједничко као основну тему и прву песничку материју: Време. „А неминовно је да се Елиотова разочарања на неки начин доведу у везу са Лукићевом прокламацијом: „Лудило и распамећеност Србије...“ Могуће је да је профункционисала нека трансцендентална линија која понекад спаја људе из различитих времена, али које обједињава пулсирајућа нит. Све ми се чини да је овде у питању митско које се као неукротиво ткиво разлива и спаја сродне.

На свој начин и тај влашки назив МОАРА ПАРАСИТА односно ПУСТА ВОДЕНИЦА звуком носи својеврсну етно-егзотику у којој се одједном наслуте корени неуништивног трајања, оно митско што се из колективног памћења, обичаја, ритуала, из вековних наслага духовног стваралаштва и сачувало и улило из давних у ова времена. А у свему томе јесу и златоносне радости, као и горчина опорог опстајавања у коме се мешају разочарања и гнев, али и успостављају тајне везе које опасују ову цивилизацију.

Мирослав Лукић је написао своју ПУСТУ ВОДЕНИЦУ са једним погледом у зашла времена, али и оним другим, иза кога након борилачке фазе настаје неко друго, топлином и очувањем изворних моралних вредности, испуњено доба. Наравно да се ово очекивање, надање протеже и на сам креативни чин и одговорност оних које песничко име краси.

4. новембар 2012.

Пожаревац

ОТПИС ВЕРОЉУБУ ВУКАШИНОВИЋУ*

Одшкринуо си само једно крило пенцера драги Верољубе, на неугаслом памћењу сеоског дечака, да не кажем младог тежака, који изумиру кано зелено лисје под првом сланом. И да не одоцним отписујем ти и својим би гласом хтео да се и ја под слеме твоје старе куће притајим, е да бих зачуо шкрипу оног вратила што на разбоју пређу затеже. А тај звук би ме опет у потмуло сеоско вече вратио, док нана крши грање лисника, са кога су овце суво лишће обрстиле и сетом за детињством испунио. Пећ звана бубњара је већ заложена, а она границима ватру у њој подјарује. На пламену пече хлебчић пламењак и испуњеног туцаним сиром мени га дотура.

Спушта се рани јесењи мрак, замуко је чекић ковача којим на наковању коваше потковице за коње, потковице налик на млад месец, који се још у заранке на небу објави. Ућутали су се, не ћућоре више ни бирићи, ни пачићи, само једно загубљено пиле јесенче пишти испод кокошијег седала. Намирена је и стока у штали, нема више блеке оваца, ни мекетање јарића, само у амбару претовареном житом, овсем, јечмом и кукурузом чује се лоповски утишано како миш гризе зрневље.

Испод кућне стреје висе венке грожђа и црвене паприке, већ сасушене, коју ће баба за који дан

истуцати у дрвеној ступи. На тавану сушена детелина у сноповима, а то је био први откос, што га уграбише пре оне градобитине. Возио сам се на врху претоварених кола, чувајући жбан са водом.

Посечен је орах испред куће кад је отац умро. Боловао је од разних болечина, лечио се и залечивао, али моја мајка је говорила „не тугуј, сине, ако има века наћи ће и лека“. Изгледа да више није имао века. Само је пред смрт говорио „ништа ме у груди не боли, боли ме само туга у души“. После више није ништа изустио.

Под кошом зарђали плуг, колечке и ралица. Срп и коса тек отковани, као у загрљају висе окачени за јексерукован у дирек коша. Стоје и воловска кола са расушеним шинама и поиспадалим паоцима. Јарам се накривио, још су му глатке и светле оне издељане површине које су се глачале вратовима крава док су вукла кола. Имала су ишаране левчиће, увек коломазом зацрнеле тулајке, а на поцима је висило давно сасушено блато из сеоских бадрика. Ено и сад видим оног дечака како се смеје и ужива возећи се на стрченици или у шарагама. Жури да из подрума однесе оцу бапку и чокањац, да откује косу комшији.

Подно имања теку Млава и Орловача, природно раздвојене, а силом све воде сатеране у Орловачу. Оковане су насипима да не плаве њиве, ливаде и детелиништа, а понекад и неки кованлук оштете и пчеле се разбеже по високом дрвећу, које после ми деца, моткама, обарамо и покривамо тек отканим белим платном. Уловљени рој пуштамо, а ми се дуго у потаји сладимо медом и пчелињим саћем.

Посебна туга ухвати воћаре и виноградаре, кад зађу међу клонуле ластаре и младе чокоте винове лозе. А то буде тек идућег пролећа, јер вода, која је подгрезла ојела је и сасушила младо корење и жилице биљака, којима

су се оне храниле. Најтужније изгледају оне воћке и винова лоза које су тек прородиле, па им плодови као, недоношчад, почну да вену. И то косне оне који су их својом руком засадили и неговали.

А те две реке што имање нам опточеше, као да и мој живот својом водом крстише и благосиљаше. Лети се по њима на тиквама броди, а зими тоциљајке чине по којима лете саонице и ноге хитре обуване у патице са гуменим цоном од аутомобилских гума, навученим преко вунених чарапа и са клечаном школском торбом пребаченом плетеном узицом преко врата.

Некуд у журби и воз промицаше, често у недоба залазећи, каткад товаре угља код Бајлонијевог млина истовариваше, али увек са путницима лети жедним, зими цвокотано ладним. Само понекад међу њима би и понеко заљубљено девојче које из Хомоља ка некој Вароши жури и хитро скрива своје осмехе иза шамије којом је забрађена. Понекад би весељаци у воз, још од Петровца и Ладних вода, домамили банду трубача из Бистрице и у дерт падали прислањајући своје отврдле уши на широка уста жутих и лимених флигхорни. Банда се само утишавала кад је бркати кондуктер својом машиницом цвиковао карте сељацима или наплаћивао глобу онима жељним муфте вожње.

И тако у недоглед тече ниска слика, које као Ђердани на младим сељанкама и њиховим грудима, непрекидно трепере и поскакују. А чим се стишају ветрови, горњак и кошава, неко се присети тамних и тужних предања о сестрици Јелици, коју су снахе код мужева, њене браће, омразом нагрдиле. Браћа, женама податни, растргну је коњима. Било их је четворо и сваком од њих руке и ноге привезане беху невине Јелице. Па где шта од ње паде то се место посвети, а тамо где јој се тело земљи предаде ниче манастир и прозваше га Заова.

Сад само пуцкета ватра у зиданом шпорету наложена облицама и цепаницама, а дечак, млади сељак, онај који ће ускоро изумрети, тоне у сан као да се обавија вуненим повојима и повија опраном рунском вуном, што мирише на млеко. Под лампом мајка и баба предуду кудељице најпре тежине, а потом вуне, док им плетиво џемпера, рукавица и чарапа са плетаћим иглама у њему чека да га неко узме и настави да плете.

И ето отписах ти, драги Верољубе, желећи ти да своју веру поклањаш онима које љубављу обасипаш, и на овој земљици, која је потка и основа нашег живљења, као и онима на небесима од којих и са којих нас огрева она топлина што нам се после и у душу улива.

Захвалан ти онај који, твојом речи, отка паучину памћења што ми живот детињства ненадно оживи.

* Овај текст је инспирисан поетским записима Верољуба Вукашиновића, објављеним у часопису „Повеља“ – Краљево

ДРАГОСЛАВ ЖИВАДИНОВИЋ – РОМАНСИЈЕР И ПЕСНИК

Када је Драгослав Живадиновић, неких сада већ давних година на анонимном конкурсy Смедеревске песничке јесени за своју песму ТИЦА АРАРАТСКА добио прву награду изненађење и у књижевним круговима и у његовој средини је било врло уочљиво. Коментари су се кретали од неверице да је ту песму написао непознати аутор из Калишта, па до говоркања да је жири поверовао, прочитавши песму, да се ради о неком врло афирмисаном и зрелом песнику, који је пожелео да се анонимношћу поигра. Но, с временом ТИЦА АРАРАТСКА је све више пристајала Драгославу Живадиновићу, самоуком песнику. Све више је било оних који су остајали у уверењу да је њу могао да напише баш он и нико више.

Сада је та ТИЦА АРАРАТСКА, са врха тог митског предела, слетела у Стиг, ту се припитомила и одатле зрачи својим судбинским значењем. Она апокалиптична визија, наслућена њеним надлетањем над светом, као да се већ много пута и догодила и поновила и у овом времену. Њена видовитост и слутња песника Драгослава Живадиновића, као да се из песничке имагинације преселила и претопила у сам живот. Српски, наравно!

Песник Драгослав Живадиновић објавио је две збирке поезије: ДНО НОЋИ у издању пожаревачког „Браничева“ и ТИЦА АРАРАТСКА у издању београдске „Просвете“, али висине на које се винула ТИЦА

АРАРАТСКА више није домашио. Остао је парадокс једне и непоновљиве песме. А можда то и није, јер има песника који се управо по једној песми и памте. Да их не помињемо.

Насупрот усамљеној ТИЦИ АРАРАТСКОЈ која крстари над Драгославом Живадиновићем и над његовим књижевним делом, као и над Стишким завичајем, дакле насупрот њој, али не и против ње јесте његово импозантно књижевно дело које се састоји од неколико романа и прича.

Већ својим првим прозним текстом романом СУДБИНЕ скренуо је пажњу на себе, освојивши награду на конкурс Савеза удружења бораца народно ослободилачког рата Југославије под називом „Драгојло Дудић“. Иако је освојио награду рукопис је дуже време чекао на објављивање.

Остајући веран свом опредељењу за савремене теме, написао је роман УНУК МИХАЈЛО. Поратне године и СКОЈ-евски заноси са скоро недостижним идеалима, али са незаменљивом вером и надом у лепшу будућност. То је доста аутентична слика младачких заблуда, али и оних других идеолошке и политичке природе. Својим искреним рукописом Драгослав Живадиновић је исписао једну искрену посвету младости своје генерације.

Роман СПАЛИШТЕ јесте један од најобимнијих текстова савремене српске књижевности. Опет су то погледи упрти у наде и сумње једне генерације у сазревању, али бремените животном неизвесношћу пута којим иде. Мноштво и мушких и женских ликова аутентично сведочи о времену у коме се идеали из ране младости претачу у доба искушења. Маколико обиман роман СПАЛИШТЕ читљивим и изазовним рукописом мами на праћење судбина својих јунака. Понекад преоптерећен анализама и сликама психолошког стања

својих јунака, овај роман радозналом читаоцу нуди обиље мисаоног суочања својих протагониста и са временом у коме јесу, као и у међусобним комуникацијама.

А онда долази један романописачки ход у прошлост, у златно доба српског господства, са осликавањем двора и владара, које распињу дилеме између добра и зла, братске љубави, зависти и мржње. Роман ПОВРАТАК ЈАКОВА слика и један племенити и хумани подвиг свога главног јунака који гради, најпре у сновима и замислима, а потом и у умишљеној стварности чаробну кулу. Она је наравно метафоричне природе, јер значи видовитост и доброту, заштиту од зла и душмана.

Драгослав Живадиновић је укупним својим књижевним опусом значајна уметничка фигура. По худој судбини ствараоца у унутрашњости, да не кажем, у провинцији, остао је недовољно и примећен и афирмисан. Међутим, спадам у оне који верују да он у сагледавању токова књижевности друге половине прошлог, двадесетог века, не може бити заобиђен.

Поуздано је да је он Стиг, његове житеље, металитет и карактере људи овог поднебља увео у српску литературу и изборио се за часно место онога што је у њој представљено. То досада, до њега нико није ни уверљивије, ни аутентичније учинио. То се подједнако односи на његов песнички, као и прозни опус. Тај виталистички дах и дух је оно што од њега чини препознатљивог аутора који и мишљу и емоцијама и страхћу развија свој уметнички третман подручја Стига.

Вредан и предан, марљив и стрпљив кад је књижевно делање у питању, он је деценијама окапавао над својим и објављеним и необјављеним рукописима, трагајући и налазећи увек нови облик свога израза. А лепеза његовог стваралачког бића је бивала умножена и другим његовим активностима, аматерским наравно. Онако грлат и стасит,

моћног гласа он је залазио и у пределе певања, наравно оног изворног, бавио се сценом и глумачки дочаравао и ликове из ХАСАНАГИНИЦЕ или КАМЕНА ЗА ПОД ГЛАВУ.

Похваљиван и награђиван од поменутих књижевних признања до оних у области аматерског драмског стваралаштва, налазио се међу првима када је пре више од четири деценије покретан часопис СТИГ или почињао да стасава Фестивал драмских аматера села Србије. Једно време је истовремено био директор Народне библиотеке „14. октобар“ у Малом Црнићу и главни и одговорни уредник СТИГА.

И овај број СТИГА, иако са малим закашњењем, је један начин подсећања на Драгослава Живадиновића и уздарје и њему и његовом укупном уметничком делу, почев од оног прегалачког до књижевног које рукописом материјализовано наставља да живи и на себе опомиње.

О Драгославу Живадиновићу не треба говорити у прошлом времену. Он није био, он јесте. Јесте присутан са личностима својих романа, са оним летом ТИЦЕ АРАРАТСКЕ под Стишким небом. Јесте као што јесу плодна Стишка поља са заталасаним житима и облацима кукуруза, јесте као што јесу и теку воде Млавске. Заувек!

16. март 2013.
У Малом Црнићу

ЖИВОТ КОЈИ ПРКОСИ ИЛИ СЕ ПРИЛАГОЂАВА ФИЛОЗОФИЈИ

Славиша Радовановић: ЖИВОТ ПО ЛА РОШФУКОУ
поговор у истоименој књизи

Пред нама је раскошно раскрыљени романескни предео, и српски и француски, у коме су као под цветним летњим сунцобраном у руци и над главом лепотице у шетњи булеваром или сокаком, под којим су ликови као Ненад и његови познаници, под којим се развија надмоћна Жоел, Францускиња, заљубљена у Србина, до оне бескрајне границе за чијим неомеђеностима жуди сваки мушкарац. Под тим сунцобраном се онда све неосетно замрачи, засени и под подједнако стварним и ирационалним претњама, Ненад се од човека који се склања од политичког прогона, преображава, не својом вољом, више принудом неких судбинских одредица, у двоструког убицу који на слободи тамнује усред Париза под окриљем Жоел, своју двадесетогодишњу патњу. Париз, са својом светлошћу раскоши, са тајанством светских догађаја, подземље и космос који се истовремено отварају, је и склониште и тамница. Ту светли оно утрнуло светло љубави између Ненада и Жоел, ту самује млад и бујан живот српских гастарбајтера, улудо се страћавају младости, наде и илузије.

А онда, као сваки даровит и маштовит писац, Радовановић улепша поглед и доживљај кад, попут сликара са Монмартра, наслика ону чедну, а прелепу и страсну Нели са Мартиника. Радан и упоран, маштовит и талентован, Радовановић је прошао подужи пут

стрпљивог сазревања, брушења и каљења романсијерског заната и уметности и достигао једну завидну висину убедљивог и узбудљивог приповедања, са уочљивим одликама књижевно-естетичких вредности, који је успешно спојио завичајне теме и поднебље са светским, дакле универзалним трајањем и кретањима.

Тако доследан остао је и у роману „Живот по Ла Рошфукоу“. Он самоуверено и супериорно разлама судбину Србина, гастарбајтера и за време рада у руднику у Србији, где је распет неправдама, а у Француској га годинама мучи двоструко убиство у самоодбрани. У тако комплексно замишљеном у оствареном лику он постиже онај степен аутентичности који читаоца опомиње на судбине оних који су са родних огњишта невољно кренули у свет, не би ли себе спасили сиромаштва или идеолошког терора. Тај Србин, неприлагођени и прогнани Ненад се не може ни личним карактером, ни објективним околностима да скраси ни у домовини, ни у „белом свету“. И тамо и овде он је распет својим судбинским одређењем и принуђен на сталну и трајну злопатњу, искушавање сопственог бића.

Славиша Радовановић је написао роман универзалног значења, који ће свеобухватношћу радње и ликова бити пријемчив ширем кругу читалаца. Његов лак и спонтани литерарни говор чит је у складно компонованим поглављима и доследно развијеним карактерима. Остаје дилема, можда и замка, коју је аутор интелигентно и даровито разапео. Бирањем и постављањем филозофских максима Ла Рошфукоа, касније Монтења и Арагона, он је или хтео да сапне живот српског гастарбајтера, или да се наведеним, мудрим људима дискретно наруга, нудећи им живот и лик Ненада, који те мудрости оповргава. У сваком случају, остаје интригантна замисао Радовановића, који

вешто увлачи читаоца у значење самог списатељског подухвата.

Јер: Славиша Радовановић је у својој стваралачкој самоћи, без сведока, створио дело, које истиче аутентичност и снагу његовог инспиративног набоја и које сада износи пред свет, да парафразирам војводу Ла Рошфукоа. Био је способан и за једно и за друго и на тај чин се одважио.

СТО ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТАНАСИЈА МЛАДЕНОВИЋА МЛАДОЛИКИ ПЕСНИК И ПАТРИОТА

*„Кад песник умре он изводи доказ
Да птица лети и да смрти нема“*

Иван В.Лалић: Пролећна литургија за мртвог песника
Бранка Миљковића

Престо година рођен је песник Танасије Младеновић. Век од његовог рођења, година од његове смрти су време у коме је његова поезија, као и целокупни животни ангажман, када је и једно и друго било на провери и естетској и моралној. Уверен да је такав какав је био и живео, песник кога је обележила његова песничка реч, да је све то одолело протеклом времену, њему за памћење и исписујем ове радове.

Осамнаестогодишњи ђак Смедеревске гимназије Танасије Младеновић је, међу првим својим песмама, написао и ону коју је назвао „Акварел“. И док модрим стазама неба лебде: девојка са расплетеним вितिцама и меко крило облака, песник слуги да она

„на меком крилу облачја живот смирено везе“.

А десет година касније, послушкујући ћутњу која се над Србијом надвила тог јула 1941., кроз далеки одјек вишњићевских стихова и опомена и њему ће се кроз слух и, опет, слугњу протнути стихови:

„У срцима тиња, у мраку пламиња нове буне жар“

И те две наивне, чак чедне слике су постале обележја укупне поетике Танасија Младеновића. Оне су наговестиле оне емоције које су нашле и специфичан и аутентичан израз у његовом лирском гласу, са једне стране, али и изворни дух везаности за национално биће и његову судбину, на другој страни. Тако су се срели лирско и патриотско које је много касније песник Слободан Ракитић означио као “синтезу историјске и националне свести“, а остварену лирским средствима.

Награђиван и оспораван, хваљен и прећутно занемариван, песник је целог свог века исписивао, а животом и делом потврђивао смисао и нејасне циљеве поезије. За седам деценија свога песничког рада објавио је петнаестак збирки поезије, што самосталних, што у сарадњи са другим песницима. Свакако да су оне довољно различите, мање по тематици, више по густини стиха и интензитету песничког жара у њих унетоу. Међутим, често, ако не и увек остајале су препознатљивог рукописа и незгаслих осећања, почев од оних личних до националних. Истовремено је јасна и недвосмислена линија моралне доследности и опстајавања на оним висинама хуманизма и родољубља, које красе оне који чувају свој и интелектуални и хуманистички интегритет.

Танасије Младеновић, песник, комуниста и борац, није правио компромисе ни политичке, ни моралне природе. Није се прилагођавао тренутним политичким струјама и клановима нити се приклањао моћницима занемарујући блиске другове. Остајао је свој и доследан, упркос томе што је бивао често изложен ударима и налетима различитих и политичких и естетских струја. Такав је био и када су га хвалили и унапређивали на бројне културне и политичке функције, такав је остајао и када је

бивао усамљен и нападан због своје поезије. А дешавало се да ти напади долазе и са високих политичких места. Сви ће се сетити његовог „Триптихона“, оркестрираних рафала напада и два усамљена гласа: Десанке Максимовић и Милке Ивић, које су браниле песника и поезију.

Онако како се поетска нит негује и развија следећи националном трајању са препознавањем чворних места страдања или узлета народа, а да се инспиративно жариште нађе у епском, митском или било ком другом памћењу и предању, она, та поетска нит се и понесе и наследи из породице и завичаја. Све ми се чини да рођени, стасали и васпитавани на Шумадијским косама или Моравским заравнима морају да понесу питомост и бистрину, доброту и племенитост тих предела, а све то преточено у њихова бића, посао који раде и занос који негују.

А Танасије Младеновић рођен у Сараорцима, селу на Цариградском друму, неомеђеном било чим, сем небом које не може да зађе, ни да се скрије у непрегледној равници, рођен 15.априла 1913. дакле тачно пре једног века, као да је све из етно наслеђа свога краја салио у себе, свој лик и личност. Непрекидно, и у зрелим и мудрим годинама, подједнако младолик, топлог и отвореног погледа са једва видним осмехом, као сребрним украсом на лицу. Такав у лику, такав и у души. Непроменљив и одан неком свом далеком биолошком и духовном претку.

У стваралачком бићу Танасија Младеновића су равномерно помешани лирска природа и интелектуални ангажман, који се креће од припадности и борилачке активности за идеале своје младости који су били поистовећени са циљевима студентског покрета у време његових студија. И када је са двадесет четири године дипломирао на Правном факултету у Београду, његови правци деловања су се умножили. У рат је

кренуо 1941. године са оном прокламацијом из наше епске поезије и јуначко-страдалничке српске историје. Била је то оживотворење оних идеала о слободарству и семену буде која се рађала у њему подједнако песнику и револуционару.

Носећи у себи замисли и жеље за покретањем и уређивањем листова и часописа још од гимназијски дана у Смедереву када је његовим залагањем и непосредним уређивањем часописа КЊИЖЕВНИ КРУГ, па преко листа РЕЧ МЛАДИХ до послератних активности. Уређивао је листове ГЛАС, 20. ОКТОБАР, ДУГУ, а непосредно је допринео обнављању КЊИЖЕВНИХ НОВИНА, чији је био дугогодишњи уредник и директор.

Истовремено је обављао и веома значајне друштвене функције: био је председник Комитета за кинематографију Србије, секретар Одбора за просвету Савезне народне скупштине, народни посланик у Скупштини Србије и Савезној скупштини СФРЈ и истакнути друштвени радник, како се то у његово време говорило и уважавало, на многим задацима културе.

Свему што је радио, било по свом унутрашњем опредељењу или по задатку који је добијао од органа и форума, Танасије Младеновић је приступао са својим жаром и енергијом, истрајношћу и преданошћу до коначне реализације задатог и прихваћеног посла. Чинио је то на свој топао, људски и искрени ангажман. Свом деловању, и кад је било тешко изводљиво, додавао је хуманистичку димензију која се угледала, не у сламању отпора или појединаца са другачијим мишљењем, већ аргументованом анализом и образложењем онога за шта се он и као песник и као човек и као комуниста залаже. А кад је посумњао у смисао политичког ангажовања, једноставно се повукао, не изневеравајући себе као песника и човека-хуманисту.

Лирска мелодија она кантилена извијена од девојачког веза живота се повија и тече укупним песничким опусом Танасија Младеновића слична заносу младости који се после непрекидно обнавља и сећањем и доживљајем. Од тог белог облачја преко тајног ћувика у коме се поглед заплео у грање (Истоимену песму памти Милош Црњански из заједничких шетњи Београдом) а потом се у звезду претворио и тако откинути остали на мртвој стражи у једној ратној ноћи, тече та арија затичући њу „заспалу у крилу дана“, а потом разливена у збирци МРТВО ВРЕМЕ, коју је голу посветио “Олги, сапатнику, сапутнику, пријатељу“.

Не поједностављујући и не сиромашећи разумењени склоп песничких и људских преокупација у једном животном тренутку, ипак треба у видном пољу препознати једно бдење „без починка“, бдење као продужено трајање искушено, па и дилема јер се отварају процепи наде и сумње, и наравно, сумње у наду. Јединство не само песничког неусаглашеног звука, већ друго и дубље јединство животних колебања и несусталог, опет, трагања. А све се догађа у судару или у загрљају таме и светлости:

*„Тама која се цеди у светлост и светлост која
отиче у таму.“*

Јесте то и лирска дијалектика трајања и модус човековог и песниковог опстајавања на ивицама и пред понорима живота.

Девет година после предходне збирке Танасије Младеновић објављује ТРИДЕСЕТ И ТРИ СОНЕТА и посвећује их „Пријатељима Тањи и Јовану Рашковићу, с дубоком оданошћу. „Овде се лирска нота претапа у мисаону замишљеност и суочавање са сопственом

усамљеношћу и у свету, али и пред светом. Спознавши да је „душа пламен у паучини тела“ песник бива неминовно упућен на сопствене лавиринте:

*„Зато је најбоље остати сам. Бити сам
пред тајном
Преласка у распоред корења и биља што
знаке ти шаље.“*

Зрелост и спремност суочавања и вредновања људске личности свакако одликује целу ову збирку, коју бих најрадије означио као мудро сведене истине о животу.

А мало пре цитирани стих о души и телу има неодољиво сазвучје са оном мисли која је Вељко Петровић, венчани кум Танасија Младеновићај изрекао у болесничкој постељи:

„Погледајте - тело људско је ништа, дух је све...“

И као што се зачиње, грана и шири његова лирска мелодија, тако се попут каскада поточића који врлудају по различитим пределима, час кршевитим час травним, уобличава у моћан ток његово родољубље, свакако зачето у завичајним пределима и предањима. Поникао је тамо где се и зачињала и разламала новија српска историја, где су се српски архетипски сукоби испољавали подједнако кроз устанке или братобилачке сударе. Ту недалеко од Вишевца, родног места Карађорђевог и Радовањског луга, места његове погибије.

Родољубива песничка реч Танасија Младеновића се спонтано зачала у оним вишњићевски надахнутим стиховима, да би се проверавала и калила у ратним ломовима и сломовима. Оном врхунцу његовог певања

инспирисаном Суреповим документарним записима, предходила су бројна животна трагична искушења: отац Милан и брат Андра су му стрељани на Бањици, брат Светомир, проглашен за народног хероја, опкољен од недићеваца, четника и Немаца, оставио је последњи метак за себе и вино се у бесмртност. Ти животни детаљи равни су судбинама античких јунака и по свом трагичном и болном дејству превазилазе сваку песничку интерпретацију. Па ипак песник и патриота Танасије Младеновић их није прећутао, нити је подлегао патетици. Једноставно је забележио крик који се преко Бањичког логора и Јајначких ливада и поља за сва времена разастро. Био Је то крик мајке:

*„Ко би знао, кад ноћ падне морна, кад свет
застре тмина
Шта је срце мајке слутило за доба,
патећи за сина.“*

А после тог крика мајке још продорније, дубље и поразније зазвучи песма о Покајници, тој цркви, задужбини греха и издајства. У њој је сажета и историјска и митска повед о српским неспојивим поделлама. То је глас и опомена човека и песника, који је до националног бола стигао преко невино проливане крви оца и браће, као што је у „речима зла“ и изразио и антиципирао сву ону количину зла која се излива и још више ће се изливати бившим југословенским простором.

Само песник тако однегованог, сурово однегованог сензибилитета и човек такве страдалничке судбине, изговарајући као син псалме, могао је и смео да напише онај „Триптихон“, оне три песме о Србији која се налази пре понорима и опасношћу апокалиптичног страдања. Та Србија „скиталачка, колибарска и земуничарска“, али

и „кукурузарска, пшеничарска“, могла је у овом песнику да потражи и добије ктитора сопственог опстанка.

Остаће заувек горчина због плиткоумности дежурних „политкома“ да овом „Триптихону“ подмећу слепоћу национализма или било шта од естетских и моралних замерки. Она је, ова кратка поема, потресни вапај над наслућеном страдалничком судбином Србије, као што је и свеска КУЋА НА ДРУМУ пркосно издајама на крају века.

А не тајећи ни своју лектуру ни пријатељство Танасије Младеновић изриче захвалност Милораду Панићу Сурепу за његову књигу КАД СУ ЖИВИ ЗАВИДЕЛИ МРТВИМА и потписује своју ВЕТРОМЕТИНУ, И ИЗГНАНСТВА, а то је апотеоза и крик српских бежанија и страдалништва, разгнута гротло бола и неуништивог трајања. Све то сажето у онај кратки, изломљени јаук: „Србија, боса, опанке вода“.

Танасије Младеновић је укупним својим песничким опусом савремени, песник, песник савремених, али и свевремених тема. И његов лиризам и његов патриотизам јесу изворно израсли из националног тла и из његовог трајања са свим својим живим и невољно несталим творцима. Он из живота изводи нити које упреда у песничка предања, као што опет неки вихор давног времена уме да преобрази у ововремено ваздушно и духовно струјање.

Своје човекољубље овај песник је исказивао не само пријатељевањем са низом истакнутих личности, толеранцијом и међусобним помагањима, него и поузданом пријатељском бригом за заштиту и појединачних и националних интереса. Памти се његова упорност и одлучност да се велики српски писац, ако не и највећи, Милош Црњански врати из изгнанства у свој и српски Београд. Зна се и за дугогодишњу топлину односа

и подстицање једног од „највећих талената који се икада родио у нашој средини“, Бранка Миљковића да истраје на свом песничком и животном путу.

Његови записи о Иви Андрићу нашем нобеловцу, и Јовану Расковићу, аутентичном народном трибуну су драгоцене сведочанства једне пријатељске бриге да трајно остану запамћени.

Песнички траг и животни лик младоликог песника и оданог патриоте Танасија Младеновића утиснути су, само их треба потражити у његовој поезији и исказаним животним гестовима.

2013.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ДОСТОЈЕВСКИ – ЉУБАВ И ИЗАЗОВ

Ауто-интервју Милисав Миленковића поводом
представе САБЛАСНИ ЕРОС у режији Владимира
Лазића у београдском позоришту СЛАВИЈА

Ја, Милисав Миленковић драматург по образовању на Академији за позориште, филм, радио и ТВ, садашњи Факултет драмских уметности, радни век сам провео радећи као дипломирани правник, образован на београдском Правном факултету, објавио сам петнаест збирки песама, роман БОЛЕСТ БРЕСТОВА код новосадског „Прометеја“, збирку прича под насловом КАЛЕМЉЕНА ТРЕШЊА ЛАВА НИКОЛАЈЕВИЧА, код београдске „Просвете“, две књиге критика и есеја под насловом ИСТИМ РУКОПИСОМ, као и неколико приређених књига међу којима се истичу песме Милене Павловић Барили под насловом НЕВЕРНИ АНЂЕЛИ у три издања, последње код исте „Просвете“ и ОТКРОВЕЊЕ Растка Петровића.

Пре драмског текста по мотивима романа БРАЋА КАРАМАЗОВИ Фјодора Михаиловича Достојевског РУСКА ЉУБАВ која је у режији Владимира Лазића изведена у београдском позоришту СЛАВИЈА, написао сам и објавио или доживео извођење десетак драмских текстова. Аутор сам са Мирјаном Павловић ТВ драме УЗМИ ПА ЋЕ ТИ СЕ ДАТИ изведена на ТВ Београд.

Преслишавајући се сам са собом, а без намере да, евентуално сводим животне и уметничке билансе, зачуо сам сопствени глас:

- Бавио си се Кафком: ПРОЦЕС изведен у КУЛТ Театру и ПРЕОБРАЖАЈ у режији Оливера Викторовића био најбоља представа у Србији, због ратних сукоба није изведен у Требињу 1992. Откуда сада Достојевски?

- Фјодор Михаилович ДОСТОЈЕВСКИ и Кафка се могу срести у некој даљој и дубљој перспективи, пре свега по оним тескобним деловима људске душе којој су и сами робовали. На први поглед несродни, они ипак имају ону тајну жилу куцавицу која дамара у пределима, страхом опчињеним.

- Ипак Фјодор у КАРАМАЗОВИМА, који неслучајно носи име свога творца и Јозеф К. из ПРОЦЕСА су дијаметрално удаљени једно од другог?

- Само на први поглед! Уосталом обојица су жртве, подоста недужне.

- Нећу баш инсистирати, али останимо код великог Фјодора, наравно Достојевског.

- Достојевски је моја велика љубав, али и изазов пред којим сам и раније и сада стрепим. Скоро да су космичких димензија простори у којима опстајавају његови Карамазови и несамерљиви су њихови правци у које залазе, без обзира да ли је реч о љубави и религији, злу и злопаћењу у које повремено тону или се налазе на њиховим ивицама, тајанственим рубовима људске егзистенције. Изазивају и узнемиравају све оне дилеме и искушења којима су и оптерећени и окружени ликови Достојевског. Иако је он као писац несводљив и непристојно је уопштавати запажања и оцене о њему, односно о његовим ликовима, ипак би се могло, усуђујем се да то кажем, рећи да су и Карамазови и Кнез Мишкин, две даме Грушењка и Катарина Ивановна, као и они из подземља, ликови који не очајавају због своје зле и худе судбине. Они, руски жилави, крст свога страдања носе

као судбинску одредницу и са њом, као са сопственом сенком, живе.

- А љубав?

- То је, пре свега, читалачки изазов и потреба да Достојевског живог и узвитланог страстима, патњом и човекољубљем имате непрекидно на оку, у својој близини као неминовног саговорника. И ненадна откривања карактера тих ликова ме често изнова или по први пут обузима. Ето Смерђаков тај невољени и непризнати син... Шта све може у неки нови роман да стане од оне ноћи када пијани Фјодор обљуби његову мајку Лизавету, па до оног часа кад он потеже убојито сечиво против свог оца. Тај ненаписани роман о Смерђакову, а који увек и изнова дописују читаоци је оно што изазива сапатњу са њим из чега настају и љубав и изазови које сам Достојевски својим делима нуди.

- Комад, по коме је урађена представа названа САБЛАСНИ ЕРОС, је под именом РУСКА ЉУБАВ објављен у књизи МИЛЕНИН САН СА ЛАМПОМ, је режирао Владимир Лазић. Јесте ли били у сукобу или сагласности са његовом редитељском поставком и реализацијом?

- Морам да кажем да је између мог текста драматизације и представе успостављена једна жива и аутентична веза међусобног препознавања. Много тога, да не кажем све што се мени чинило битним и значајним за оживотворење ових ликова, редитељ Лазић је оживео, него чак и надградио маштовитом редитељском поставком, а глумци, да не претерујем, то одиграли на начин мени маестралан. Уосталом тиме се једино и може објаснити онај пријем и аплауз публике на премијери. Лирском чаролијом љубави редитељ је супротстављао сав онај јад и чемер који из изневерених, неостварених

љубавника избија. А Фјодор Мише Јанкетића је лебдео и као свезнајући Бог, али и као страдалник.

- Били сте сагласни и писац - аутор драматизације и редитељ, да ли је што недостајало?

- Ништа није толико савршено, бар кад је уметност, овде позориште, у питању. Мени се чини да је цела представа од режије, глумачке игре до сценографије деловала као једна добро склопљена и одиграна целина, што све чини да укупан позоришни доживљај може да оствари.

- А Достојевски? Да ли аутори драматизације размишљају о томе како би на њихову драматизацију, гледао сам, оригинални аутор романа?

- Нескривена је моја жеља била да останем веран не Достојевском, него мојој представи о њему, да трагајући за јавним и тајним, значи понорним, покушавам да уроним не у дефинисању одговора, него изоштравању мисли и осећања која раздиру, понижавају или узвисују ликове.

- Је ли Достојевски у комуникацији са савременим, ововременим темама?

- Како да не! Уводни монолог Фјодоров има назнака савремености и у роману, јер времена се мењају, а људске нарави спорије. Јер мржња се истим начином испољава, као и љубав. Мењају се декори и костими, а структура људског бића је дуготрајнија и мање подложна мењању.

- Муке и дилеме у раду на драматизацији?

- Муке никако. Не разумем писце који пишу мучећи се. Креација је радост. Мање се говори о порођајним боловима, више о самом чину рађања као тренутку настајања новог живота. Писци који се муче пишући треба да се ману тог посла и да се одају прављењу колача.

- Зар Достојевски није патио?

- Негде је записао да патња оплемењава! А несумњиво је да се сам патио и мучио. Можда је писање за њега био мелемни део живота.

И тако је овај умишљени дијалог прекинут. Само привремено, бар док се не отворе врата других дилема и искушења. О Богу наравно. Његовом постојању и непостојању. Е, ту би већ следио наставак оног дијалога између Ивана Карамазова и његовог ђаволског сабеседника.

Уосталом писац може да разговара сам са собом кад хоће. Прави дијалог, онај позоришни ће уследити између оних на сцени и оних у гледалишту. Зато погледајте САБЛАСНИ ЕРОС – представу у Позоришту СЛАВИЈА, коју је по драматизованом тексту маштовито режирао Владимир Лазић, дозвољавајући актерима и да осећају и да пате. Можда ћете бити изазвани на дијалог.

Све ово вам, драги посетиоци, препоручује
Миљисав Миљенковић
аутор драматизације

6. новембар 2013.

ОПАСНО ЈЕ УБИЈАТИ ПЕСНИКЕ

Постоји у роману Ивана Буњина СЕЛО личност старог хармоникаша, одевеног и зими и лети у поззеленелу кабаницу, који са варошког трга, као сваки „слободни мислилац и особењак“, Балашкин по имену, ненадано бане и запањеном Кузми док говори о књижевности о „просвећености без наука“ осорно каже: „Милостиви боже! Пушкина су убили, Љермонтова убили, Писарева утопили... Риљејева угушили, Полежајева отерали у војску, Шевченка набили на десет година у затвор... Достојевскога су вукли на стрељање, Гогољ је полудео... А Кољцов, Никитин, Рјешетников, Помјаловси, Левитов? О зар има игде на свету још такве земље, зар има игде таквог народа, проклет био по сто пута?“

Иван Буњин, емигрант и први руски писац који је 1933. добио Нобелову награду, није стигао или је некуд загубио имена оних руских писаца који употпуњавају ову антологију трагично умрлих песника и писаца. Поменимо само насумце још њих неколико: Гумиљов, Осип Манделштам, Марина Цветајева, Сергеј Јесењин, Владимир Мајаковски... И списак свакако није целовит, али свеједно остаје то болно, горко и неутешно питање које је Балашкин, јунак, боље рећи епизодна личност, у Буњиновом роману СЕЛО поставио, у инат неком смислу књижевности и њеном вредновању.

Не бавећи се одговором да ли игде има народа и земље, а да су суочени са таквим проклетством које

он изрече свом народу, суочимо се, макар и у скици, са судбинама оне двојице са почетка: Пушкина и Љермонтова.

Александар Сергејевич Пушкин, рођен у години „која балансира врх вршка једног века: 1799“ (Исидора Секулић), том својом једном годином зашао у век Петра Великог с којим се одушевљено поистовећивао, са разликом што је цар деловао и дејствовао силом, а песник уметношћу. А онолико колико је волео Петра Великог, толико је био у латентном или отвореном сукобу са Николајевим, чију је „милост“ и нането зло сам истовремено осећао целог живота. Упркос тим искушењима Пушкин је у уметничком, песничком изразу био непоткупљив. „Писао је само оно што је могао с достојанством подписати (Исидора Секулић), и онда када су га најболнија животна искушења могла, а нису поколебала.

Рођен у племићској породици, по оцу Рус, а по мајчином пореклу и човек који има афричке крви, деда му је био Ханибал, роб кога је Србин, трговац даровао Петру Великому, пун тих контроверзних биолошких корена, као да је био предодређен за узвишене успоне и трагичне падове његове личности, а и карактерне црте су га као таквог обележавале.

Иако нешто старији, он је с првом генерацијом уписан и похађао је Лицеј који је цар основао. Већ тада, запажени су његов изразити таленат, али и неспутани темперамент. Често и супротстављена понашања и схватања откривају његову неукротиву и непредвидљиву природу. Школован за високе државне положаје који подразумевају лојалност цару, властима и укупном режиму, млади Пушкин је назрео, наслутио и предао се идејама људске слободе и неспутаностима. Јер, ако је дар, природни дар и детерминанта судбине онога који га

поседује, како су то учили мудри људи, онда је и њега песнички дар одвео на путеве слободарства.

Декабристички устанак 1825. га затиче у прогонству, у Михајловском. Само захваљујући чињеници да у време његовог избијања није био међу њима, већ у поменутом прогонству, спашава га одговорности и казне, упркос пронађеним рукописима у његовим архивима, који га доводе у везу са њима и изражавају недвосмислене симпатије и одобравање њихових идеја и подухвата. А петоро учесника Декабристичког устанка је обешено, међу њима и песник Риљејев.

И док се наизменично смењују боравци у близини царског двора и прогонстава, због његових ставова и епиграма, које исписује против свих па и самог цара, прогонстава од Михајловског до Кавказа и Одесе, непрекидно иде и његов несустали песнички рад. Пише са страшћу, монашки предано и одано. У тим данима и горчине и духовних узлета почиње ЕВГЕНИЈА ОЊЕГИНА, БОРИСА ГОДУНОВА, као и низ других поетских остварења, роман КАПЕТАНОВА КЋИ, а Поемом БРОНЗАНИ КОЊАНИК, посвећеном Петру Великом, надвисује све. Можда о самог себе.

Онако како се предаје стваралачком чину, тако бурно и живи. Прогонства блажи вином и љубавним авантурама. Ипак најстрашнија је веза са дведесетогодишњом Амалијом Ризнић, италијанком удатом за Србина, трговца, бродовласника и љубитеља италијанске опере. Са њом у Одеси, на црноморским таласима, таласају се и његова страст и осећања према лепој и несрећној Амалији.

Већ 1826. цар Николај I га из прогонства враћа у Москву, мада то, тај чин Пушкин доживљава као својеврсно подмићивање, коме се он не противи, али се

ипак одриче својих револуционарних ставова и симпатија према Декабридима.

Већ зашао у године, Александар Сергејевич се жени осамнаестогодишњом лепотицом Наталијом Николајевном Гончаровом. Одаје се бурном и исцрпљујућем дворском животу, баловима и интригама. Слади хирове и захтеве своје прелепе Наталије. Пристаје чак да уђе у ред камерјункера, официрски ред који је био намењен младим царским миљеницима. То је услов да би могао да буде присутан на царским свечаностима у Ањичковом двору. Наравно да све то подноси, свестан и понижења коме је изложен, као и непријатности које га сустижу.

Највећи руски песник Пушкин, „јединствена манифестација рускога духа“, како је рекао Гогољ, а Достојевски додао „и пророчанска“, те године проводи „измучен собом, измучен тешкоћама и гадостима живота... (он је) желео смрт и тражио смрт“ како опет пише Исидора Секулић.

Завист, злоба и интриге, анонимна писма и полицијска сумњичења, нетрпељивост и љубомора цара, доводе га до трагичне одлуке да на двобој изазове Жоржа Дантеса, усвојеника Холандског амбасадора Хекерена, иначе авантуристу, лепотана и заводника, који се обрео у том високом друштву. У двобој је ушао самоуверен, као и у предходне окршаје, које је дочекивао са пиштољем у једној и зрелим трешњама у другој руци.

Рањен је смртно и три дана траје његова агонија, а умире окружен Наталијином пажњом, негом и љубављу. Упркос свему Пушкин у све то није никад посумњао.

„Време је, мила моја, срце одмора тражи

.....

Давно, уморни роб, решио сам да бежим.“

Певао је Александар Сергејевич Пушкин у једној од својих последњих лирских песама.

Боловао је и умирао од смртоносне ране три дана, а три дана је трајало скривање његовог леша, не би ли га у највећој тајности и уз надзор полиције, тајно сахранили. На вест о његовој смрти крикнуо је Михаил Јурјевич Љермонтов, крикнуо је песник:

*„Погибе песник! - роб поштења
Паде од лажи што свет точи
С метком сред груди и пун огорчења
Занавек гордо склопи очи!“*

Човек и песник, чија ће субина сродна Пушкиновој, ће бити ускоро трагична у својој стварности. У тој песми ПЕСНИКОВА СМРТ изрећи ће и неку врсту клетве, јер чак и смрт и „црна крв“ оних који су у подлости први“ неће ни „невина песникова крв да спере. „Јер мртав Пушкин ће живети, а они ће се и на „божјем суду“ препознати у лику нечовека.

Тако је певао сабрат Пушкинов, петнаест година млађи Љермонтов, тада већ водећи руски романтичарски песник, писац, поред осталих, поеме ДЕМОН и романа ЈУНАК ДОБА. И он је школован за царску службу и добивши чинове гардијског официра у својој двадесетој години, само коју годину и сам је био у прогонству и то на Кавказу.

Зла коб која је пратила Пушкина није ни њега мимоишла. Опет изазов и опет двобој. Само четири године после његове смрти и Љермонтов бива устрељен од свог противника, кога су намерно и упорно припремали да увредама изазове на двобој Михаила Јурјевича. Љермонтов се већ песмом о Пушкиновој погибији био замерио царској камарили и они су тражили начин да га

се ослободе. Кад није помогло прогонство, изабрана је смрт.

А Михаил Јурјевич је на двобој изашао да постиди, а не рани противника. Пиштољ је уперио увис... Онај са друге стране није. Пуцао је и погодио Љермонтова у груди...

Само четири године од Пушкинове смрти гине и Љермонтов а ове, ево ове године је протекло већ сто седамдесет година од смрти Михаила Јурјевича Љермонтова. Тако се се изједначиле две сродне судбине, два велика руска песника Пушкина и Љермонтова. Не само у смрти!

Ово сећање на Александра Сергејевича Пушкина и Михаила Јурјевича Љермонтова, можда најбоље заокружује наш Иво Андрић, једини Нобеловац, зар и то треба рећи.

„Официр Мартинов, који је у двобоју убио Љермонтова - пише у постхумно објављеним СВЕСКАМА Иво Андрић - оставио је у свом тестаменту одредбу да му се на гробу не постави никакав знак и не испише име, како би сам себе казнио потпуним забором.

Опасно је убијати песнике.“

Заиста, затрепери ли ишта у души онога који на песника злом крене?

ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ

ПОДНОШЉИВА ЛАКОЋА ПОСТОЈАЊА

Лазар Ристовски: ЈЕДНОСТАВНЕ ПРИЧЕ – „Лагуна“,
Београд 2015.

У књизи ЈЕДНОСТАВНЕ ПРИЧЕ Лазара Ристовског, иначе даровитог глумца, станују и самују приче, које као да су однекуд из живота и сећања у њу залутале. Наравно да остаје тајна да ли је писац предходно глумцу, или је глумац сит туђих речи посегао за својима и проговорио тим списатељским језиком. Али, можда је боље да та дилема остане, него покушавати да се она одгонетне.

Глумца Лазара Ристовског препознајемо и памтимо по специфичном пригушеном изразу, тихим светлостима које извиру из његових очију, суздржаног става и геста док ствара, оживљава, тумачи ликове на филмском или телевизијском екрану. И зато су сви ти ликови његов род рођени, довољно слични и довољно различити да би били у сродству. Подједнако их он Лазар Ристовски воли или мрзи или чак презире док их гледалишту дочарава. Он смешта у њих, у њихове карактере њихове могуће карактерне и моралне црте, како наслути да им недостају. А опет у свим оствареним ликовима Лазар Ристовски је подједнако свој и њихов. Управо те његове ћутње пуне су неизвесности и ишчекивања и баш оне на неки њему својствен начин боје те ликове, њихов говор и постојање. И једне, ћутње и други, животи су стишане светлости, безобзирно, из његових емоција истиснути и у њих надахнуте.

Такав на екрану, препознатљив у мноштву ликова које интерпретира и гради - такав је и у рукопису, који је сродан његовој глумачко-уметничкој изражајности, он испишује своје и, могуће, наше једноставне приче. И онако како се Петар Попара у филму ПОДЗЕМЉЕ-АНДЕРГРАУНД Емира Кустурице трансформише из живота и борбе у легенду и предање, наравно са ироничним подтекстом, тако се и Лазар Ристовски мења и прилагођава пишући своје, само на први поглед, једноставне приче. Од оне на почетку са мајстор Томом до оних разбољених Личана и Крајишника: Милутина доживљавају, кроз алкохолисану маглу, са умишљеном светлећом звездом, иначе изумом Николе Тесле из њиховог Смиљана која им се привиђа у Београду, у кафани „Коларац“, изнад које се налазила Академија за позориште, филм, радио и телевизију.

Ове приче које аутор крсти као једноставне, то су само на први поглед и, може бити, намера и изазов аутора. Оне су ововремене и свевремене по изграђеним ликовима, њиховим радњама, дилемама и искушењима.

Мајстор Тома, са почетка ове књиге, муку мучи са гачцима или вранама, на које му ове птице личе, који се насељавају и гнезде изнад његовог недавно адаптираног поткровља, које га, док свијају гнездо, муче и буде, море га несном. То траје док он не свикне на њих, а онда привикнут на њихову галаму, разнежи се кад се излегу млади птићи. Он сам брине о њима и храни их.

И тако из приче у причу, аутор испишује у меко хуморној интонацији, и слика ликове људи попут Илије пекара и његовог комшије Василија који бди над својим издајничким срцем и сопственим препородом кад сретне лепу комшинуцу и крене у њему жеља за животом. Несуђени капетан брода Мехо такође доживи авантуру кад се нађе сам у мору и отме се његовој стихији.

А тек она надреално компонована слика насуканог брода на Дунавској ади и изненадна радост и љубав између Људмиле остареле руске балерине и рибара Милете - иде у ред најтоплијих једноставних прича ове књиге. Јер и рибар и балерина бивају симболи два света који се неочекивано зближе, а потом их матице Дунава и живота однесу сваког на своју страну.

Две приче: РОЂЕНДАН о оцу Гвоздену полицајцу који саслушава ситне криминалце и не стиже на рођендан свога шестогодишњег синчића, и друга САСТАНАК НАСЛЕПО имају сличну драматургију и неочекивани заплет, као и горко бесмислени завршетак. У првој причи сва четворица актера гину, а у другој апсурд се сурвава на неоствареног љубавника и неуморног удварача.

Приче Лазара Ристовског из књиге непретенциозно насловљене као ЈЕДНОСТАВНЕ ПРИЧЕ носе топлину непосредног и искреног доживљаја као и сликане атмосфере, радњи и самих личности. Оне могу бити једноставне при првом читању, а кад се у читаоцу слегну утисци, оне одјекну суптилном хуморношћу, изазивајући дискретан смешак, благу тугу или тих жал за неосвојеним просторима среће.

Рукопис ових прича је читљив, а њихов дах уме да буде заводљив и изазован. И зато једноставна порука: отворите корице ове књиге и ослободите ове приче њиховог самовања, примајући их као своје сапатничке сапутнике. Можда ни вама, читаоцима самоћа неће бити тако претећа!

Попут Емира Кустурице, највећег српског филмског уметника и творца који је написао две прозне књиге: СМРТ ЈЕ НЕПРОВЕРЕНА ГЛАСИНА и СТО ЈАДА и његов глумац Лазар Ристовски му се придружује, јер нас уверава у своју намеру да и даље пише.

Нека изостане поређење глумца и писца, желећи им да се и даље надмећу датим талентима и остварењима на екрану и белинама књиге. Подношљива је лакоћа постојања, упркос изазова и искушења живота, бар тако се чини следећи један дар разливен у два уметничка правца.

14. октобар 2015.
У Малом Црнићу

ЦАРЕВАЦ – СИМБОЛ МУЗИЧКОГ УМЕТНИКА

Властимир Павловић Царевац је за живота постао појам и симбол музичара посвећеног музичкој уметности. Он јесте био предани интерпретатор оне народне музике у којој је он могао и умео да препозна тонове изворности, подједнако песама и кола. Истовремено је био и деликатан аранжер који је, следећи изворну линију песме, својим талентом и префињеним осећањем за њену емотивну страну доводио до заносне њене мелодиозности.

Поштовање заслужују бројни и брижни сакупљачи народних музичко-уметничких творевина који су својим преданим радом бележили и сачували од заборава многе песме, па и кола, али се мало ко од њих се одлучивао да забележену музику доведе до оног степена допадљивости, као што је то Царевац радио.

Властимир Павловић Царевац рођен у истоименом селу, чије је име уврстио у појмове који изазивају асоцијацију на виолинску музику, школовао се, после основне школе, у Великом Градишту и Пожаревцу, а студије правних наука је завршио на београдском Правном факултету. Његов дар за музику је уочио, најпре, његов учитељ, који је оцу саветовао да га да да учи за попа, јер је имао слуха и лепо је певао. Међутим, животни пут његов је ишао у другом правцу.

Паралелно са музиком он је испољавао и свој интерес и наклоност ка идејама које су тежиле

револуционарним променама у друштву и успостављање правде и једнакости међу људима. Све га је то зближило са студентским редовима, а касније и интелектуалцима, оне провинијенције која је обједињавала младост и револуционарне идеале. Постао је комуниста, што је за оно време, била ознака хуманости и борбе за људска права. Адвокатски приправник, најпре у Великом Градишту, он и на суду брани своје идејне истомишљенике и среће људе са којима другује који касније постају челни Људи те Партије. А у вечерњим часовима другује са виолином и у дунавским кафанама поред ове реке у Великом Градишту постаје омиљена личност тих боемских другара.

Рат га затиче у родном селу, где се био притајио, али по дојави бива пронађен и ухапшен као припадник Партизанског одреда. Најпре затвори у Београду: Бањица и Старо Сајмиште где се среће са интелектуалцима: Илијом М.Петровићем, универзитетским професором, Велибором Глигорићем, књижевним критичаром и другим бројним интелектуалцима, левичарима. Пре тога је његову кафану, отворену под именом Савиначка касина, међу првим зградама погодила фашистичка бомба 6. априла 1941.

После београдских казамата и његовог пркосног држања достојног аутентичног револуционара и отвореног признања да је комуниста по убеђењу и партизан по патриотском опредељењу, одбијања да свира пред логорским командантима следи прогонство у злогласни логор у Дахау, одакле је мало живих изашло. Изгладнео, физички исцрпљен, али духовно не клонувши он сања своју виолину и ослушкује њене тонове којима себе храни, а логораше брани и храбри да истрају у борби против смрти.

Онако како је гневнопркосно одбијао да свира пред логорским командантима и само са неколико тонова своје

виолине и Сумановог Сањарења кад је хтео да покаже да је музички уметник, Царевац је са истим достојанством одбијао, да стави кравату кад је на пријемима у част страних делегација пред њима и Јосипом Брозом Титом, оштрим речима:

- Ја сам био комуниста пре твог Тита, онда кад је он био аустроугарски каплар.

Остао је усправан и достојанствен у животу, какав је био и у стасу. Сувоњав, оштрих црта лица, са разбарушеном косом и крагном беле кошуље избаченом преко џемпера или капута. А капут често сиве боје и скројен са закопчавањем до грла. Фигура аскете и племенитог монаха је поред унутрашње лепоте и хуманости, откривала се потпуно тек у дотицају са виолином, у њиховом загрљају.

Царевац није свирао, он је грлећи виолину, гудалом преко њених жица, милујући је, измамљивао водопаде тонова, који су се пресипали као ниске дуката на грудима стишких лепотица које је у детињству и младости запамтио. Плео је са својом виолином чаролију сличну шарам на везовима девојака-удавача или на клечаним ћилимовима-даровима свадбеним.

Слобода једног народа се брани и чува пред агресором на бојиштима, а дух, па и само биће народа се негује и одржава у духовним творевинама у које спада уметност, па и сама музика. Велики су они уметници подједнако писци или музичари који осете, наслуте и изразе дух народа из кога су потекли. За то су потребни природни таленат и предан рад, који истрајношћу само бива оплемењен.

Властимир Павловић Царевац несумњиво спада међу такве уметнике, јер је проникнуо у осећања, па и у саму душу српског народа, препознајући у његовим творевинама ону особину драгог камена који се

гачањем само уздиже у сопственој вредности. Отуда су његови аранжманима и дисциплина извођачка управо ти гачајући потези који доводе тонове и њихов склад до заносног савршенства.

Слушајући Царевчеву виолину, његов оркестар и певаче доживљава се она племенита страст са којом се он предавао припремама и самом извођењу. Несумњиви виртуоз на виолинском инструменту умео је да осети његову носећу мелодијску линију, коју је својим интерпретирањем доводио до заводљиве допадљивости. Опчињен том музиком слушалац престаје да буде пасивни пратилац мелодије, он залази у њено таласање и осећа како се све то прелива његовим бићем, чинећи га племенитијим и узвишенијим. Јер свака уметност тежи да оног који у њој ужива доведе до буђења и бујања оних осећања које га чине племенитијим и спокојнијим.

Немогуће је одолети носталгији за сопственом младошћу и њеним чарима, уживајући у тоновима виолине и гласовима певача који изазивају и буде успомене на расцветане јорговане и просуте бисере преко девојачких грудију или месечинасте ноћи у којима се ослушкују и кроз маглу жуђени девојачки гласови. Све је то чежња и жудња за недоживљеним, а жељеним... Све је то могуће јер је у ту музику уткао свој емотивни свет сам послушни и одани монах своје виолине.

Није случајно да је сам Царевац говорио да узевши виолину у руке он осећа да има девојку у загрљају. Из тог загрљаја извиру и радости и туге и племенита патња. Зато је Царевац постао, био и остао, верни љубавник виолине.

ЖИВОТ ЈЕ НАПИСАО ОВУ КЊИГУ

Данијела Божичковић Радуловић и Антилета Ана
Живковић: ЧИПКА И ЧОКОЛАДА –
„АРТЕ“, Београд 2015.

Две младе, себесвесне жене исписале су, у четири руке, вероватно на компјутеру или лаптопу, сторију својих расположења, размишљања и (не)скривених мисли и осећања. Да су писале класичном писаљком, свеједно графитном или хемијском оловком, рукопис би то био раскошно и женски китњаст, повремено убрзан нестрпљивим темпераментом, понекад грозничав и треперав као што су и саме ауторке. Овако ускраћујући шансу астролозима да ишчитавају њихова бића и тајне поринуте у њима, Данијела Божичковић Радуловић и Антилета Ана Живковић обелоданиле су књигу под насловом ЧИПКА И ЧОКОЛАДА, која интригира само црно-белим листовима: црна слова као да рањавају невину белину. Уосталом тако је са свим књигама, али ова изазива да се проникне у сам нерв списатељица, јер кипти од онога што читалац само може да наслути, да домашта.

У дилеми како одредити жанр ове књиге, вероватно остајући у овешталим одредницама књижевних врста, треба рећи да је то својеврсна романескна структура, најсроднија самом животу, мишљењу и осећањима списатељица. То би, дакле, могао да буде двојни аутороман Данијелин и Антилетин алијас Чарнин и Чипкин, који се после слије у јединствен као портрет две јунакиње сродних душа. Слично као кад се воде две

притоке помешају и створе моћан водоток подједнако мутних и бистрих таласа.

Истовремено је то и савремена повест, одсјај овог времена у ликовима и душама аутопортретисаних. И оне живећи објашњавају: љубав, страст, романтика, пријатељство, срећа и туга. Тиме само декларативно омеђавају своју књигу, своју замисао о књизи, кад нуде и једном мушкарцу Станку Холцеру да буде гост у књизи, а не слутећи да тиме откривају тајну да су мушкарци увек пролазни гости у животима жена. И он се, наравно, удева између њих две, подједнако загладан у обе као прикљештени Нарцис који се огледа час у једној, час у другој. Лику и души!

Књига ЧИПКА И ЧОКОЛАДА, је подједнако нежна и подстицајна, као што су и сама значења: „Женствена, сензуална, романтична, еротична, чаробна... чипка је привилегија. Са чипком... нежна као принцеза и моћна као краљица“, наравно са чипком на устрепталом женском телу, која више открива него што скрива најбудније делове успаване жене. И црном чоколадом која решава све проблеме. Наравно и мушке и женске природе.

Књига ЧИПКА И ЧОКОЛАДА је написана без лажних предрасуда, без симулираног стида, пркосећи малограђанском снебивању, кад се поведе разговор или наслути смисао тих женских значења сабраних и стишњених између стрепње и неверице. Без обзира да ли се изјашњава отворено о дилемама свакодневних живљења или се то чини у дискретним, али препознатљивим наговештајима, овде се уочава топлина и искреност како доживљеног, тако и жуђеног или ускраћеног осећања. А кад се једна замисли и каже, са нескривеном горчином: „Живот је мање интересантна тема него смрт“, друга окреће наличје животне медаље и саопштава самоуверено: „Али ми пишемо о животу,

као што живот пише по нама.“ И тако се склопе животне корице, али се тек отворе странице ове књиге. Заиста, тај спонтани, скоро изазвани одговор не негира смрт као пресудни догађај, али одједном распростре, отвори атлас живљења, који исписује боре бриге по лице, оживље оставља у души, а гомила терете и богатства соптвеног продужавања. Заиста живот наш пише, заводи нас и принуди да поверујемо у његово судбинско значење.

И онако колико је спонтана и динамична, исказивана равномерним дамарањима, колико је заводљива и изазовна, савремена и свевремена, толико ова књига је испуњена нежно-хуморним наносима, који у њиховом неизнуђеном дијалогу бљесне као ненадани зрак сунца и испуни лица читаоца блаженством. Њихова објашњавања етимологије речи мудар и довођење тог значења са делом мушког полног органа коме је додато слово „р“ има и црту шармантности, свесног самоослобођања, али и црту благе провокативне смелости. Наравно, мало даље не изостане и кратки трактат едукативне природе: „Кад би људи говорили оно што мисле, показивали оно што осећају, понашали се у складу са тим, било би мање непоразума, неразумевања, свађа. Мање увређених, несрећних и незадовољних. Неостварених жена, недоречених мушкараца. Ма, било би нам свима лепше. Боље. Били бисмо стварни ми... а не наше маске. Хајде да их скинемо.”

Може бити, да би скептични и неповерљиви ово означили као наивност, младалачку непромишљеност, али можда баш упркос свим тим резервама у овим речима треба препознати чедност која има своју непоновљиву и заносну лепоту.

„Волимо да пишемо“ – кажу у дуету у један глас обадве: Данијела и Антилета. Е, тај израз радости оних

особа које пишу је и пркос оним мрзовољним списатељима који се јадају о својим стваралачким мукама.

И то одмах документују. Данијела Божичковић Радуловић је објавила пет књига прозе: ЗВЕЗДАНЕ ПРИЧЕ, СОЧНО И ОПОРО, П.С. ПОВЕРЉИВО, ИМАТЕ ЛИ ЧУДНЕ СНОВЕ и роман за децу У СТРАХУ ЈЕ ВЕЛИКИ СТРАХ, као и једну књигу на македонском ПОД КОЖА. Антилета је објавила књигу песама КРИЛА ИЗБАВЉЕЊА, као и романе ОДРИЦАЊЕ ОД ЉУБАВИ, ИСПОВЕСТ ПОПАДИЈЕ и ТАЈНА АУРЕ. Дакле обе имају поштовања достојан опус својих књижевних остварења, а на корак, да заједничким рукописом, у четири руке на компјутеру или лаптопу, су се одлучиле да искушају своје гласове како звуче у дијалогу или двогласју. И то им је успешно пошло за руком. Написале су читљиву, ведру, духовиту и књигу коју, као да су преписале, из својих живота. Уосталом и признала је једна, а друга није противречила да и сам живот пише по њима. А придружио им се и Станко Холцер, чије се презиме памти по оном чувеном фудбалеру Холцеру. Рођен у Марибору, пише љубавне песме, а Амстердам сматра својим градом.

ЧИПКА И ЧОКОЛАДА је промишљено тематски компонована, тако да делује као складна целина, ипак чува карактерне особине својих ауторки. Јер Чарна ће без устручавања рећи да се од живота распада, да умире и кризира, пуца, луди и онда на целој страници широко развија свој аутопоетични запис, који ће наравно као сваку исповест вољеном зачинити оним двома, вероватно, (не)злоупотребљаваним исказом: волим те!

Насупрот ње стоји нежна и чедна Чупка која ће да стидљивим гласићем рећи: „Не веруј мушкарцу!“ А онда као бојажљиву освету спрема претњу свим мушкарцима:

„Ако су жене једном владале, постоји велика вероватноћа да ће то поново бити!“ А додао бих: „Већ владају!“

То није борба полова, која се усадила у драмске текстове тмурних северњака, то је интуиција, можда и нескривена жеља младе жене, на прагу зрелости овог двадесетпрвог века. И саопштена у једном спонатном, скоро необавезном дијалогу између њих две.

И док се чита и листа ЧИПКА И ЧОКОЛАДА, без зазора и стрепње од сопствених асоцијација, неминовно се намеће помисао да је ово благи и припитомљени вулкан који уместо ужарене лаве, емитује и расипа емоције, бележи откуцаја два женска срца која не позирају, не фолирају се, него само и оне емитују оне тајне зраке и знаке који се у њима зачињу а потом их, без препоруке, потказују, сенче, осветљавају и собом читаоца одвлаче у бујне пределе маште и могућих авантура. Подједнако телесних и духовних. Ове вулканске емоције не жаре, већ само бриде по чулима, таласају, заносе и заводе на тајне путеве, претежно, мушки део читалаштва. ЧИПКА И ЧОКОЛАДА чита са осећањем који изазива бела чипка на нежној женској кожи, слутећи тај додир као расцветаване љубави, зачињене слатко-горким укусом црне чоколаде. Зато и треба веровати Чупки кад каже: „Док год имам љубави у себи према свим тим стварима, људима, пословима и обавезама није ми тешко. Решила сам да више никад не питам себе - докле ћу да издржим.“

А кад се ЧИПКА И ЧОКОЛАДА ипак поновно корицама склопе и затворе, у читаоцу ће остати онај осећај додир чипке и нежне женске коже и слаткогорки укус црне чоколаде. Да не бисте сумњали, поштовани читаоци, читајте их, следите њихове токове и сопствене изазване емоције.

И да не буде превише претенциозан крај овог текста, који нису исписале само површне слутње њеног значења,

већ поверење да ЧИПКУ И ЧОКОЛАДУ нису представиле оне на високим потпетицама и са прекрштеним ногама, нека уследи цитат оног Алберта Ајнштајна: „Пуно је теже разбити предрасуду него атом.“

Данијела и Антилета нису покушале да разбију атом, али многе предрасуде јесу и покушале и успеле су!

ЗАХВАЛНИЦА ПРИЛИКОМ ДОДЕЛЕ НАГРАДЕ „МИЛАН РАКИЋ“

Кад песнику као изабранику жирија који одлучује о награди која носи име песника, као што је Милан Ракић, те је и додели изабраном, прва мисао онога који је том наградом и тим именом почашћен бива у каквом је сродству поезија изабраног песника са поезијом песника који је својим именом украсио име награде. И та дилема која је и моралне и естетичке природе, јер је сваки стваралачки чин јединствен и непоновљив од истог аутора, а свакако понављању недоступан, када је други аутор. И сам ћу остати у тој дилеми, али несумњиво захвалан и почашћен и наградом и именом Милана Ракића. Уосталом нека ми буде дозвољено да кажем да поезија и све, њој уметнички, сродно и настаје због сумње и – страха!

Лечећи се од тих изазовних искушења песник исписује друго име своје неверице, трага за поднебљима и ликовима, под којим би и са којима би опстајавао. А кад та илузија нестане, остане црни траг на белом папиру: отелотворење песме.

Милан Ракић је песник тишине, о којој је певао и Стеван Раичковић. Овај навод је више илустрација лектире, него што је довођење у сличност два великана српске поезије. Али Милан Ракић је несумњиво један од најфинијих песника господског стила, ако не и најфинији господин. То никако не противречи његовој поезији.

Напротив, чини ми се да све што је испевао носи црту елганције, топлог звука и стишане мелодије. Наравно реч је и о љубави према жени, тој узвишеној инспирацији човека-песника, као и творцу горчине које се у њему слеже. Све једно из постојећих или умишљених разлога. А и како би љубав, па још и у поезији, опстајавала без носталгичне линије и њеног немуштог бола.

Склон ћутању, коме се Милан Ракић одао после две танке свеске стихова и прегршти такође стихова, оном ћутању које га крије више него што се то на први поглед чини, како пише Радомир Константиновић, он силази у дубину сасвим тамну, испод својих дванаестераца и једанаестераца.

А оне тишине које настају као одјек његове звучне и раскошне риме сличне су шуму водопада која траје у слуху и кад водопад нестане из видног поља. То није одјек, то је продужена мелодија у слуху читаоца траје и траје и речита је као звучна тишина.

Ево стихова:

*„Трепери само о, јасико!
Тај тамни нагон што те креће
Разумео још није нико,
Разумети га нико неће.“*

А мало даље:

*„Трепери само о, јасикои
Гледам те с чежњом и са тугом
На болове сам давно свико,
С јадом живим као с другом.“*

И после свега, као у каквој плодној нирвани, оживи тишина и ћутање, а трају звуци речи које читалац чује само својим слухом.

Утехе, али не само утехе ради, лук песништва је несагледив у свом почетку и непостојећем крају, присетио сам се великог норвежанина Кнута Хамсуна, који је, можда у слично време кад је настајала и стасавала јасика у својој књизи ПЛОДОВИ ЗЕМЉЕ записао реченицу: „Свако зна да јасика има бестидан, неугодан начин шуморења.“

Је ли тај бестидан начин шуморења узнемирио и Милана Ракића или је неким трансценденталним путем то његово шуморење одзвонило у Кнуту Хамсуну?

Свеједно, на трагу смо песничке и поетске сродности. Ето доказа да поезија има онај дамар који на различите начине трепери у сваком песнику. Али трепери, као чедна јасика! И у мојим грудима!

15. јануар 2016.

Белешка о писцу

Миљисав Миљенковић, чији су родитељи Војислав и Злата земљорадници, рођен је 6. марта 1939. године у Малом Црнићу.

Студирао је и дипломирао на Правном факултету у Београду, Академији за позориште, филм, радио и ТВ – одсек драматургија.

Објавио је петнаест књига поезије, две књиге критика и есеја под називом *Истим рукописом*, роман *Болест брестова* и збирку прича *Калемљена трешња Лава Николајевича* и *Варошке Приче*. Аутор је осам објављених драмских текстова који су изведени или се изводе на аматерским и професионалним сценама – *Руска љубав* се игра на сцени позоришта „Славија“ у Београду под називом *Сабласни Ерос* у режији Владимира Лазића. Добитник је више награда и признања међу којима су награда: „Кочићево перо“ за збирку песама „Родна кућа“, награда „Милан Ракић“ за збирку песама „Одисеј се није вратио“ и Вукова награда.

САДРЖАЈ

ДИЛЕМЕ

(НЕ)МОЋ РЕЛИГИЈЕ.....	7
БАУК ТАБЛОИДИОТИЗМА.....	55
КУЛТУРА И ПОТРОШЊА.....	64
КРАЈ ЛЈУБАВИ Варијације.....	71
МИЛОСТ ИЛИ ЛАПОТ?.....	81

ОСВРТИ

ТАВНИ БУНАР

Радован Бели Марковић: О СВЕМУ ЋЕ ПРИЧАТИ ГАВРИЛО.....	87
---	----

КЉУЧНЕ КОСТИ – КЉУЧНЕ МИСЛИ

Поводом књига: КЉУЧНЕ КОСТИ и У ПАЛАТИ ПРАВДЕ САМО ПРАМЕН Радомира Андрића.....	91
--	----

ПУКОТИНЕ САВЕСТИ

Горан Милашиновић: РАСЦЕПИ	95
----------------------------------	----

ЗАТОЧЕНИ СОБОМ САМИМА

Горан Милашиновић: ЛЕКАРИ	100
---------------------------------	-----

РОМАНТИЦИ ИЛИ МАНГУПИ

Емир Кустурица: СТО ЈАДА.....	105
-------------------------------	-----

„ВЕЛИКИ РАТ“ – ВЕЛИКИ РОМАН

Александар Гаталица: ВЕЛИКИ РАТ.....	110
--------------------------------------	-----

РЕАЛИЗАМ УРБАНОГ ЖИВОТА

Мирјана Павловић: ТРПЕЗА БЕЗ ГЛАВНОГ ЈЕЛА.....	118
--	-----

ДРАМСКИ ПИСАЦ У АКЦИЈИ	
Миладин Севарлић: ВИСКИ И ТРУБАЧИ.....	122
ОЧУВАНИ МИТ	
Драгољуб Стојадиновић: МОЈИ СУСРЕТИ СА ДОБРИЦОМ ЋОСИЋЕМ.....	130
ЗА НЕЗАБОРАВ И СЕЋАЊЕ	
Јован Јањић: СТРАДАЊЕ И ЖИВОТ СТРАХИЊЕ ЖИВАКА.....	134
ОШТРО ЛИТЕРАРНО СЕЧИВО	
Миломир Краговић: СВЛАЧЕЊЕ ДУШЕ.....	137
РОМАН СЕ ЧИТА, А ОЛУЈА ТРАЈЕ	
Миломир Краговић: ДЕЦА ОЛУЈЕ.....	141
ОПОМЕНА КАО КЛЕТВА	
Миломира Краговић: ДЕЦА ОЛУЈЕ.....	145
ПОЗНИ ПЛОДОВИ	
Петар Жебељан: ПОЗНИ ГЛАСОВИ.....	149
ЗВУЧНЕ ТИШИНЕ	
Владислав Јовановић: РЕКВИЈЕМ ЗА МОЈУ СЕСТРУ.....	153
ПОЕЗИЈА – ЗАВИЧАЈ И ПОДАНИЦИ	
Драган Драгојловић: ИЗАБРАНЕ ПЕСМЕ.....	157
РАСКОШНИ КОЛОРИТ	
Иван Ј. Петровић: ДА ЛИ ТИ СМЕТА АКО ТИ НЕ УСТУПИМ МЕСТО.....	160
ЈЕДИНСТВО ЖИВЉЕЊА И ПЕВАЊА	
Паун Петронијевић: БАЛАДА О ЧОВЕКУ.....	164
ТРОКЊИЖЈЕ ВАЊЕ БУЛИЋА	
Романи: СИМЕОНОВ ПЕЧАТ, ЈОВАНОВО ЗАВЕШТАЊЕ, ДОСИЈЕ БОГОРОДИЦА.....	170

МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ И ХУМАНОСТ	
Верослава Малешевић: АННИ.....	176
ВЕЛИКО МОРЕ ГОВОРА ЋУТАЊА	
Драгослав Ч. Стефановић: СУНЧАНО ОПЕЛО.....	180
ГОВОР ИСКОНСКОГ	
Драган Борисављевић: АВРАМ.....	192
БИТИ ПЕСНИК	
Три књиге Миодрага Игњатовића.....	195
ПОЕТИКА НАРАТИВНОСТИ	
Александар Лукић: КУКАВИЧЛУК.....	199
РОМАНЕСКНО У СТИХОВИМА	
Белатукадруз: МОАРА ПАРАСИТА.....	205
ОТПИС ВЕРОЉУБУ ВУКАШИНОВИЋУ.....	211
ДРАГОСЛАВ ЖИВАДИНОВИЋ – РОМАНСИЈЕР И ПЕСНИК.....	215
ЖИВОТ КОЈИ ПРКОСИ ИЛИ СЕ ПРИЛАГОЂАВА ФИЛОЗОФИЈИ	
Славиша Радовановић: ЖИВОТ ПО ЛА РОШФУКОУ.....	219
СТО ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ТАНАСИЈА МЛАДЕНОВИЋА	
МЛАДОЛИКИ ПЕСНИК И ПАТРИОТА.....	222
ДОСТОЈЕВСКИ – ЉУБАВ И ИЗАЗОВ.....	231
ОПАСНО ЈЕ УБИЈАТИ ПЕСНИКЕ.....	236
ПОДНОШЉИВА ЛАКОЋА ПОСТОЈАЊА	
Лазар Ристовски: ЈЕДНОСТАВНЕ ПРИЧЕ.....	242
ЦАРЕВАЦ – СИМБОЛ МУЗИЧКОГ УМЕТНИКА.....	246

ЖИВОТ ЈЕ НАПИСАО ОВУ КЊИГУ Данијела Божичковић Радуловић и Антилета Ана Живковић: ЧИПКА И ЧОКОЛАДА.....	250
ЗАХВАЛНИЦА ПРИЛИКОМ ДОДЕЛЕ НАГРАДЕ „МИЛАН РАКИЋ“	256
<i>Белешка о тисцу</i>	259

Едиција
Стишки књижевни круг

Књига 30

Милисав Миленковић
ИСТИМ РУКОПИСОМ

3

Издавачи:

Браничевско-стишка књижевна заједница
Удружења књижевника Србије
Библиотека „Србољуб Митић” Мало Црниће

За издавача:

Милисав Миленковић

Уредник:

Драган Т. Јовић

Штампа:

Штампарија **Стојадиновић**
Петровац на Млави

Тираж: 300

ISBN: 978-86-87003-49-1

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09”19/20”
821.163.41-4

МИЛЕНКОВИЋ, Милисав, 1939-
Истим рукописом. 3 / Милисав Миленковић. - Мало
Црниће : Браничевско-стишка књижевна заједница
Удружења књижевника Србије : Библиотека
“Србољуб Митић”, 2016 (Петровац на Млави :
Стојадиновић). - 266 стр. ; 21 см. - (Едиција Стишки
књижевни круг ; књ. 30)

Тираж 300. - Белешка о писцу: стр. 259.

ISBN 978-86-87003-49-1 (БСМ)

а) Српска књижевност - 20в-21в
COBISS.SR-ID 222019852

